

ՀԱՅՐԵՆԻ

ՏԱՐԵՑՈՅՑ

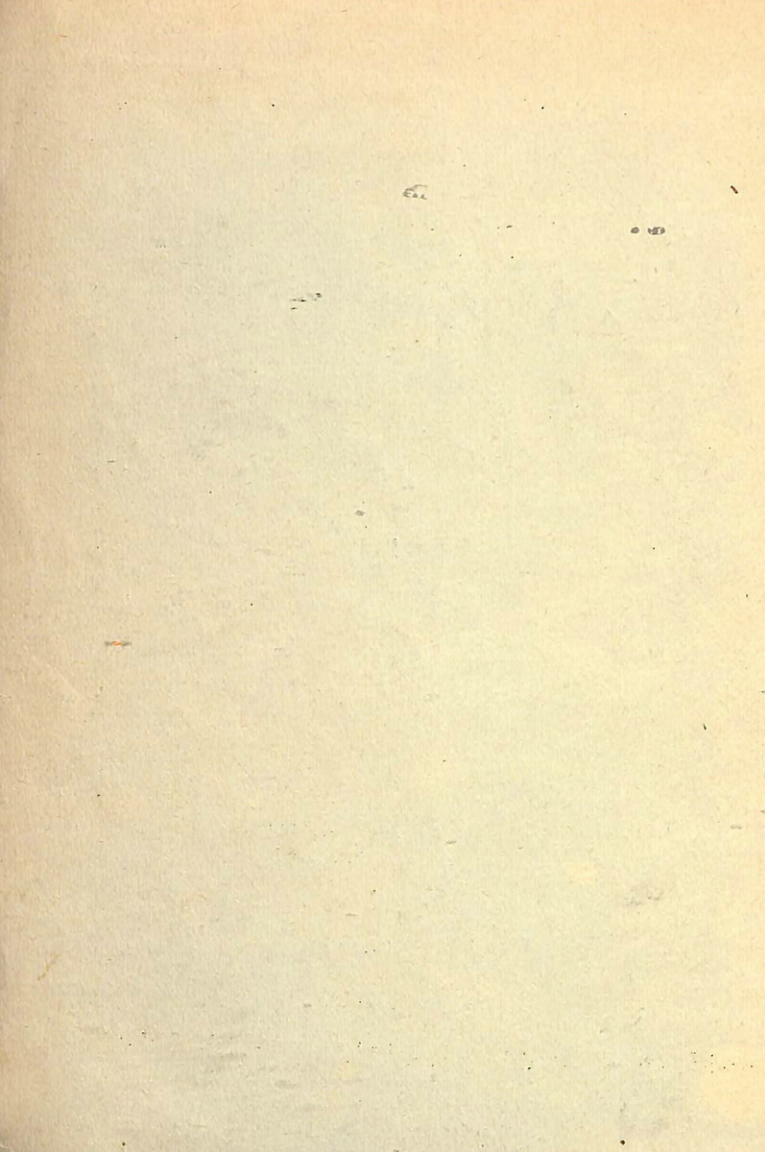
Ա. ՏԱՐԻ

1938

ՓԼՈՎՏԻՎ

Գրան
Արտի Ալադյանների
Գրանիտ — Մարտիրոս

*Աղետալից Գործարար
Տրամադրված Կարգով
առնելու համար
Քիշուկ 28. III. 1938*

Յ. ՄԱՐԱՀԼԵԱՆ—Ն. ԳԱՍԱԳԵԱՆ

460

ՀԱՅՐԵՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1938

Ա. ՏԱՐԻ

*1471
347*

*176
644*

*4431
614*

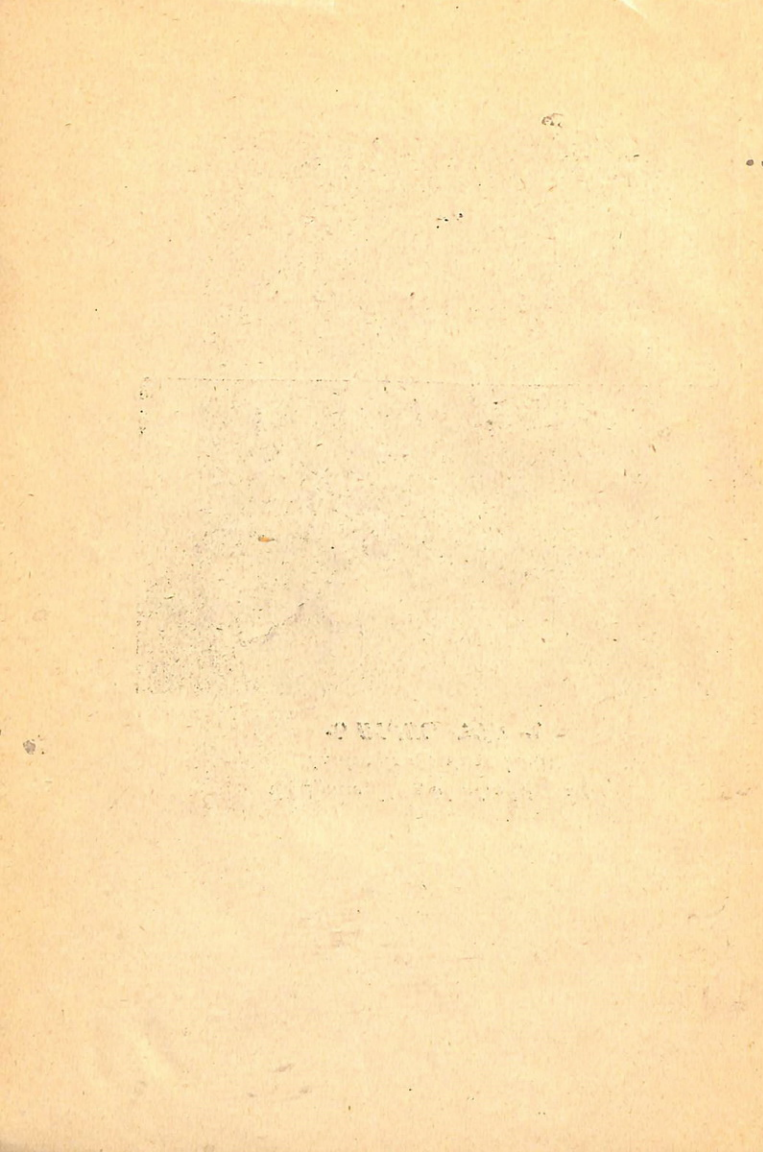
**Արտի Ալպուանեանի
Գրադարան — Մարտի**

ՓԼՈՎՏԻՎ

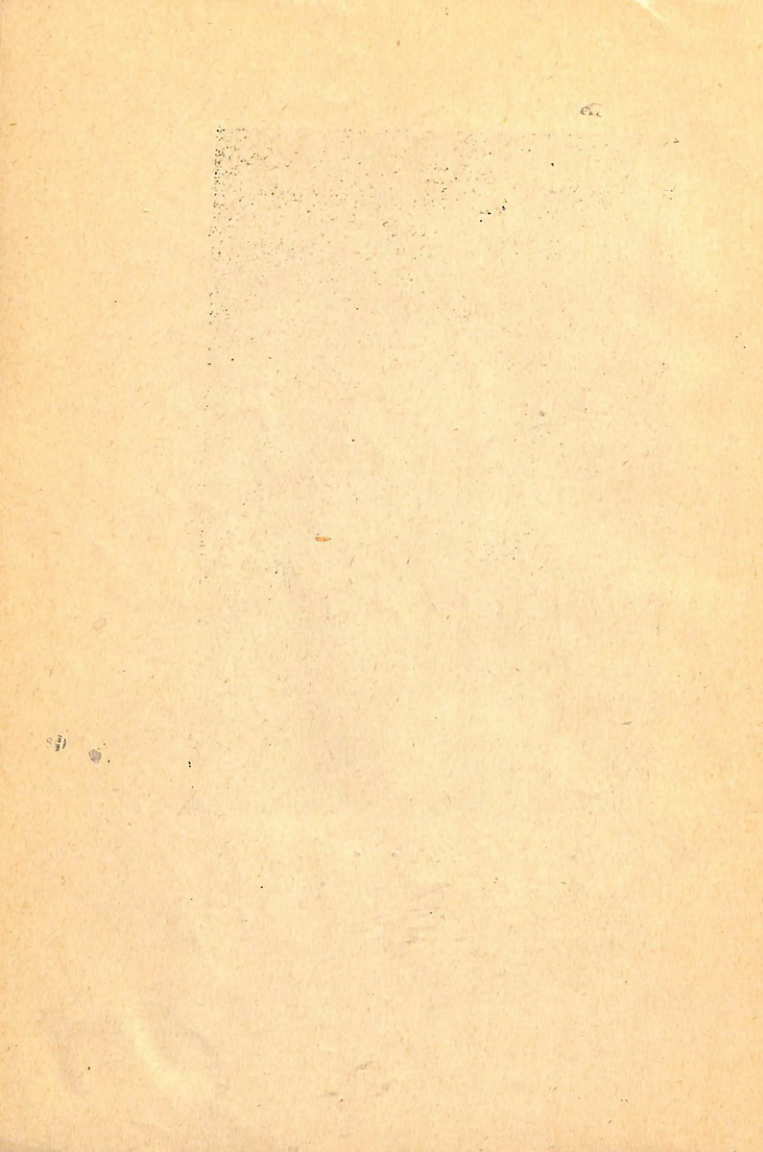

Ն. ՎԵՀ. ՊՈՐԻՍ Գ.
Թագաւոր Պոլիարաց
Եւ Արքայական Ընտանիքը

Ն. Ս. ՇԾՈՒԹԻՒՆ Տ. Տ. ԽՈՐԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ՓՈՒԼՆ ՅԱՌԱՋԱՆԱՆԻ

Վերջին տարիներ, Պուշկարահայրաքանիքն ունեցաւ մեկի աւելի Տարեգիրքեր, որոնք սակայն կարճատեւ կեանք մը ունեցան դժբախտաբար, թողլով կարեւոր պարսպ մը իրենց ետին:

ՀԱՅՐԵՆԻ ՏԱՐԵԾՈՅԸ, որուն հրատարակութեան կը ձեռնարկեմք ներկայիս, կը ձգտի այդ պակասը շրջակայում:

Մեկ ջանացիմք հնարաւորութեան սահմանին մէջ այլազանութիւն մը դնել անոր մէջ, անշուշտ, բաղդատաբար շայն տեղ մը տալով Պուշկարահայրաքանիքին, իբր արտայայտելու իր միջավայրին: Ենթահասկալ եմք որ մեր յարգելի աշխատակիցները իրենց բարեյոժար մասնակցութեամբ մեծապէս դիւրացուցին մեր գործը:

Մեր գլխաւոր նպատակներէն մին եղաւ մասշտաբը դնել զայն հասարակութեան շայն խաւերուն, ու ահա համար ալ նշանակեցիմք շա՛տ ժողովրդական գին մը:

Այս առաջին ձեռնարկին յաջողութիւնը պիտի բացառենք մեզ, շարունակելու անոր հրատարակութիւնը:

Այսպէսով, կը խորհիմք, զոնկ տարին անգամ մը, գրական պէսպիսուն հրատարակութիւն մը տալ հանրութեան, բաղձալով մեր համեմատ ուժերու սահմանին մէջ վառ պահել Հայ Գրականութեան արագան արուշտանը:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻԶՆԵՐ

Ա. ՄԱՍ

ԳՐԱԿԱՆ—ՀԱՍՏԱՐԱԿԱԿԱՆ

Հայ ժողովուրդն այն բազմազգիւեան
սոսանկերսիսն զիշապն է, որ կոչվում է
Հիդրայ, որի իւրաքանչիւր ջախջախում
եւ կտրված գլխի տեղ բուսնում է մի նորը
եւ աւելի գորաւորը:

Դարերի ընթացքում, համաշխարհա-
կան դարբնոցի սաշին վրայ, Հայը այն
ասիւնան ծեծվեցաւ, սաշվեցաւ եւ կոփ-
վեցաւ, որ ստացաւ երկաթի ամրոշքին:
Հայը սարաւ, Հայը համբերեց ամենամեծ
Մոկզոյների բարբարոսութիւններին: Դը-
րանք անցան հեղեղների եւ փոքորիկների
նման, ջարդվեցան եւ զերջապէս անհե-
տացան, բայց Հայը դարձեալ մնաց:

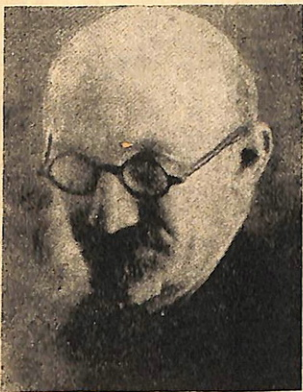
Լալա

ԱՆՏԻՊ ԿՇԻՍԱՐ ՄԸ՝ ՏԱՐԵՑՈՅՑՆԵՐՈՒ ՎԱՐՊԵՏԷՆ

Նիզոսիա, 8 Փետր. 1926

Սիրեցեալ բարեկամս (*)

. . . Հին կամակներ՝ սրպէս «մատուռ» բառին
ալ ստացած եմ և պարագային համեմատ պիտի ջանամ
օգտագործել դայնա: Ձեռագրի կմակահանութիւն կը

դնեմ աշն պարագա-
յին երբ ան կերկա-
յացնե հին դարու
հնութիւն եւ որպէս
կմոյճ գրչագրու-
քեան:

. . . Կը դարձա-
նաք որ Տէր Հօր յա-
ղապ շինութեան ար-
ձանագրութիւնն չեմ
դրած տարեցոյցիս մէջ:
Կը դարձանամ ես ալ
որ 656-րդ էջս ուշի
ուշով չէք վերձաներ,
ուր եկեղեցւոյ շինու-
թեան և այլ մանրա-
մասնութիւններ կան

ԹԷՈՂԻԿ

ու կը մնան: Ես միշտ բանի մը կը ճատեալ ձեռն կողմ-
նակից եմ, ճապարկելով թէ տեղ կը կորսուի և թէ
ընթերցողին առկառակ կ'առթուի . . . :

*) Ողբացեալ Թեոդիկի սոյն կամակը ազնու-
րեկ մեզ տրամադրած է Ռուսանոցեան վեր ազնիւ
բարեկամը իմար Սեդիան Տերտրեան, որուն ուղ-
ղուած է ան: ԽՄԲ.

«Թեոդոսի» ակունկն նորէն խնդրոյ նիւթ ընել էիք ուզած: Բայց նախ ըսեմ որ չարաչար կը սխալիք՝ կարծելով որ ձեր բարեկամական զխոռոթենէն առնուած ըլլած: Յետոյ հարկ կա՞յ միշտ կրկնելու, թէ յանձին ձեր՝ կ'ողջունեմ (ու ողջունած եմ շատոնց) ճշմարիտ և անկեղծ բարեկամ մը՝ որ հոգածու է շահուս և որ կը պահանջէ միշտ գրչի պարասովանցս օգտակարութիւնը: Հիմա դանք անունիս: Եղբայր, ի՞նչ ունի կիրգեղիս կոկիկ անուշա, զոր կ'ուզէք սրբազրել, իբր նոր կնքահայր, և փոխանակել զայն Թեոդորոսիկ բազմավանկ յորջորջմամբ մը: Նկատենք սղահ մը թէ սիրեցի զայն: Նորէն նոր պէտք է հասկցնե՞լ արարատ—աշխարհի, թէ Թեոդոսիկ չեմ այլևս այլ Թեոդորոսիկ: Եւ յետոյ ո՞վ ըսաւ որ իմ մկրտութեան անունս թէ ուրիշ է (գորավար): Իմ աւագան անունս Թեոդորոս է (Թապաւոր) զոր ատենին գգուականի են վերածեր տունիներս, ու այսպէս ալ մնացեր ու նուիրականացեր է ան ինձ համար: Արդար Ունձեան եթէ գրէինք, ո՞վ պիտի իմանար թէ Արիկ Ունձեանը կ'ակնարկենք. (նո՛յնը՝ խմբագիր Միւսաֆեանեանի համար): Եզրպոտոս զաւելտագիր Հաւրիկեան մը կայ (—Ռաուլ Բոնշոն): Ուրեմն ըսենք իրեն որ Հաւրաճողական ընէ մականունը: Գալով ձեր այն կարծիքին թէ Թեոդորոսը ընդհանրացած չէ Հայոց մէջ, միթէ Թեոդորոսն ընդհանրացած է: Եւ ինչու պնդել նայն անունը կրող մէկու մը, որ փոխէ զայն: On ne discute pas avec des goûts et des couleurs: Միտքս ուրիշ անուն մըն ալ ինկաւ. ունեցած ենք յանցելումն «Թոդիկ Աղնաւոր» մը: Ի՞նչ կ'ըսէք, փոխենք պատմութենէն այս անունն ալ . . . :

Կազմեալ Տարեցոյց. — Ձեր գիտնալիք բանը, որո՞ւ որ ուզէք կրնաք նուիրել զայնս: Շնորհաւորելի է միայն ձեր ճաշակը. ամէնէն նշանաւոր անձերու մը—տաղիր էք խաւրել: Շատ տխրեցայ, իմանալով Հ. Տաշ-

եանի պատահած սղէտը: Աստուած մի՛ արասցէ, եթէ աշխկայ մնայ այդ ներհուն վիեննականը, տուժողը պիտի ըլլայ հայ գրականութիւնը — Առ ի գիտութիւն, ըսեմ թէ «Հ. Ամսօրեայ» ի ճիտիս պարտքը կատարած եղայ, մէկ հատ վենետէն ուղարկելով նոյնին խմբագրութեան. ան ալ ինծի թերթ կը զրկէ նուէր այսքան ատենէ ի վեր:

Դրոշմակ. — Ո՛ր տէրութեան որ ըլլայ գործածուած, և ձեռունիդ անցնի, պահեցէք ինձ համար: Աշխարհիս վրայ 2 միլիթարութիւն ունիմ, զորս չէ ուղած կորդել Աստուած ինէ, այսքան դժբախտութենէ վերջ. 21 տարու զաւակս ու զրջի պարապմանց մասին անսահման եռանդս: Ուստի կ'ուզեմ այլ և այլ եղանակներով ուրախացնել հօրամայն ու մօրամայն այդ որդեակս, իմ ընդհատուած կեանքիս այդ ժիր սահմէրան:

Զերդ միշտ անկեղծ՝

Հասի

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

Ազգային Մշակոյթի յառաջադէմ զարգացման համար ուժեղագոյն ազդակը կը համարիմ նախնեաց օրինակը: Որչափ խորագոյն է մեր ճանօրոչիւնը հայ քաղաքակրթութեան փոշիւրուն, այնչափ աշերի պիտի ըլլայ նմանութեան նախանձը եւ անդրագոյն յառաջադիւնութեան ոգեւորութիւնը:

Պարճէ նախնեացոյ փառքով, փառէ հայրենասիրութիւնդ անոնց օրինակովը եւ պիտի ըլլաս պարճանքը Ազգիդ:

ՊԼՈՎԴԻՒ

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ԱԿԻՆԵԱՆ

30 Նոյմ. 1931

(Ն. Գ. ի աղպումեն)

ՄՏՔԻ ՑՈՒՔԵՐ

Անշուշտ իմաստակ եւ անարդար պիտի ըլլար պահանջել ամեն քնարի հանրային գործը երգել եւ միւսիայն, միշտ անով քրքռալ. ամեն հոգի իր ինքնութիւնը պէտք է ձգտի արձայայտել, եւ քանաստեղծութիւնը պէտք է անկեղծ ըլլայ եւ ինքնաբոյս, ու օգտակարին չզոռնէ երբեք զեղեցիկը, որովհետեւ զեղեցիկը ինքնին շատ քարձր տեսակի օգտակարութիւն մըն է:

Ա. ԶՊԱՆԵԱՆ

ՊՈՒԼԿԱՐ ԵՐԳ

Ո՛վ Պոշկար Երգ ձոխ ոչ ձախրոշն,
Որ կը վառիս արեգնափառ,
Շոշրփիս վրասյ բաժակ մ'ես դռն,
Զոր կը խրվեմ անյագաբար:

ԶԱՐԵՆ

ՊԼՊՈՒԼ

Քեզ օրեր եմ տարեր անմահ
Ու աստղեր եմ ցաքեր վրադ.
Մէջըդ խորոշնկ խորհոշրդ մը կայ,
Մէջըդ՝ փառքի բոցեղէն վարդ:
Վրօտներու սրբինգը սոշր,
Կարօտներու քրնարն՝ աշնտեղ,
Հոն մրրիկներ կան քաքաքոշր.
Հոն՝ յաղբանա՛կ հրաշագեղ:

Ժողովուրդիդ ժիր ու ներու
 Սի'րոն ե քառնուս մէջդ՝ վեւ վեւ.
 Սնոր շունչն ե կայծակնահոս,
 Զոր եւ կ'ընպեմ յոյս բաժակդ:

Ու եւ կ'օրհնեմ մայրդ՝ քեզմո՛վ,
 Որ մեզ փրկեց բեկոր բեկոր,
 Որ մեզ շնորհեց խորշ մ'ապահով
 Ու չորցուց մեր վերքերը խոր:

*
* *

Ո՛վ Պոռփար Երգ անիս ու ձախրուն,
 Որ կը վառիս արեգնափառ,
 Շուրթիս վըրայ բաժակ մ'ես դուն,
 Զոր կը խըմեմ անյագաբար:

ԶԱՐԵՀ ՊԼՊՈՒԼ

ՄՏՔԻ ՑՈՒՔԵՐ

Բանաստեղծութիւնը նախ զգացումն էր, յետոյ գրական կտորն էր եւ գրական սեռն էր: Կեանքը նախ այն ուժն է որ ետէր կ'ապրեցնէ, յետոյ այն ժառանգաւոր ջանքն որ ետէրն ծնունդէն մինչեւ անոր մահը կը տեսնէ: Ինչպէս բանաստեղծութեան, այնպէս ալ կեանքեր կան՝ գրեթէ առանց **կեանքի** . . . :

Բանաստեղծութիւն-զգացումը կեանք-ուժին մասն է, անոր ամենեւնի հետահաս, քափանցող եւ միեւնոյն ասեւն իւրացնող, տեղեւորական կեանքը քափանցող եւ իւրացնող մասը:

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԵԱՆ

ՄԵՌԵԼՈՅ

(Արձակ Քերթնաճ)

Զանգակը՝ հիմունի տեսքեր մը ինչպէս, կը ցրցֆնէ
մեղեցեցեց մը անհունայ, կը բռնէ դէմ ինքը իրեն, եւ
իբր նխանար՝ կը փողփողայ տարած շոյսը փոսու-
նայի մը, մեզին մէջ:

Զօղանքը կը հեծկոյտայ իջնող գիշերին մէջ ապ-
րիշեան, ու իր կանչերը կ'իշխան՝ արտասուֆի շի-
քերու պէս աղաւանդ, խնկապատար բարձին վրայ
նգեվար ցերեկուան, մինչ զօղանքին երկնանեմ ար-
ձագանգն է որ կը կանցէ հեռունէն՝ **Մեռելներ, հո-
ղը Բեթւ ըլլա՛ ձեր՝**:

Եւ շուսագէս շուքնկան փախած վարսերն,
Անո'նց անշայտ գերեզմանին, տապաւաքար կը շարհ՝
տատափ փերքեր արտատա:

Առաջին սիւզը զարնան՝ ծաղիկներու մեղեդիո-
վը լեցուն՝ կը բերէ քերթեր շահպրակի, լեշակի:

Եւ յարգանքի խունկի ու զմունք կը ծխեն՝ գերդ
բուրփառ, սարերը մշուշին մէջ ծփուն, մինչ ան-
խուփ բերան, աղբիւրին, անվերջ կը կրկնէ՝ որպէս
շուտանք, Անո'նց երազը, որ մեր մօտ դարձած է յի-
շատակ:

+

Ու կը խոկայ փերքոյը պանդուխտ, կարծես
անցեալը՝ կսկիծովն ու փառֆով՝ կը կրէ արժին մէջ
վարար, գերդ պանթոնը ըրար մեռելներուն մեր
անմահ:

Կամ ոգին Անո'նց՝ սօսիներու տաղարքներուն
մէջ ապրող, իջած վար:

644
4431

Կամ ստուերներու ձորձին պղղուած՝ հառաչը
սրտու՝ մեր դիմաց.

Կամ անեծքը՝ անապատներուն մէջ ասանդա-
կան, որ աչցի է եկած:

Եւ կամ, հոգունուն՝ մշտաւառ ջանն է ծիրա-
նի:

Կամ սա ասորիկան զիշերին մէջ՝ եղեռնահար
մեռելներուն յիշատակն ոգոյ, մորմոխ գանգը մե-
ռելոցի:

Կամ՝ ի՛նք, ազգը եղերահամ, շփուած վիրաւոր,
ծորիղներուն հեղինոս երգին:

Փութափ

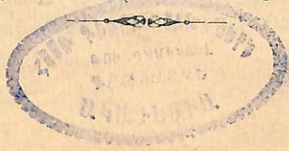
Գ. ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻ

644
3471

644
176

Գ. ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻ (Գծուած՝ Քանթաթորէէ)

ԿԻՆԸ ԻՌՐԵԻ ԱԶԴԱԿ ՅԱՌԱԶԴԻՄՈՒԹԵԱՆ

Դարերու պատմութիւնը անկաշառ վկան է որ, կինը՝ դարեր շարունակ ունեցեր է իր անժխտելի, դժուար ազդեցութիւնը՝ ազգերու, անհատներու յառաջդիմութեանը վրայ, ունեցեր է իր որոշ մասնակցութիւնը՝ քաղաքական կամ ազգային ձեռնարկներու մէջ, տեսանելի և երբեմն նոյնիսկ անտեսանելի չափով:

Յաւալի է սակայն որ կնոջ օգտակարութիւնը ժխտուած է յաճախ այրերու կողմէ, որոնք քաջ կերպով գիտեն թէ՛ առանց կնոջ՝ աշխարհի վրայ յառաջդիմութիւնը պիտի կասէր և երբեմն այրեր՝ կրնանք առանց վերապահութեան ըսել որ իրենց յառաջդիմութեան մեծ մասը և նոյնիսկ երբեմն ամբողջութիւնը կը պարտին կիներուն:

Հարց տանք նախ թէ՛ ո՞վ է սերունդներու մայրը. ո՞վ է այդ տաղանդներու օրօրոցին քով տիւ և դիշեր իր հանգիստն ու հաճոյքը զոհելով հսկողն ու լուսցնողը. ո՞վ է երախայ աւարիքէն մինչև չափահասութեան շրջանը այդ թոթովախօս երախային բերնին մէջ լեզու, սրտին մէջ զգացումներ և բարձր խոհալներու ներշնչումներ դնողը, եթէ ոչ կինը . . . Եթէ ասոնք ըլլային միայն կնոջ մը յառաջդիմութեան յենակը դառնալու ազդակները՝ դարձեալ բաւական պիտի ըլլային իրական սեռին վրայէն վերցնելու այն տարտը՝ թէ կիները ոչինչ կ'արժեն:

Բայց ուրախ ենք ըսելու որ՝ կինը, իր մայրական պարտքի կատարումը դէպի մարդկութիւն՝ շատ անգամ նոյնիսկ քիչ նկատելով, կը նետուի ասպարէզ և իր ամուսնոյն հետ թիկունք թիկունքի կը ջանայ

իր ընտանիքի նիւթական բեռը, որ այրերու հպարտութեան ամենալինձ դրամագլուխն է, միասին տանի՝ իր կնոջական պարտականութիւններուն հետ յաճախ գողգընթաց։

Դարերու պատմութիւնը քիչ է արձանագրեր արդեօք այն տեսակ կիներ, որոնք քաղաքական կեանքը դէպի լաւը շրջած, պատերազմներու առաջնորդները հանդիսացած և պատերազմական վճռական վայրկեաններուն, իրենց փափուկ անկիւններէն, շտապած են դէպի ճակատ, հայրենիքի փրկութեան ի խնդիր, իրենց կարելին ի գործ դնելով։ Եւ ամենակարեւորը, հայրենիքի սիրոյն ինկող, վիրաւորուող զինուորը՝ իր վերջին միւսթարութիւնը, կնոջ հոգածու ձեռքերուն, սիրածոր աչքերուն և գորովալի խօսքերուն մէջ կը գտնէ։ Գթութեան քոյրն է ան՝ որ իր զգայուն սիրտը ի սպաս դրած է հայրենիքի քաջ զաւակներուն։ Արդեօք կարելի՞ է ուրանալ որ, ճգնաժամային վայրկեաններուն բարոյական կորովի ներշնչումը հազար անգամ աւելի կ'արժէ։ Քան Ֆիդիքական ոյժը։ Սպարտացի կիներ՝ երբ իր զաւակին վահանը կը յանձնէր, կ'ըսէր. «կա՛մ տալը, կամ վրան»։ Իսկ Հայաստանցի մայրը՝ արդէն շատ վաղուց, օրօրոցին վրայ հակած իր նորածինը դիեցնելու ատեն, կաթին հետ մէկտեղ վրէժի հուրը կը ջամբէր և թշնամիներուն դէմ կոռելու զգացումը ներշնչելու և վառ պահելու հեռատեսութեամբ, թուրն ու հրացանը երախային օրօրոցին վրայ միշտ կախուած կը պահէր։ Ահաւասիկ այր մարդուն մէջ դէպի հայրենիքի պաշտպանութիւն, դէպի քաղաքական յառաջդիմութիւն առնուած նախապատրաստական քայլեր, որոնք կնոջ կը պարտինք. ա՛յն կնոջ, որ իբր սահմանափակ մտքի և գործունէութեան տէր անհատ անպէտ կը նկատուի։ Ինչո՞ւ. որովհետեւ իր դատը, իր թէգը պաշտպանելու իրաւունքն ու պատեհութիւնը

չէ տրուած: Կամ առելի ճիշդ այդ մարդոց պէս իր ըրածներովը յոխորտալու, սոնքալու արուեստը չէ ունեցած: Քիչ տեսնուած են նոյնիսկ մեր օրերուն դիւանագիտական երկինքին վրայ փայլող այրեր, ինչպէս Միացեալ Նահանգներու յառաջդիմասէր և խաղաղասէր նախագահը՝ Ռուզվելթ, որոնք իրենց յաջողութիւնները կը պարտին իրենց կիներուն, սակայն կինը՝ աւելի համեստ և տեղի տուող, կը բաւականանայ զինքը հովանաւորող անունին տակն ալ բարձր երեւալով: Ուրախ ենք ըսելու որ կինը՝ կրթական ու բարեգործական մարդերու մէջ ևս, փնտռուած տարր մը եղած է. որն իր ամենամտերիմ դաշտը նկատելով, տուած է շօշափելի և գնահատելի արդիւնքներ: Երկար պիտի ըլլար շարքը թուելու համար Ե. թղ. դարէն մինչև մեր օրերը կիներու տարած նուաճումները կըրթական, բարեգործական մարդին մէջ, քանի որ տարեգիրքի այս սուղ էջերուն մէջ որոշ տեղ մը տրամադրուած է իւրաքանչիւր գրողի: Սակայն աւելորդ չպիտի ըլլար յիշել որ՝ Ե. թղ. դարուն Վարդանանց պատերազմներէն հազիւ ազատուած, փափկասուն իշխանուհիներ անձամբ կը հիմնէին վարժարաններ և կը հսկէին մանուկներու կրթութեան գործին: Իսկ Բ. թղ. դարուն հայ կին մըն էր, Ստեփանոս Սիւնեցիի քոյրը՝ Սահակազուխտ, որ Հայաստանի մէջ երաժշտական վարժարան մը հիմնեց:

Իսկ մեզ ժամանակակից, այսինքն Կլիկիոյ աղէտէն, տարադրութեան շրջանէն և Քեմալական շարժումէն մինչև մեր օրերը, կրթական և բարեգործական մարդին մէջ կ'նոջ ունեցած մասնակցութիւնը՝ անշուշտ սեռակիցներու համեստութիւնը վերաւորած չպիտի ըլլամ, երբ ըսեմ արդէն որ անբաղդատելի կը մնայ, քանի որ հայ կ'նոջ փափուկ ձեռքը ամէն վայրկեան կայ ու կը մնայ ամէն ձեռնարկի և ամէն կազմակերպութեան մէջ անբաժան:

Սոփիա

ՎԻՔԹՈՐԻԱ Ս. ՄՈՒՄՃԵԱՆ

ՊԱՐՏԻԶԱԿ

Ո՞ւսկից այսպէս նայուածքիս առջև յանկարծ փրոռե-
ցար,

Հին ու աղուոր յուշերու կախարդագեղ տեսարան,
Զոր լեռան լանջք մը՝ իրրեւ պատկերակալ տիտանեան՝
Վեր կը բըռնէր ծովուն դէմ, հոն, երկինքին տակ
պայծառ:

Երբ կը խայտար, օր մը, մէջըդ տակաւին կեանքը չէն,
Ինձ կը թուէիր ամբակուռ դուն կառաչար մը անսլըջ,
Որ շոգեպինդ իր վաղքին հըպարտութեանը մէջ պերճ
կ'անցնի արագ, սանտրըւած կանաչութեան մը մէջէն:

Հիմակ, սակայն, որ տըրտում ամայութեան մէջն անհուն
կախուեր է վրադ, դուն պատկերն ես, ա՛խ, մահուան
թափորին,

Որ կը մըտնէ ներս յուշիկ գերեզմանէ մը, լըօին:

Ու զգայութիւնը միակ, զոր կուտայ տեսքդ իմ հոգւոյն,
Մահասարսուռ զօղանջին գանգիւնն է այն, տըժգոյն,
խոր,

Որ կ'իջնէ հատ հատ սըրտիս մըթութեան մէջ սըգաւոր:

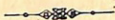
17 Յունիս. 1925
Գանիրէ

ԹՈՐԳՈՄ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Ծանօթ. Խմբ. — Տարեցոյցիս տպագրութիւնը
հոս հասած էր արդէն երբ ստացանք սոյն անտիպ քեր-
թուածը՝ Մեծ. Հ. ՄկրտիչՎրդ. Պատուրեանի միջոցաւ,
հետեւեալ մակագրութեամբ. — «Գրուիւնը զոր ձեզ
կ'ուղարկեմ՝ միտքս կ'իյնայ որ Պարսիկսի անեկեմ

Արեւի Այգոյանեանի
Գանիրէ — Մաքարիա

ԴՐՈՒԱԳ ՄԸ ՄՕՏԱԻՈՐ ԱՆՑԵԱԼԷՆ

1920ին, նոր վերադարձած էի արսուրէս՝ Հալէպէն, երբ քարոզիչ նշանակուեցայ Բերայի Ս. Յարութիւն եկեղեցւոյ, բարեյիշատակ Դուրեան եղիշէ Սըրբազանի կարգադրութեամբ: Արկածով մը դէմքս այրեցաւ օր մը: Տիկին Լուիզ Սևումեան այցելութեան եկած էր, ուսական մեթոտով մը դարմանեց դէմքս, բայց միջոց մը մնացի դեռ տունը, չէի կրնար դուրս ելլել:

Այդ միջոցին այրի կին մը եկաւ ու բաւ.

— Հայրիկ, քարոզներուդ միշտ ներկայ եղած եմ. որբերու մասին խօսած ատենդ արցունք թափած ու աղօթած եմ որ Աստուած ինծի հարստութիւն մը պարգևէ, որ կարենամ օգնել որբերուն: Աստուած լսեց ձայնս, Գրէտի ֆոնտիէ Էմիլիսիէնի թուղթ մը ունէի, որուն առաջին պարգևը շահեցայ, 50,000 ոսկի ֆրանք. ահա՛ քեզի կը յանձնեմ, ուրախացուր որբերը:

— Տիկին դուք ո՞ւր տեղացի էք, հարցուցի:

— Պարտիզակցի:

մեծ զաւակը Ամեն. Տ. ԹՈՐԳՈՄ Արքեպ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ. Պարսիսի Երուսաղեմի, մեր կողմէ 1935—6իւ շոյս ընծայուելիք «Բիւքանիա» ժողովածուին մեջ հրատարակելու համար դրկած էր մեզ, գրուած Պարսիզակցիներու ամսորէն ճիշդ տասը տարի ետ: Նորին Ամենապատուոթիւնն ալ, իր Առաջնորդական զանիւն վրայ՝ իր ծննդավայրը կ'ողորայ ներկայ գրութեամբ:

— Քանի՞ տարեկան էք:

— Յիսուս երկու:

— Ամբաստանացա՞ծ էք:

— Այո՛, բայց ամբաստան մեռած է:

— Ձառակ ունի՞ք:

— Ո՛չ:

— Ինչո՞վ կ'ապրե՞ք:

— Լուսացարարուհի եմ, լուսացք ընելով հացս կը ճարեմ:

Իրաւամբ, խեղճ կ'ընէ ձեռքի եղունգները լըուացքէն մաշած էին:

— Բայց, ըսի, դուք այս գումարէն բան մը չէ՞ք ուղեր ձեր քով պահել, կրնայ ըլլալ որ օր մը անդործ մնաք, վերջապէս ծերութիւն, հիւանդութիւն կայ, աշխարհի փորձութիւնները անպակաս են:

— Ո՛չ, ըսաւ, վճռական կերպով: Ես ուխտ ըրած էի որբերուն նուիրել՝ հարստութիւն մը ունեցած առեւնա, հիմա ուխտս կը կատարեմ, ատով երջանիկ եմ:

Սքանչացայ այս կ'ընէ բարեսրտութեան, ու ըսի իրեն.

— Տիկին, առ այժմ պահեցէք այս պարտաթուղթը, մինչեւ ես առողջանամ ու կարենամ այդ մասին կարգադրութիւն մը ընել, ձեր փափաքին համաձայն:

Շնորհակալութիւն յայտնելով մեկնեցաւ:

*
* *

Քանի մը օր վերջը կրկին եկաւ կինը ու ըսաւ.

— Հայրիկ, եկայ նոր հասցէս յայտնելու, մենք ամբարանոց կ'երթանք, (հանդուցեալ Յովհ. Եսայեանի կ'ընէ տիկին Վերժինի քով կը ծառայէր այս կինը):

— Տիգրանուհի, աղջիկս, նայէ ի՛նչ պիտի ըսեմ: Քանի որ ծառայութեամբ կը հայրթայթէք ձեր սպրու-

տը, ծառայեցէք որբուհիներուն, որբանոցին մատակարարը եղէք: Ձեր հարստութիւնը ազնկանց որբանոցին պիտի յատկացնեմ, դուք ալ հոն կը ծառայէք: Որբուհիներն ալ թող ձեր կենդանի օրինակովը ներշնչուին և դուք ալ ծերութեան մէջ կը խնամուիք: Այս կերպով ձեր ապագան ալ կ'ապահովուի:

— Ո՛հ, ինչ աղուոր կարգադրութիւն է, հայրիկ, իրաւ որ Աստուծոյ ձայնը կը խօսի ձեր մէջ:

— Հիմայ այս գումարը պէտք է անձեռնմխելի մնայ Քրէտի Լիոնէի մէջ ու միայն աւիտը դորձածուի: Իսկ երբ որբանոցը Հայաստան փոխադրուի, դրան ալ դուք ալ միասին կ'երթաք հոն:

— Ո՛հ, ի՛նչ աղէկ կ'ըլլայ, Հայաստանն ալ պիտի տեսնեմ ըսելով դո՛ւ ապաւորութեան տակ մեկնեցաւ:

*
* *
*

Քանի մը շարաթ յետոյ գտայ զինքը Եսայեանց ապարանքին մէջ: Տիկին Վերժին Եսայեան իմացած էր այս կարգադրութիւնը, ինչպէս Յակոբ Յակոբովիչ փառաւորանը, որ կը գտնուէր տիկին Եսայեանի քով. տնոնք ալ շատ դո՛ւ մնացին և շնորհակալութիւն յայտնեցին:

Ճաշին տեսայ Տիգրանուհին, սեղանին կը սպասարկէր, ամէնքը կը դուլէին զինքը, քանի մը ժամեր ըմբռնանցի Վոսիորի գեղածիծաղ ափունքը և բաժնուեցայ գոհունակ սրտով:

Տիւր Յակոբովիչ դրամատան հարկ եղած ձեռակերպութիւնները կատարած և կտակներն ալ պատրաստած էր: Յանկարծ տխուր անակնկալ մը պատահեցաւ:

Գրեթէ ամիս մը ետքը, Տիգրանուհին զիս գտաւ և խնդրեց որ ժամը 6 ուկէսին ներկայ ըլլամ Բերայի Պատրիարքարանը, ուր Զաւէն Պատրիարքի նախագահութեան տակ հաւաքուած պիտի ըլլան Հայաստանի

Հանրապետութեան գործակատար Թաճաճեան, Սատիսեան, տոքթ. Թորքոմեան և այլն. հոն դրամը պիտի յանձնուէր պ. Սատիսեանի՝ Հայաստան փոխադրելու համար: Ծրագիրը չեղած էր իր նպատակէն: Դրամը պիտի փոխադրուէր Հայաստան, իսկ որբանոցը և Տիգրանուհին պիտի մնային Պոլիս:

Սատիկ յուզուած, առանձին խօսեցայ Զաւէն Սըրբադանին: Ինքն ալ իրաւունք տուաւ և ըսաւ թէ պէտք է դրամն ալ հոս մնայ, բայց խեղճ Տիգրանուհին միամտութիւնը չարաչար գործածելով համոզած են զինքը՝ դրամը կանուխէն փոխադրել Հայաստան: Ուրիշներ ալ ջանացին տարհամոզել Սատիսեանը, մանաւանդ ժամանակին անապահով վիճակը առարկելով Կովկասի մէջ, կարելի չեղաւ: Սատիսեան դրամը առնելով մեկնեցաւ Հայաստան: Թէ ի՞նչ եղաւ վախճանը՝ չգիտեմ: Զգացի թէ սխալեր եմ, պէտք էր Բարեգործականի միջոցաւ ընէի այդ կտակը, քանի որ այնքան նախանձախնդիր է ան նման կտակներու հանդէպ և ունի մասնաւոր սպասարկութիւն մը այդ նպատակաւ:

ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԴ. ԱՄԱՏՈՒՆԻ

ԱՌԱԿՆԵՐ

Նախանձոտը միշտ ոռիշիկն

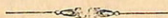
Գէշ կը տեսնէ յաշն ոչ քարին:

ՄԽԻԹԱՐ ԳՈՇ

Ռշիշ քննէ դոշ աշն անձը

Ռշմ կը յանձնէս սրտիդ գանձը:

ՎԱՐԴԱՆ

ԵՐԳ ԱՇՆԱՆ

Դուն դաշկո՛ւս, մըշուշո՛ւս, մըրգաշի՛ցիլ մշաշուն,
Դուն Տըխուր, հոգեկի՛ց, վըշսաշո՛ւն բարեկամ,
Իմ աշնան, ազագուն սրսիս քեզ բի՛ւր ողջոյն,
Քանի որ մենք ա՛յնքան իրարու եմք նըման:

Քեզի՛ պէս, ա՛յ չունիմ սիրաբոյր ծաղիկներ
Չունի՛մ աչ յոյս կանաչ, եւ ոչ աչ սաք արեւ,
Երկինքը անպո՛ւս ե, մըշո՛ւշն ե գիս պատեր,
Ցո՛ւրս քամին կը քափէ իղձերըս զերդ տերեւ:

Քեզի՛ պէս, ես ունիմ հունձներու օրհնութի՛ւն,
Հասունցած այս կեանքին օրերէն վըշսաքեր,
Թախիծի ու ցաւի պրտուղնե՛ր դառնագոյն...:

Քեզի՛ պէս, կը դո՛ղամ սրսովս տեղնաւեր,
Կը զգամ որ աւելի՛ մօտ եմ ես ձրմեռուան,
Նընջելու ցուրտին տակը սպիտակ շորքեան:

Օ. ԶԱՐԲՈՒՆԻ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԴԵՐԸ

Մարդը՝ իր ծնունդէն մինչև այսօր՝ ունեցեր է սեւեռուն նպատակ մը, այն է՝ սպրիշ հեշտ կեանք մը, վաշեղեղով ընդօրինակ քարիքները:

Այս նպատակին կը ձգտին իր մտածումները, աշխատանքները, պայքարները, մինչև անգամ պատերազմները: Այս նպատակով ստեղծած է ան օրէնք, գիր, գիտութիւն, քաղաքակրթութիւն. ասոր համար են իր հնարած գործիքները, գիւտերը, արուեստները: Ու այս մարզին մէջ ձեռք բերած է այնպիսի նուաճումներ, որ այսօր կ'ընթէ ո՛չ միայն ցամաքի բոլոր տարրերուն ու արարածներուն, այլ նաև, կը տիրէ օդին, ջուրին, ձայնին ու լոյսին, և հիմա, աչքերը յառած է դէպի... ուրիշ մոլորակներ:

Իր արդի բարդ կեանքը կազմաւորելու համար ան ստեղծած է իշխանութիւններ, պետական կարգուսարք, դատական ատեաններ և ուրիշ այլազան միջոցներ, որպէսզի ապահովէ իր քաղաքացիներու պաշտպանութիւնը, անդորրութիւնը և բարօրութիւնը:

Իր հրաշալի միտքը ստեղծած է նաև զանազան ընկերային դրութիւններ, այլազան քաղաքական դաւանանքներ՝ միշտ լաւագոյն կեանքի մը խոստումներով, որոնց յաղթանակին համար այնքան շունչ սպառած է, այնքան մեղան ու... ա՛յնքան արիւն:

Այս նիւթական ստեղծագործութիւններէն զատ, ան հնարած է կրօնքը, հոգեկան ու բարոյական խորհուրդներ մշակելու համար իր նմաններուն մէջ, ու ասոր համար կը պահէ լէգէոններով պաշտօնէութիւն ու այլ գաղափարին նուիրած է պաշտամունքի հոյակապ տաճարներ:

Եւ սակայն, հակառակ այս բոլոր հնարքներուն,

բանական ու բնագիտական դերագրոյն փորձերուն, մարդը այսօր աւելի երջանիկ չէ, քան իր նախահայրերը, երբ արդի սեփականութիւններէն չափեր վը պակսէին իրենս:

Ո՞ւր պէտք է փնտռել ուրեմն մարդուն բարօրութեան գաղտնիքը, երբ գիտութիւն, կրօնք և մարդկային հանճարին բոլոր ստեղծագործութիւնները, բոլոր նուաճումները անկարող եղած են այդ բաղձալի կեանքը ապահովելու իրենս:

Մարդը այսօր երկիւղ չունի բնութեան տարրերէն կամ վայրի գաղաններէն. «գաղանի զօրութիւն»ներ, «չար ոգի»ներ տալաւորութիւն մը չեն գործեր իր վըրայ, մարդուն միակ ու մեծագոյն թշնամին՝ ուրիշ մէկը չէ այսօր, բայց եթէ նոյն ինքն Մարդը, իր յըդկուած ու մշակուած մտային կարողութիւններով, սրով ի վիճակի է ամէն չարիք յղանալու և իրագործելու:

Այդ մարդ—գաղանը սանձելու համար, արտաքին ազդակները անբաւական են՝ իսկ կրօնք, օրէնք, իշխանութիւն, գիտութիւն՝ բոլորը արտաքին ազդակներ են: Պէտք է ներքին մարդը բարեկարգել, ազնուացնել, ու ասոր միակ միջոցը՝ Դաստիարակութիւնն է:

Ծիշդ է որ այսօր ահագին աշխատութիւն կը տարուի «Կրթութեան» անունով, բայց եղածը չափազանց թերի է, մանաւանդ միակողմանի: Մանուկը խառնուրդ մըն է բարի ու չար զգացումներու, երբ անոր միայն միտքը կը մշակուի, գրեթէ անխնամ թողլով իր սրտին ու հոգիին ազնուացման համար անհրաժեշտ եղող միջոցները, այդ աններդաշնակ դաստիարակութիւնը առիթ կուտայ տղուն մէջ չար բնազդներու զարգացման:

Լաւ է որ ի հարկին, նոյնիսկ միջոց մը, մաքի զարգացումը դրուի երկրորդական դիւ վրայ, առաջնութիւնը տալով երկար ատենէ ի վեր խոսքան մնա-

յամբ սրտի ու հոգիի դատաւարակութեան:

Կարենոր է նաեւ ուսուցչին անձը, ան որ պիտի կերտէ այդ նոր սերունդը: Կրօնի առաջին հիմնադիր-ներուն պէս, ան պէտք է ըլլայ մաքրակենցաղ, նուիրուած իր աստգարէզին, ասոր կոչումը ունենայ և իր անձին օրինակովը, բարոյական կեանքի պատրաստէ իր խնամքին յանձնուած մատաղ հոգիները:

Մարդկութեան բարօրութիւնը կախում ունի ա՛յս ուղղութեամբ դատաւարակութենէ մը, որ, ինչպէս կը հաւատան շատ մը մեծ խորհողներ, պիտի ըլլայ յուսա-վրէպ մարդկութեան նոր Կրօնիք:

Առանց այսպիսի դատաւարակութեան մը, մարդ-կային լուսադոյն գիւտեր ու յղացումներ պիտի մնան մասնաւորներու սեփականութիւնը, որոնք չպիտի գիտ-նան անոնց յարգը և վայելելու եղանակը: Բոլոր այդ գիւտերը, որոնք մարդոց բարիքին համար հնաբուած են, պիտի գործածուին դէպի չարը, աւելի ևս անհան-դուրժելի դարձնելով միջնուրրորդ Այս ընթացքով մարդ-կային կեանքը պիտի ունենայ երեք շրջաններ. — Պա-ստերազմի նախապատշաճութեան շրջան, Պաստերազմի արիւննոս շրջան և Պաստերազմի աւերները դարձանե-լու շրջան, յետոյ, նորէն սկսելու համար առաջինէն: Իսկ պատերազմը որ այս կերպով առանցքը պիտի դառ-նայ մարդոց կեանքին՝ ախտածէտ երեւոյթ մըն է, ժըխ-տումը բանականութեան, որ կեանքը կը դառնացնէ, ժողովուրդներ կը թշուառացնէ, գրեթէ ոչինչ տալով փոխարէն:

Թերեւս քիչ մը ուշ խելամառի մարդկութիւնը այս ճշմարտութեան, բայց կեանքը ցոյց պիտի տայ թէ սխալ է իր հետեւած ուղղութիւնը: Լայնածաւալ Խորհ-Միութեան բնակչութիւնը աւելի երջանիկ չէ այսօր, քան փոքրիկ Զուիցերլանդ ժողովուրդը, կամ Հանրա-պետական Թուրքիոյ քաղաքացիները աւելի բարեբաւ-

տիկ կեանք մը չեն վայելեր՝ քան միապետական Անգլիոյ մէջ ապրողները։ Նոյն բաղդատութիւնը կրնանք ընել անհատներու համար ալ։

Ուրեմն՝ մարդոց կեանքը բարեկաւելու համար պէտք չկայ անպատճառ նոր կրօնքի, քաղաքական նոր վարդապետութիւններու — բռնականէն աւելի կան արդէն ատոնցմէ — մարդուն պէտք եղածը Քարոյական Դասխարակոսթիւնն է, բարի գղացումներու և մտածումներու մշակումը, որուն մէջ պիտի գտնէ ան բաբօրութիւն, անդորբութիւն և բոլոր իր ազնիւ ձեռնարկներուն զոհացում։

S. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻՆ

Դէմքս նըստէ՛, աս գանձքին վըրայ պերճ,
Ինչպէս Հանճարն Ողիմպոսի կառարին.
Ու՛ արիւնու պայքարներէն, մահէն վերջ,
Զերդ մըտերիմ՝ խօսինք, ըմպե՛նք հին գինին... :

Ես արդ Ե՛ս եմ։ Տե՛ս, կողերուս մարմարէն
Կը կաթկըթի աստուածութիւնը կարմիր...
Ու բազուկիս շանթերուն շուրջ կը պարեն
Արշալոյսներ ու ոտտաններ ծընրաղիւր... :

Ես արդ Ե՛ս եմ. — ժողովուրդ մ'որ իբրը գետ
Իտէալին կը սուրայ ու սարէ սար
Կը քանդակէ վերածնունդն իր անըստուեր... :

Դէմքս նըստէ. ո՛հ, ի՛նչ լաւ է քեզի հետ
Երգե՛լ, խօսիլ հաւասարէ հաւասար...
Ո՛հ, յարգանք քեզ... ո՛հ, քեզ թըռիչքս նըւէր... :

Մ Ա Յ Ր Ս

ԱՄԵՆՈՒՆ ՎԱՐԴՈՒԿ ՏՈՒՏՈՒՆ

Կարրալեան լեռներու վիճերուն տակ, աստղազարդ իրկուն մը, ֆրումոսաս գիւղաքաղաքին մէջ, իմ ձեռքով տնկած սաղորենիի մը տակ նստած եմ։ Ոչ մէկ ատեն մտքէս անցած էր թէ կեանքիս 55րդ տարին օտար երկնքի տակ, այսպէս հեռու պիտի բռնորեմ։ Գիւղին արեւմուտքը բարձրացող լեռները Պարտիզակիս Եասախ ձորը կը կարծեմ, ետեւիս լեռը պիտի ըլլայ Ս. Մինասը, իր խորհրդաւոր փրկիչած մատուռով։

Կը կարծեմ թէ Պարտիզակ եմ. սա լուսինէն արծաթագոծուած գանդակատունը Լուսաղբիւրի մօտի կարմիր եկեղեցիին գանդակատունը չէ՞. եւ սա լուսթեան մէջ կարկաչող առուն՝ մեր տանը քովի Աշխենց ձորի լեզուէն չի՞ խօսիր, որուն մօտիկ եւ մանկութիւնս անցուցի. այն ձորը, որուն ջուրը Փետրուար-Մարտ ամիսներուն՝ ա՛յնքան ազմկալից՝ դէպ ի Մարմարա ծովը կը շտապէր։

Ճիշդ մօտս ալ, նստարանի մը վրայ մայրս կը մըրափէ. ծերացած՝ բայց ուժեղ։ Այո՛ ինքն է, չեմ երազեր, որ յանկարծ կ'արթննայ, տխուր երազէ մը անշուշտ ու դառնացած կ'անիծէ։

— Աչքերնի՛ն քորնայ։

— Որո՞նց աչքերը, կը հարցնեմ։

— Կիւրճիներո՞ւն. օխճը եւրդանե՛րս տարին։ Վա՛խ, վա՛խ . . .

Կը սթափիմ, երկինք կը նայիմ, լուսինը արծաթով կը ներկէ մօտակայ տուններուն տանիքները, գետին կը պառկեցնէ ծառերուն շուքերը։ Կը յիշեմ, այո՛

20 տարի ստաջ, բոլոր Պարտիզակցիներուն հետ մայրքա ալ իր տնակը Աշխենց ձորին մօտ կպեց, իր բլրդէ կաքախն ու տուրախը Մխիթարեաններու եկեղեցիին մէջ կղպեց, քանի մը ամիսէն կա դառնալու և զանոնք վերադառնելու յոյսով, և հիմա, ո՛վ երկինք, ինկած է հեռաւոր հողերու վրայ՝ տեղահալ թէև երկընքին վրան իր գիւղին երկնքին վրայ տեսած տառիչքն են որ կը պլպլան, հոն է Թերեզին, և լեռները իջնող արծաթեայ ճերմակ լուսինը, ա՛յն միլենոյնն է, որը իր մանկութեան իրենց պատուհանէն դիտած էր երբ վերի սրճերէն կը բարձրանար: Հոս, հացը ճերմակ է, անկողինը տախտակամածին վրայ չէ՛, այլ մահճակալին վրայ կը ձգէ, մեր օճախին աչքերը փոքրուկ մուխը չկայ հոս, այլ երկաթեայ վառարաններու տն իր կուրդակները կը փնտռէ. եկեղեցիին մէջ կղպուած եօրդանները՝ քսան տարի ետք:

Մայր, կ'ըսեմ, դուն քու կաքախն ու տուրախդ կ'ողբաս, հապա ի՞նչ անէ՞ծք թափեն անոնք՝ որոնք իրենց պալատի պէս աները, այգիները, պարտէզները, զրամբին ու կալուածնին գիւղը ձգած մինչև Տէր-Ձօր գացին: Ի՞նչ ըսեն անոնք, որոնց տղաքները աքսորի ճամբուն վրայ մեռան և աղջիկները առեւտրուեցան:

— Աչքերնի՛ն քորնայ, կը կրկնէ մայրս, նեղուած անշուշտ՝ որ ծերացած աչքերէն ա՛լ արցունք չեն քամուիր և սրտին խորէն երկու բառ ալ դուրս կ'ելլէ իր բերնէն.

— Ա՛խ մեր գեղը, Պարտիզակը... ու նորէն կը մրափէ ազատելու համար հայրենադաշնութեան ցաւէն...

ԱՆԱՌԱԿ ՈՐԴԻՆ

Նոր Կտակարանի հերոսը ամբողջովին կը նսեմանայ քսաներորդ դարու մեր արդիական անառակ որդիին սխրագործութեանց քով:

Մուրատ Չօլաքօֆ:

Այս էր անունը նոր օրերու անառակին՝ որ չէր բաւականացած իր հօր միլիոնները սպառելով: Զեղխութեանց գերադրական աստիճանին մէջ մխրճուելէ վերջ, նոյնքան գերադրապէս մսխած էր իր ծնողաց ամէնէն գեղեցիկ ու նուիրական յիշատակները, մատանի, օղ, ապարանջան՝ և հուսկ ապա՝ տունը, ագարակը և արտերը:

Աւելի յետոյ երբ ալ բան մը չէր մնացած, ընտանեկան լուսանկարներու ոսկեզօծ շրջանակները աչքին դարկած էին: Զանոնք ալ ծախեց մի քանի հարիւր լէվայի փոխարէն, գումար մը՝ որով կրցաւ երկու օր ալ քարշ տալ իր անպէտ գոյութիւնը:

Մունետիկները անընդհատ շուրջը կը դառնային, անուրդի նոր բան մը գտնելու յոյսով: Բայց ալ բան մը չէր մնացած: Մուրատ ի գուր կը չարչարէր իր ուղեղը:

Յանկարծ դէմքը ճառագայթեց, աւելի ճիշդ զլային ծիծաղ մը ուրուագծուեցաւ իր ոսկրուտ և չոր դէմքին վրայ: Ալպօմ մը կար գեռ որուն երկու կողքերը արծաթապատ էին:

Գուրգուրանքով փաթթեց զայն լրագրի մը մէջ և մունետիկներուն տարաւ, որոնք սակայն առաքիկեցին թէ պարունակութիւնը հետաքրքրական և արժէքաւոր չէր: Կողքերն էին հարկաւոր:

Ու յիշատակներու պատմութեան այս անդիւր գըրքոյկը գնչուններու չուկային մէջ ձեռքէ ձեռք պտը-

տեցաւ: Մուրատ, չէր մտածած իսկ անոր պարունա-
կութիւնը կազմող լուսանկարներու մասին՝ որոնք իր-
րեւ ընտանեկան թանկագին յիշատակ բարոյապէս ան-
ձեռնմխելի էին: Ու ահա իր մեռած կամ ամուսնացած
քոյրերուն նկարները նշաւակ կ'ըլլային շուկայի գոհնիկ
և յայրատ արտայայտութեանց ամօթալի տարափին:

Բայց Մուրատ միայն դրամով կը հետաքրքրուէր:
Յաջողած էր Ալպօմի հաշույն հարիւր լէվա փոխ առնել
իր հօրը բարեկամներէն մէկէն, որ նոյն իսկ խնդրած
էր իրմէ Ալպօմը գնել՝ պահանջուած գինը վճարելու
խոստումով: Օտար մը որ կը գուրգուրար իր բարեկա-
մին յիշատակին վրայ: Բայց Մուրատ մերժած էր: Ո-
րոշած էր այլևս չի շահագործուիլ ո՛չ ոքէ: Կը բաւէր՝
որքան շահագործեցին զինքը:

Ու այս ամայնութեամբ թոյլ տուաւ որ իր սիրե-
լիներուն նկարները ձեռքէ ձեռք խայտառակուին,
թափթփին, ոտքի կոխան ըլլան ու անարգուին:

Ու այս նուաստութեան կը հանդուրժէր հարիւր
լէվայի համար:

Ձեռքէ ելաւ վերջապէս Ալպօմը: Հարիւր յիսուն
լէվայի ծախուեցաւ: Որոշեց իր հօրը բարեկամին հա-
րիւր լէվան չի վերադարձնել: Ո՛վ գիտէ անիկա որ-
քան շահագործած էր իր հայրը:

Ու Ալպօմին արժէքովը գիշեր մը ևս զեղխութեանց
մէջ թաւալեցաւ, եղան մը պէս՝ որ ճահիճին խորը
մխրճուելով ինքզինքը երանութեան մէջ կ'զգայ:

Մինչև հոս ոչինչ կայ արտակարգ: Անզգամ զա-
ւակ մը անառակութեան կատարէն իր սիրելիներու յի-
շատակը կը սրբապղծէ: Սովորական երեւոյթ գուցէ:
Տարբերութիւնը՝ Մուրատին քիչ մը ինքնատուր ձեռով
մսխելն է միայն:

Ասկէ վերջ կ'սկսի Մուրատ Զօլաքօֆի անլուր
շահատակութիւնը՝ իր ողբացեալ ծնողաց յիշատակին

հանդէպ:

Դժուար է երեւակայել յանդգնութիւն մը որ խըղճի, պարկեշտութեան և բարոյականի ամէն սահման կը դիէ կ'անցնի, և ի դո՛ւր փնտռել կուտայ պատշաճ բառ մը, որակելու համար այն աննախընթաց ոճերը՝ որուն մէջ մահ չկայ, վասն զի բուն իսկ ձախն է շահագործուողը:

Անառակութեան գերատիպարը սովորական ապրանքի մը պէս կը ծախէ նաեւ իր ծնողաց գերեզմանին վրայ կառուցուած զամբարանները, որոնք սև ընտիր մարմարէօնէ կերտուած ըլլալով՝ աչքառու գումար մը կը բռնէին:

Գնորդը գերեզմաննոց կ'երթայ, կը քննէ քարերը, Հայր Զօլաքօֆի աճիւններուն վրայ բաղմած անոնք կը սակարկեն հանդարտ և պաղարիւն կերպով, և օր մը վերջ արդէն Զօլաքօֆ գերդաստանը կը մերկանայ իր վերջին հանգրուանէն ալ՝ իր անառակ որդիին անյազուրդ որկորին ի խնդիր: Դեռ քանի՞ ամիս ապրեցաւ, նորօրինակ գիականութեամբ իր ձեռք բերած տասը հազար լէվայով, ստոյգ չենք գիտեր, բայց վստահ ենք որ անիկա այժմ նոր միջոցներ կ'որոնէ իր գոյութիւնը քաշկըռտելու համար:

Մինչև հոս՝ իմացայ Մուրատ Զօլաքօֆի պատմութիւնը:

Ասկէ անդին իմանալու համար մեծ ճիգ պէտք է թափել:

Շատ հաւանական է որ այժմ անիկա սկսած է մըտածել իր ծնողաց հողակոյտը փորելու, անոնց անդրաշխարհի աճիւններէն բան մը ևս կողոպտելու յոյսով:

Կտակարանի անառակ որդին կըցաւ ներքեւ ստանալ իր երկնաւոր հօրմէն:

Բայց ո՞ր երկրաւոր հայրն է որ պիտի ներէ անեւրեակայելի «անառակ»ութիւնը իր զաւկին՝ որուն յան-

գըգնութիւնը կը հասնի մինչև մարդկային վերջին կայանը, կողոպտելու համար ծնողացը ամէնէն նուիրական յիշատակը, գերեզմանի դամբանաքարը՝ որ անդեհականի խորհրդաւոր սահմանադրութիւն է:

Արբաղդեալ այդ սուրբ և երկեղալի սահմանը՝ կը նշանակէ կրեւ աշուղիսի վայրագ և քարացած սիրտ մը՝ որուն մէջ դադրած է բարասնելէ մարդկային ազնիւ և վսեմ զգացումը:

Ափսո՛ս, որ այդ Սի՛րտն ալ մարդկային էակի մէջ գրեւէ է Բնութիւնը:

Փրովսիվ

ՀՐԱՆԴ ՀՐԱՆԱ

Հ.ՄԿՐՏԻՉ ՎՐԴ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ՝ 1932ԻՆ

Ժողովրդապետ Ֆրոնոնազայի
Հեղինակ՝ «ՀԱՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿ»

Բ. ՄԱՍ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ Հ. Ա. ՂԱԶԻԿԵԱՆԷ

ՈՒՂՂԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

(Քաղաքում իր համակիներէն)

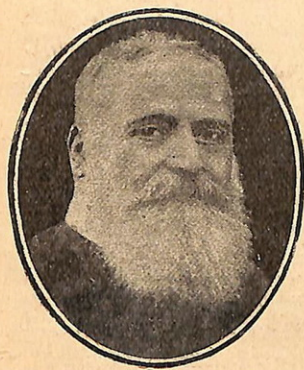
Վեհերիկ, 15—4—1931

Սիրելի ներսէս ջանա

. . . փութամ որքան կրնամ հարցումներուն պատասխանել.

1. — «Ձեզ հանդիպ ըստեացական եւ» ձեւը ընդհանրացած է այլեւ. և լաւագոյն է քան «Ձեզ նկատմամբ . . . » ձեւը, և ուղիղ: «Ձեզի նկատմամբ, կամ ձեր մասին» այսպէս կը մտածեմ, կը խօսինք. կը գործածուի:

2. — «Շրջափակի» կրնայ գործածուիլ նաեւ ներգործաբար. այսինքն փակողի ի-

Հ. Ա. Ղազիկան
մաստով. թափուր գետինը որուն եղերքը պատ էն. չկայ
կրնայ շրջափակ ըսուիլ և իմաստը աւելի ճիշդ կ'ըլլայ.

եկեղեցւոյն շրջափակը. այսինքն եկեղեցւոյն շուրջը փակողը. մինչդեռ միւս ձեւով՝ այսինքն պոս ունեցող գետնին համար շրջափակ ըսելնուս, բառը տեղւոյն կ'երթայ և ոչ թէ եկեղեցիին. շուրջը փակուած սեղ. մինչդեռ միւս ձեւով՝ Եկեղեցւոյն շուրջը փակող տեղը կը հասկցուի. Բակը չ'երթար:

3. — Դեռ և սակաւին հոմանիշ են. տարբերութիւն չունին. մէկտեղ ալ կրնան գործածուիլ:

4. — Երբեք մասին օր մը գրեցի «Ազգաբար»-ի դէմ. Երբեք չեմ ուզեր սխալ չէ. ինչո՞ւ սխալ ըլլայ. հապա ինչպէս պիտի ըսէիք. Երբեք կ'ուզե՞մ. առանկ բան չ'ըլլար: Երբեք առանձնաբար կրնայ գործածուիլ բայերուն վերջը: Պիտի բնե՞ս այս բանը... երբեք (գորութեամբ պիտի չընեն):

5. — «Ան ալ ուզեց» թրքաբանութիւն չէ. եւսին աշխարհաբարը ալ է. բուն այ ին ամփոփոյքն է. գրաբարի մէջ միասին կը գործածուին. «միւս եւս այլ», մի այլ—մէկ այլ—մէկալ. ան ալ ուզեց — o sau ius-թէսի, ուրիշ լեզուներով ալ նոյն բանը կ'ըսուի. anche egli ha voluto, il a voulu aussi. ան ալ ուզեց. ան եւ ուզեց՝ լաւ չ'երթար. բարձր գրութեանց մէջ եւս ալ կրնայ գործածուիլ: Միւս եւս—ուրիշ մըն ալ...

6. — «Սպիտակ ձիււորը». սպիտակը չի կրնար ձիուն երթալ. այլ ձին ունեցողին. բայց քանի որ ձիււոր ձի ունեցող ըսել է, կրնայ սպիտակ ձի ունեցող ալ հասկցուիլ. նախնեաց մէջ կայ սպիտակաձի, և ըսել է ներսակ ձիււոր. ճերմակ ձի հեծած «Այր մի սպիտակաձի յոսկիաղէն վարեալ» Բ. Մկ. մա. է. յունարէնն է ձիււոր . . . որով «սպիտակ ձիււոր» ըսել է սպիտակ ձի հեծնող մարդ:

Au courant բառին համապատասխան յարմար բառ չունինք. սեղեակ, իրազե, իրազե, խեղամուս . . . ասոնցմէ մին . . .

*
* *

Վեկեսիկ, 14—2—1931

. . . Ադոնց պատասխանեց ինծի. ես ալ կրկին պատասխանեցի. բայց յօդուածս կտրատեցին. 1/4ը հազիւ մնաց. տես Յունուարի «Բազմավէպ»ը . . . ամէն ըսածները սխալ են:

Կը մաղթեա՞նք «Նոր Մատենադիտութիւն»ը ժամ առաջ լիննայ. տղաս, ծանր գործ է, գոնէ քեզի պէս մէկը ունենայի օգնական . . . մինակ՝ չոր գլուխ, մէկ ձեռք, մէկ աչք, ի՞նչ կրնան ընել. կ'երթամ յառաջ, բայց ե՞րբ պիտի հասնիմ ծայրը, Աստուած ինք գիտէ . . . Ա՛լ մամուլի սխալներուն ետեւէ չեմ վազեր, օգուտ չունի. չ'արժեր վայրկեան կորսնցնել. կարեւոր բան մը եթէ ըլլայ՝ կարելի է գրեմ . . .

. . . Գալով Plovdiv բառին, ըստ նախնեաց տառադարձութեան՝ պէտք է գրել Պլովդիւ, ինչ որ արդէն ըրեր ես. թէեւ դուն լաւագոյն ձեւը կը կարծես Փլովսիւ: Ըստ իս րի տեղը չէ. Բին ձայնը թէն է. Բլովտիւ. վերջէն գիրը պէտք չէ վիւ ընել. Plovdu կարդալու կարիք չկայ. հաշիւ, պատիւ, հազիւ ըսող հայը, Բլովտիւն ալ նոյն ձայնով կը կարդայ: Քանի որ ուղիղը կայ՝ ինչո՞ւ անսովորը գործածուի. Ժրնեւը կը գրեն Ժրնեւի. հարկ կա՞յ այս այլանդակութեան. երբ հայերէն նոյն ձայնը տուող ուղիղ գրերն ունինք. . . :

Հ. Բ. Նարեկ

ԱԴՐԻԱՆԱՊՈԼՍՈՅ

ՀԱՅ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

ԱԶԴԵՑԻԿ ԴԵՐ ԿԱՏԱՐՈՂ ՀԱՅԵՐ

(Հատուած մը՝ Ռուսկիի Հայերը անտիպ գործէն)

Ապրի 25-էպիէն
(1616-1671) և իր որ-
դին Մատթէոս 25-է-
պիէն յետոյ, Էտի-
նէի Առաջնորդա-
րան մէջ, իբր ազգա-
պէս, միաբեկեղի, իշ-
խանաւոր, յառաջա-
կայ ձայն և ազդեցու-
թիւն ունեցած են նաեւ
բազմաթիւ ուրիշ ան-
ձեր, որոնք իրենց
դերքովը Չորսուսի
հանգամանք ունեցած
են։ Ասանցմէ առաջին
կարգին վրայ կու գան
Բանդիկեանք որոնք
ծագումով բնիկ Ադ-

Արշակ [Արշոյանեան
բիւնապետներ և կարեւոր պաշտօններ ձեռք բերած ըլ-
լալով նշանակելի դեր կատարած են Առաջնորդարանին
մէջ, գրեթէ ԺԸ. դարէն սկսեալ շարունակաբար ադ-
գային գործերը իրենք վարելով։

Սահմանադրութենէն յետոյ ալ իրենց ձայնը ըզ-
գալի եղած է և միշտ ազգային պաշտօններու գլուխ
գտնուած են։

Սահմանադրար պատմութեններուն եթէ հաւատ ըն-

ծայել հարկ է, Ադրբայճանական պաշտոնի հայ բնակիչը այս ազգատոհմին նախահայրը եղած է։ Այսինքն այն պաշտոնատարը որ Սուլթան Սելիմ Ա. ի ատեն պուլկար աղջկան մը հետ ամուսնացած է, նախահայրն էր իբր թէ Բանդիկեաններուն։ Այս աւանդութիւնը այնքան տարածուած է որ կարելի չէ չընդունիլ թէ քիչ ու շատ վաւերական հիմ մը պէտք է ունենայ անիկա։

Այդ հայը — որուն անունը չէ պահուած — իբր թէ կայսեր պալատին մէջ պաշտօն ունի եղեր (հաւանօրէն աշխատ)։ Որովհետեւ Ադրբայճանական մէջ Հայ բնակիչ չի կար, Ճիսրի-Մուսթաֆա փաշա գաւառակին Սուլթանը գեղէն պուլկար աղջիկ մը կը փախցնէ և Ադրբայճանական բերելով աղջիկը ձիու մը վրայ հեծցած սրբաշու կ'անցնի պալատին առջեւէն երբ Սուլթանը պատուհանը նստած էր։ Կայսրը իր ներկայութեան կոչելով զինքը կ'ըսէ. «խաղիկն աշխարհ Շահին (1) կիպի և և ուշուշտուն»։ Ասիկ յետոյ Շահին տիպիսը Բանդիկեաններու մէջ իբր անուն կը գործածուի, և մինչև վերջերը Էտիքնէի մէջ գոյութիւն ունէր «Շահին օսալար» անուն օսալար մը որ հաւանօրէն Բանդիկեանց նախահօր միջնորդութեամբ Էտիքնէ հաստատուած Հայերը ստացած էին բնակութեան համար։

Կայսեր խիստ հրամանին վրայ Պուլկար աղջկան հետ պուլկար կղերին ձեռքով կը պսակուի Բանդիկեաններու նախահայրը, թէև պուլկարները հակառակ ըլլալով այս ամուսնութեան չէին ուզած պսակել և տեղի տուած էին առեւանգութեան, որուն հետեւանքը եղած էր այդ Հայուն ճարպիկ մէկ հնարքովը պսակուիլ կայսեր հրամանով, առանց կրօնափոխ ըլլալու։

Այս նորակազմ և առաջին Հայ բնութանքը կ'երեւի

1) Կ'երեւի քե Լաշա—Շահին երեւելի գորալարին ակնարկութիւն մըն էր։

թէ հրաման ստացած է Էտիրնէ բնակելու և իբր քաջալերութիւն օրական փոփոխութեամբ սահմանուած է իրեն և իր սերունդներուն, վասն զի մինչև մօտ ժամանակները Բանդիկեանք կ'ստանային կանոնաւորապէս օրական փոփոխութեամբ (քայլով), ինչ որ կը հաստատէ աւանդութիւնը: Միւս կողմէն նկատելի է որ երբ եկեղեցիները 1635 ին բռնի կ'արտաքսուին Էտիրնէէն՝ միայն երեք ընտանիք բնիկ կը նկատուին, որոնցմէ մէկը անշուշտ Բանդիկեաններն էին:

Այդ առաջին հայուն սերունդը մինչև հիմա գերակշիռ ձայն ունեցած է Ադրբայճանի Հայ հասարակութեան գործերուն մէջ ⁽¹⁾:

Մանաւանդ ասոնց մէջ մ. Յակոբ Ամիրա (1746-1844) երեւելի տիպար մը եղած է ըստ իր Զորպաճիի մը որ համայնքին բարեւաւանդ աշխատած է: Ինքը որ 98 տարիներ ապրած է, ժամանակին ամէնէն ազդեցիկ անձնաւորութիւնը եղած է: Այլապէս և Արոտակալի պաշտօն վարած է, ինչ որ զրեթէ համահաւասար իրաւասութիւն մըն էր Առաջնորդութեան հետ: Ի բացակայութեան Առաջնորդին ինքը առաջնորդարանի գործերու վարիչն էր և ամէն բան զրեթէ ինքը կը տնօրինէր: Նոյնպէս Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ աթոռին էտիրնէի գանձապետն էր:

Ինքն սեղանաւոր էր և միանգամայն պետութենէն կարգեալ պաշտօնական միւլապաշահի: Իր ազդեցութիւնը և դիրքը այնքան նշանաւոր էր որ Սուլթան Մահմուտ երբ Էտիրնէ այցելեց իր ձեռքովը մ. Յակոբ ամիրային զափրակ նուիրեց: Իր ազդեցութենէն և դրամական կարողութենէն հայ հասարակութիւնը օգտուած է: Ազդէին դրամական օգնութիւններ ըրած և

1) Բանդիկեանց կանոնաւոր ճիւղագրութիւնը կը պակսի, միայն սաչափը կը դնենք զաղափար

կալուածներ նուիրած է որոնք արձանագրուած էին Առաջնորդարանին Քիւրքիւիկին մէջ:

Նոյնպէս նշանակելի է թէ այդ խաւարեալ ժամանակներուն մէջ ցոյց տուած է տարապայման սէր ուսման և կրթութեան: Իր ամենօրեայ դրաղմանց շարքին մէջ ունէր նաև ամէն օր դպրոց այցելելու, անոր պէտքերը տնտեսելու, դրամական նուէրներով աշակերտները քաջալերելու սահմանուած ժամանակ մը:

Իր այս գնահատելի ծառայութեանց համար ինքը թաղուած էր Ս. Թորոս եկեղեցւոյն բակը, ուր մինչև հիմա կ'երեւի իր տապանաքարը սա պարզ արձանագրութեամբ:

Ար. ՏԱՂՈՒ ՏԱՄԱՐ:

Սարգիս

Ստեփան

Պօղոս Ամիրս

Վհ. Յակոբ Ամիրս (1746—1844)

Կարապետ Ամիրս († 1851) Մկրտիչ

Պօղոս Բանդիկեան

Յարութիւն

Կարապետ (Փաստաբան) Միսիս

Պօղոս Հրանդ Մկրտիչ

Թագուոր Մկրտիչ Արմենակ Յակոբ

«Այս է տապան հանգստեան
Մեքսիկայի Յանդիկեան
Որ փոխեցաւ յատեացս
Յամի տն 1844 ի Յունուարի 4.»

Իրեն յաջորդած է միւսնոյն դերքով իր տղան Կարապետ ամիրան մինչ միւս տղան Մկրտիչ ազա անդէն մեռած էր վաղաժամ (40 տարեկան) առանց ունէ կարեւոր դեր կատարելու (1), իսկ Կարապետ ամիրա կրցած է իր հօրը անունը անմոռաց պահել և անոր շաւիղին վրայ ընթանալ:

Ինքն ալ թաղուած էր իր հօրը քովը և իր գերեզմանաքարը կը վկայէր իր դերը:

«Փառք Ազգաստեղծին
Բանդիկեան
Մեքսիկայի Յանդիկեան
Կարապետ աղայի Որդին
Բազմեւախտ Ազգայեան Հայոց
Ադրիանուպոլսոյ
մարմնովն ընդ շիրմաւս եղեալ
Եւ հոգւովն փոխեալ յերկին
խնդրեալ աղօթս Զեր
յիշեղ առ Աստուած
Վախճանեալ 58 ամաց. 1851 Նոյեմբեր 5.»

Ասոր որդին Պողոս Բանդիկեան՝ առաջնակարգ վաճառական, ազարակատէր, էտիրնէի Իտարէի ժողովին և վերաքննիչ Ատեանի անդամ ըլլալէ զատ Ազգ. ժողովներու ալ անդամ և Ատեանապետ եղած է:

Իր որդիները՝ Կարապետ և Միսաք Նոյնալէս ազգային գործերու մէջ գործօն դեր ունեցած են, որով իրաւամբ կրնայ ըսուիլ թէ Ազգ. Բանդիկեան ընտանիքը հայ հասարակութեան մէջ իր անդամները իր անդամներն են:

1) Այս ալ քաղուած էր Ս. Թորոսի քակը անշուշտ ի յարգանս հօրը.

րակութեան և Առաջնորդարանին գործոց մէջ ամէնէն աւելի նշանաւոր հանդիսացած են էտիրնէի հնագոյն Հայ ընտանիքին շառաւիղները:

Միւս կողմէն նշանաւոր անհատականութիւններ և անձնաւորութիւններ ևս պակաս չեն եղած, միայն թէ դժբախտաբար անոնց հարստութիւնը, դիրքը և ազդեցութիւնը սերնդական չէ եղած Բանդիկեաններու պէս: Ասոնցմէ յիշուածներուն մէջ ամէնէն հիններէն են Սոճա Գալուստ և Ռումելի Մահտեսի պարոն. Գէորգն որոնք 1794 ին կ'երեւի թէ ազգային գործոց մէջ գործօն դեր մը կատարած են (1): Իրենցմէ քիչ յետոյ կու գան Ժամանակով Բինկեանցի Մահտեսի Ստեփան Ամիրան և մհտ. Սաջատուր ամիրաները որոնք 1797—98 էն սկսեալ ազգային գործոց մէջ կ'երեւին: Մահաւանդ Ստեփան ամիրան կ'երեւի թէ մասնաւոր դեր մը կատարած է Դաւիթ—Դանիէլեան վէճին մէջ: Էտիրնէն առ Դաւիթ զրկուած յանդիմանագրի մը տակ իր ստորագրութիւնը կ'երեւի ուրիշ 52 անձերու հետ որոնց անունները աւելորդ համարուած է յիշել մինչ իրը կը յիշուի յատկապէս, ինչ որ կը շեշտէ իր կարեւորութիւնը (1):

Աւելի մօտ ժամանակներու կը պատկանին Հաճի Սարաֆ Յովհաննէս Ամիրա (2) և Ռուսուզցի Յարութիւն Ամիրա (3) որոնք կարեւոր դեր կատարած են էտիրնէի ազգային գործոց մէջ, ինչպէս աւանդաբար կը յիշատակուէր:

Նոյնպէս նշանաւոր եղած են էտիրնէի մէջ երկու ուրիշ Բինկեանցի ամիրաներ Սօջենց մհ. Յակոբ ամիրա և Ժուժենց Յակոբ ամիրան, որոնք Կ. Պոլսոյ սեղա-

1) Տես Դիւան Հայոց Պատմութեան, Գիւտ քհ. Աղանեանց. գիրք Ե. էջ 632—34. 670.

1) Տես Դիւան Հայոց Պատմութեան. Ե. էջ 269.

2) Իր սերդնդէն եր 1905 ին Քեշանի մէջ վահառականութեամբ զբաղող Կարապետ Յ. Յովհաննէսեան:

3) Ասոր սերդնդէն ներկայացուցիչներ կային միմեւ յերջերս:

նաև որ ամիրաներուն դերը կատարած են Էտիրնէի Առաջնորդարանին վարչութիւնը իրենց ձեռքերուն մէջ ամփոփելով:

Մինչև վերջերը Խօջենց ամիրային սերունդը կը մնար Աղբիւնապոլսոյ մէջ, միայն թէ իրենց բուն նախնեաց սերունդին անունը փոխած էին և կը գործածէին Օրբազարուշեան մականունը:

Իսկ Ժուժենց ամիրային սերունդը մինչև մօտ ատեններս իր գոյութիւնը կըցած էր պահել, սակայն Ի. դարուն սկիզբերը անոնցմէ ոչ ոք մնացած էր քաղաքին մէջ:

Այս ամիրաները միայն Ազգ. Առաջնորդարանին գործերուն խառնուելով չեն բաւարանացած, այլ նաև ըրած են բաւական բարեգործութիւններ և նուիրատուութիւններ, որոնք մինչև հիմա կը մնան:

Կալուածներ կան իրենցմէ նուիրուած: Մասնաւորապէս նկատելի է որ Ժուժենց Յակոբ ամիրայի ազգեցութիւնը այնքան մեծ եղած է որ հարկ համարած է, անշուշտ Պէդճեան (արութիւն ամիրայի հետեւողութեամբ, իր բարեգործական նուիրատուութեանց սահմանը ազգային շրջանակէն ալ դուրս հանել, ժամանակին պահանջած խոհեմութեամբ): Այսպէս բնականցի Ժուժենց ամիրան Հայոց Ա. Թորոս եկեղեցիին նուիրածին յար և նման արծաթեայ մեծ ջահմըն ալ (հատը 6—7 հարիւր ոսկի արծողութեամբ) տուած է Յունաց Առաջնորդանիստ եկեղեցիին:

Ժամանակի կարգով ասոնցմէ աւելի յետոյ կու գան ուրիշներ ոչ նուազ մեծանձն և մեծագործ՝ Վիրքիկըշիկներ ազգային գործոց: Այսպէս, Պարտիզպանեան Կաթապետ Ամիրա (1) որ հաւանօրէն պոլսական ծագում

1 Հայր Առաքիւ Պարտիզպանեանի որ հարիւր ամեայ մեռաւ 1904 Նոյեմբեր 19 ին Կ. Պոլիս:

ունիւ իր գիրքը այնքան մեծ եղած է որ երբ Սուլթան Մահմուտ և Սուլթան Մէճիտ կայսրերը Աղբիւսապօլիս եկած են, այցելած են Պարտիզպանեան Ամիրային աժառանոցը և հոն հիւրընկալուած են (2), ինչ որ շատ արտասովոր պատիւ մըն էր, հպատակի մը տրուած: Կ. Պոլսոյ հայերէն միայն Պէդճեան ամիրա, Տատեան Յովհաննէս և Պօղոս այս պատիւին արժանացած են:

Իսկ Ս. Թորոս եկեղեցիի վերաշինութեան գործին զլիսաւոր աշխատողներէն մէկը և միանգամայն անոր շինութեանց հսկող և այդ հաշիւները և նուիրատուութիւնները գրի առնողը եղած է Ուզուն Քէօփրիւցի Ստեփան ամիրա, որուն գրած տոմարը (քիւլթիւլի) նշանակելի մէկ յիշատակարանն էր էտիրէնի Հայոց դադութեանութեան անցքերուն: Պապիկ աղա՝ որ Պարտիզպանեան Կարապետ ամիրային փեսան էր (1), Փափադեան մհ. Պօղոս որ Ս. Թորոսի կից Ս. Երրորդութեան մատուռը շինած է և Եազըճեան մհ. Պօղոս որ 1000 ոսկիի չափ նպաստ մը ըրած է Աթ-Պազարի Ս. Կարապետ եկեղեցիին թէև ամիրա չէին, սակայն իբր ըստեղործ և լիառատ անձեր նշանաւոր եղած են և ազգային սոսաջակներուն մէջ գտնուած և Առաջնորդարանի գործոց խառնուած են:

ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՅԱՃԵԱՆ

2) 1905 ին դեռ կանգուն էր այդ շէնքը և Պարտիզպանեաններու սեփական:

1) Իր կիներ Տիկ. Վարդուհի Կ. Պոլիս մեռած է ԺԹ. դարուն վերջերը և Արիկ Ունճեանի միջոցաւ Արմաշի վանքին 5—6 հարիւր ոսկի կտակած է և բաղուած Արմաշի վանքին մէջ:

ԱՐՍԼԱՆՊԵԿԻ ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆԸ

Նիկոմիդիոյ հարաւային կողմը՝ ուր Մարմարայի ծոցը կը կիսէ գեղեցիկ խճուղին, մօտիկը՝ Բէլ-Թէփէ բարձր լեռան ստորոտը ծեփուած է 900 տնւոր շէն ու չարքաշ Արսլանպէկը՝ օդասուն, իրքաղցր ջուրերով, Ս. Աստուածածին եկեղեցիով և Մամիկոնեան բարձրաշէն վարժարանը շուրջ 450 երկսեռ աշակերտութեամբ: Աւա՛ղ որ բուերու աւերակ եղած է ներկայիս, 1886 և 1894 ի կրկին հրդեհներով, և ի վերջոյ աշխարհակործան պատերազմի հետեւանքով:

Արսլանպէկի պատմականը ունի իր յիշատակութեան արժանի կողմերը: Երեք հարիւր յիսուն տարւայ հաստուած մըն է ան Սարգերդէն, ուրկէ ներկայի ուխտաւայր Շեխ-Տէտէ լեռը ապաստանած են 7 տընւոր միայն, սարսափի երկունքներով ենթէրիներու շրջանին, և տարիներու ընթացքին հազիւ կրցած են հրամանաւ յաջողիլ գիւղ կազմելու՝ իրենց հետ բերած «Արսլանպէկ» ծննդավայրի անունը վերընտրելով: Նշանաւոր հին ուսուցիչ Արմենակ Հայկունի Պուլէն եկած է Արսլանպէկ ասկէ 120—130 տարի առաջ, և հասցուցած է երեւելի դէմքեր՝ Մամբէ Ծ. վարդապետ, յաճախ Արմաշու փոխ վանահայր, աստուածաբան և ֆրանսագէտ, նաև Տէր Մկրտիչ Ա. քհնյ. Նալպանտեան, Ստեփան պատուելի—վարժապետ, Սաչիկ վարժապետ զարգացած ուսուցիչները, և շատեր:

Արմենակ Հայկունի Արսլանպէկցիներու տարազը կը կրէր այն ատեն և երբ իր զաւկին հիւանդութեան պատճառաւ Պուլիս կը մեկնէ, հոն «Լիւքսէնպուրկ» ընթերցարանին զարգացած յաճախորդները կ'այպանեն Հայկունին անոր գիւղացիական տարազին համար,

Արմենակ, ոտքի վրայ՝ քաջ ֆրանսերէնով մը կը ձաղկէ գինքը վիրաւորողները և կը հասկցնէ թէ իր կըրթական ասպարէզը և ուսումը տարածելու համար ըստիպուած էր համակերպիլ ժամանակին, որուն վրայ կը սկսին ներողութիւն խնդրել. . . նոյն իսկ եւրոպացի օտարականներ:

Արսլանպէկ շնորհիւ Արմաշու Դպրեմանքին տուած է գիտական դէմքեր՝ Մուշեղ Լալիսկոպոսի և Կորիւն վարդապետի նման: Նաև Տ. Աթանաս քհնյ. Տէր Յովհաննէսեան՝ ձայնագրագէտ և հմուտ ֆրանսերէնի, որ Տ. Մկրտիչ Ա. քահանայի հետ ծեծի սակ աքսորի մէջ Հարաչար վախճանած են և թաղուած օվաճըքցի Տ. Տաճատ քահանայի ձեռքով, որը այժմ Ռումանիա կը գտնուի:

Արսլանպէկ տուած է իր ծոցէն բփռիչներ, ուսուցիչներ և քահանաներ, ղեղապործներ, կային երկու մանարաններ՝ Տէր Կարապետեանի և Հէլլաճեանի, ուր կը յաճախէին հարիւրաւոր կիներ և աղջիկներ:

Արսլանպէկ փառաւոր շրջան մը ճիշդ բոլորելու և աւելի յառաջանալու օրերուն, զժբախտաբար կ'անհետանայ անդուծ պատերազմի հետեւանքով և իր հերոս մարտիկներով կը վերջանայ թողլով սակայն յիշատակելի անուն մը պատմութեան մէջ:

ԶԱՔԱՐԻԱ ՔՀՆՅ. ՇԻՐԻՆԵԱՆ

ՊՈՒԿԱՐԱՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1937 ԻՆ

ԱԶԱՏ ԽՕՍՔ

Օրաթերթ

Ազգային, Հասարակական, Գրական, Տնտեսական

Է. Տարի 1937—Սոֆիա

Խմբագիր՝ ՆՆԻԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Տպագր. «ՄԱՍԻՍ»—Սոֆիա

Հասցէ՝ Փոստարկի № 444

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ
ՖԻԶՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ
 (ԹԹՈՒՑԻԿ ԱԿՆԱՐԿ)

Ա.

ՅԱՐ ՍԱՄՈՒԷԼԻ ՏԱՊԱՆՍԻՍՐԸ

Արեւմտեան Մակեդոնիոյ Կերման գիւղին մէջ (Բրէս-բայի շրջան), ուր կը գտնուի նաեւ նոյնանուն եկեղեցի մըն ալ որոշ չափով հայ ոճի աղղեցութիւնը կրած, 1898ին գտնուած է ներկայ տապանաքարը Կ. Պոլսոյ Ռուս Հընադիտական Ընկերութեան կողմէ եղած գիտական հետազոտութեանց և պեղումներու ընթացքին: Այս տապանաքարի մասին բաց ի յիշեալ գիտական առաքելութեան պէտք փրոֆ. Ուսթէնաքիւ, խօսած են նաեւ Ֆլորինաքի, Միլէթիւ, Իրեչէք և Եակիւշ, բայց աւելի վերջերը Փրոֆ. Եորտան Խլանովի վիճակեցաւ կոտրած մասին վրայ անհրաժեշտ լրացումներն ընելով զայն ամբողջութեամբ վերծանելն ու հրատարակելը ⁽¹⁾:

Ինչպէս յայտնի է, համաձայն Ասողիկի ⁽²⁾, Պուլկարաց այս Թադաւորին կը վերագրուի հայկական ծագում: Ծնած է ան Հայաստանի Դերջան գաւառը: Իր այս հայկական ծագումին շուրջ մինչև վերջերը կը տիրէին որոշ տարակարծութիւններ օտար գիտական շրջանակներու մէջ, ոմանք Սամուէլը նկատելով զաւակը

¹⁾ Йорд. Ивановъ, *Български Старины изъ Македония*, к. 2 219
 նաեւ նոյնեւ *Царь Самуиловата Столица въ Прѣсна*, «Изв. на Бълг. Археолог. Д-во», София, т. 1. (1910) к. 2 58—59.

²⁾ Ասողիկ, գիրք Գ., գլ. ԻԲ.

Յար Երչմանի: Փրոֆ. Իվանոֆ սակայն օգտուելով Սամուէլի կենսագիր Սքիլիցայի յարակից յաւելուածական նորագոյն տեղեկութիւններէն⁽³⁾, կը ճշդէ տաղանագրիս վրայ Սամուէլի մօր անունը՝ Հռիփսիսն, այսպէսով անգամ մը եւս վեր առնելով անոր հայկական ծագումը:

Ահա այդ արձանագրութիւնը՝ մեր կողմէ բացատրողական փոքրիկ սրբագրութիւններով՝

+B: HHAWTIYAHCB
 HNAHCTAGOA OYXAA
 7ZCAMOHNTBAGB*
 POLAGAXPANATC
 DHNATEPHEBAT
 AICPBCSTEX BCB
 HMEADOUCTNBU
 ICOAARABZB*F
 TAAVATNANHC
 AETOOTZCTBC
 YZ:ΦAHNZAH

Գրած
 Արամի Ալպոյանեանի
 Գանիրէ — Մարտիա

Արձանագրութիւն Յար Սամուէլի տպագրութի
(993 ր.)

³⁾ Kedrenos, II. 434. նաեւ՝ B. Prokic, Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes, München, 1906, էջ 28.

† Вѣ името (на) Отца и Си-
на и Светаго Духа
азъ Самоилъ рабъ Божи
полагамъ (този надписъ въ) паметъ
(на) отца и матери (= майка) и братъ
на кръстѣхъ (= върху тѣзи кръстове) сихъ
(ето) имената (на) оусъпъшихъ (=покойнитъ) Ни-
кола рабъ Божи Рипсимия
Давидъ. Написа се въ
лѣто отъ сътворение миро (= на свѣта)
уе: фа. индикте (6501=993 г.)

Քարգիւննորիւնը՝

Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ եւ
Սաւուրի ծառայ Աստուծոյ կը գեղեղեմ (արձանա-
գործիւն) այս խաչերուն վրայ ⁽⁴⁾ ի յիշատակ հօրս
եւ մօրս եւ եղբօրս: Ահա անունները հանգուցեալնե-
րուն. Նիկողոս (Նիֆոն) ծառայ Աստուծոյ, Հռիփ-
սիմէ, Դաւիթ ⁽⁵⁾. Գրուած աշխարհիս սեղծագոր-
ծութեան 6501 (=993 թ.) ընդիկտ. 6ի:

⁴⁾ Տապանաբարիս վրայ նախապէս կը գտնուէին
փորուած մեծադեպ երեք խաչեր որոնք անհետացած
են դարերու ընթացքին:

⁵⁾ Դաւիթ երեք եղբայրն է Սաւուրի, ըս-
պաննուած Բրեքայի մօտերը: Սաւուրի միւս եղ-
բայրներն են Մովսէս եւ Ահարոն, անուններ որոնք
նոյնպէս գործածական չեն եղած Պուշկարներու մօտ,
հենց ի վեր:— Ասողիկ ակներեւ սխալանքի մէջ
է Սաւուրի եղբայրը կոչելով Մանուկ:

Հոս աւելորդէ չըլլայ թերեւս յայտնել թէ, բացի այս մօր փաստէն, Սամուէլի գրեթէ ամբողջ ընտանիքը, սպայակոյտն ու զինուորները բաղկացած էին մեծ մասամբ հայերէ։ Իր ազնիւը ամուսնացած էր Գր. Տարօնեցիի տղուն՝ Աշտի հետ. իր սերունդէն են Պետրոս (Բէթր) Տէլեան, Ալուսեան, Բրուսեան, որոնք հետեւ պուլկարական անուններ ըլլալէ, հայատիպ կը թուին ըլլալ ⁽⁶⁾։

Իր զօրականներու սերունդէն կը յիշուի նաև Գեփաւմէն (=Գեղարմէն) անուն հայազգի մատենագիր մը, որ ըստ Ռուս Փրոֆ. Վ. Վասիլեւսքիի⁽⁷⁾ հեղինակն է եղած ռազմական և մարդկային գիտելիքներու վրայ գրուած երկասիրութեան մը, որուն ձեռագիրը ի պահ կը մնար Մոսկուայի Սինոտական Մատենադարանին մէջ։

Բ.

ՊԱՋԲՈՎՈՅԻ ՎԱՆՔԸ

Այս վանքը՝ որ հնագոյնը կարելի է համարել Պուլկարիոյ վանքերուն՝ կը գտնուի Ֆիլիպէէն 30 քիլոմէթրի չափ հեռաւորութեան վրայ, Ասենովկրատէ (նախկին Սթանիմաքա) 12 քիլոմէթր անդին՝ Ռոտով լեռներու հանդիպակաց։ Կը բաղկանայ զոյգ մը առանձին շինութիւններէ, մին՝ բուն Վանատունը իր Ս. Աստուածածին եկեղեցիով, իսկ միւսը՝ երկյարկանի

6) Արշակունի գիտեր նաև հայերէն և թիւոյնու պոչիւն (Երգրու)՝ որուն կառավարիչն էր՝ Պուլկարիա անցնելու ժամանակ ծագուած և հայոյ տարագրով (Կեդրեկոս, II հջ 531. նաև՝ Հ. Կ. Տ. Սահակուն, «Բաղմալէպ» 1906, հ. ք 65)։

7) В. Васильевскій, *Совѣты и рассказы Византійскаго боярина XI вѣка*, Петербургъ. 1881.

փոքր շինութիւն մը՝ Մատուռ-Դամբարանը:

Հիմնուած է 1084 թուին, բիւզանդական բարձր պաշտօնատար Գրիգոր Բակուրեանի և հղբօր՝ Սքաս Բակուրեանի կողմէ, որոնց բիւզանդիկ մեծադիր նկարները՝ թէև ժամանակի ընթացքին բաւական վնասուած՝ ցարդ կը մնան Դամբարան-Մատուռի գետնայարկը, մուտքի ձախակողմեան պատին վրայ՝ հետեւեալ զոյգ մը յունարէն արձանագրութիւններով:

- ա) «Կրիկորիոս Սեւասթոս
Քե Տուշոս Խրիսթոս Բակորեան
Օ Մեղաս Տուհ-
սթիֆոս Քե Քրի-
սոս»
բ) «Աբասիս Մակիսթրո
Ասսեչֆօ
Քե Քրիսթո-
սոս»

Թարգմանութիւնը՝

- ա) Գրիգոր Սեբաստոս
եւ Ծառայ Քրիստոսի Բակո(ւ)րեան
Մեծ Տակուշեր («Մէղաս Տոմէսթիքոս»)
եւ Կառուցանող
բ) Աբաս Մակիստրոս
եղբայր եւ Կառուցանող

Վանքիս հիմնադիր՝ Գրիգոր Բակուրեան որ Ալէքսի Կոմնենոսի օրով Բիւզանդիոնի մէջ հասած է պետական բարձր դերձերու (Սերաստոս և «մէղաս տոմէսթիքոս»), ծաղումով հայ է, բայց ճանչցուած է իբր վրացի ցարդ՝ հայ (¹) թէ օտար բաղձաթիւ հեղինակներէ: Եւ ասոր

1) Մասք. Ուոհայեցի, Երուսաղեմ, 1869, հջ 177. — Չամչեան, Բ. հջ 978.

համար կան անշուշտ լուրջ պատճառներ:

Ինչպէս յայտնի է, 451ի Քաղկեդոնի եկեղեցական ժողովին չմիանալով Հայ եկեղեցին, մերժեց անոր որոշումները, որով և դարձաւ հակաքաղկեդոնիկ: Իր այս դիրքը պատճառ եղաւ որ ան յետադային բախումներ և բուռն վէճեր ունենայ զինքը շրջապատող քաղկեդոնիկ ազգերու՝ յոյներու և վրացիներու հետ:

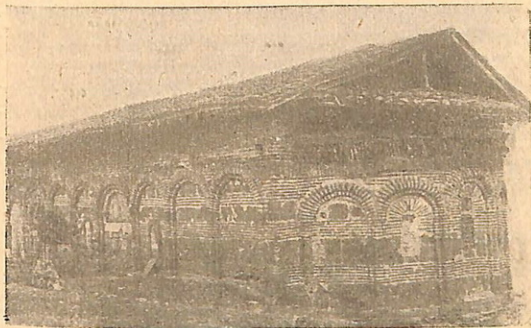

Պաշխովոյի (նախկին Քերտիցիոս) վանքն ու Ս. Աստուածածին եկեղեցին

Ասոնք պահ մը իրենց ազդեցութիւնը տարածեցին երկրէն ներս և ձեռքեր բերին հայութեան ծոցին մէջ, ուր դարերով անպակաս եղան եղբայրադաւ կռիւներ, յաճախ պատերազմի ձեւին տակ: Ներքին այս սուր վէճերն ու հալածանքը սակայն պատճառ եղան որ հայութեան այն մասը որ քաղկեդոնականութեան կողմնակից էր, ուժանալէ՝ հեռանալէ յետոյ իր Մայր եկեղեցիէն, ուժանայ նաեւ իր ազդութենէն: Հայաս-

տորապրած ըլլալը ⁽⁴⁾:

Իր այդ կանոնադրութեան մէջ թէև որոշ կերպով պայտան զրուած է թէ վանականները պէտք է ըլլան 50 հոգի և ազգաւ վրացի, բայց այս վերջին պարագան ազգայինէ աւելի դաւանական նկատումներու պէտք է վերադրել, քանի որ այսօր այլևս մեզ համար որոշ է որ պակաս չեն եղած հոն հայ վանականներ ևս: Նոյնիսկ Շնորհալիի յիշած Ֆելիպէի շրջանի Հայոց Վանքի վանահայր հայազգի Յովհաննէս Ութմանը ⁽⁵⁾ որ 1170 ին Մանուէլ Կոմնենոս կայսեր հրահանգով յոյն աստուածաբան թէոքիանոսի ընկերացաւ, Հոռմկլայի հայ և յոյն եկեղեցիներու ժողովին առթիւ, սխալ

Պաշտօնայի Մասնուն—Դավրարանը («Բօսքնիցա»)

4) Ն. Մսն, Անդ.— *Stu liwli` A. Saroukhan. L'influence iranienne dans la littérature géorgienne.* Vienne, 1936, հջ 80.

5) Ն. Շնորհալի՝ *Ընդհանրականք, Երուսաղեմ, 1871, հջ 144. — Չաւչեան, Գ. հջ 105.*

պիտի չըլլար նկատել վանահայրը բուն իսկ Պաշտօնոյի
այս վանքին ուր յաջորդ դարերուն ալ դասուած են ու-
րիշ հայ վանահայրեր: Այսպէս՝ համաձայն Օսմէ վիտէոյէն
գափուչինեան Հ. Քասեան Սեղիմօֆէ վերջերս ստացուած
տեղեկութեանց՝ խաղական «Սանթա Մարիա Տէլ Սօրէն-
թօ» վանատան մէջ դասուող հին ժամանակագրութիւն
մը («Տօն Ամօրէ Մօրէ») մեզ կու տայ անունը Պաշտ-
օնոյի ուրիշ մէկ հայ վանահայրին՝ Մեղքիսեղեկ վրդ. ի
որուն հետ՝ վանքին մէջ՝ ինչպէս և անոր սպանապէս
եղբօր՝ Յակոբի հետ տեսակցած է գրութեան հեղինակ
ժամանակագիր ուղեւորը:

Իսկ այլապէս ուշագրաւ է նաեւ որ Թոնովոյի
մատենագիր Կրիկորի Յամպլախ որ ապրած է ԺԴ դա-
րու վերջերը՝ կը յիշէ զուտ հայաբնակ գիւղ մը Պաշ-
տօնոյի շրջակայքը:

Նկարներուն մէջ ցոյց տրուած վանական գոյգ շի-
նութիւններէն բուն վանատունն ու եկեղեցին կարե-
ւոր նորոգութեանց ենթարկուած են Յար Իվան Ալեք-
սանտրի կողմէ, իսկ Մատուռ-Գամբարանը կը մնայ իր
սկզբնատիպ ձեւին մէջ, դարերու մշուշին մէջէն հան-
դիսանալով համեատ այլ լուսաւոր մէկ կոթողը հայ ոճի
նուաճումներուն:

Ներսէս Գաւապեան

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1937ԻՆ

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Շարաթաթերթ

Ազգային, Հասարակական և Գրական

է. Տարի 1937—Սոֆիա

Խմբագիր՝ ՅԱՐ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Տպգր. «ՌԱՀՎԻՐԱՅ»—Սոֆիա

Հասցէ՝ Ս. Փաշեան «Էքզարխ Եօսիֆ», 35

ՀԱՆՈՍԱԿԱՆ

Բ Ա Ն Ա Լ Ի Ն

(Դարերու ընթացքին)

Տնային իրեղեններու մէջ քիչ բաներ կան որ քանակիին չափ բարձր հնութիւն ունենան: Միայն փայտէ պարզունակն է, որ իբրմէ աւելի բարձր հնութիւն մը կը վայելէ և որ ամէն ժամանակներու ու ժողովուրդներու մէջ գոյութիւն ունեցած ու մինչեւ այսօր ալ դեռ գոյութիւն ունի: Հետաքրքրական կէտ մըն ալ այն է որ փակուած, կղզուած դրան մը բացուելն արգիլելու համար պորժածուած միջոցները, ձեւերն ու խորամանկ շինուածքները երկար դարերու ընթացքին գրեթէ մեծ փոփոխութիւն մը կրած չեն: Հին Հռովեացիներու անագաղղնձեայ բանալիները գրեթէ ա՛յն ձեւն ունին, ինչ որ մեր այսօրուան շատ մը բանալիներն ունին: Թանգարաններու մէջ պահուած բանալիներուն մեծ մասը անագաղղնձէ շինուած են, որովհետեւ այս նիւթը ամէնէն զիմացկունն եղած է: Այդ բանալիներուն երկաթեայ կղզանքները սակայն մեծ մասով կորսուած են այսօր:

Հռոմէացիները տեսակ մը բանալի ունէին, զոր մատանիի պէս մասը կ'անցնէին. — անշուշտ ոչ այնքան հանգստաւէտ սովորութիւն մը:

Աւելի դարգարուն եղած պիտի ըլլայ 12. դարուն Գերմանիոյ մէջ պորժածուած այն բանալին, որով դերման օրիորդ մը իւր գանձաբկղը գոցելէն յետոյ երգած է սա զողորիկ սիրանուադը.

«Ես քուկդ եմ, դուն ալ իմս.

Ասոր վստահ կրնաս ըլլալ:

Դուն իմ արտիս մեջ փակուած ես:

Արդ, քանակի կորսուեցաւ.

Ուրեմն դուն միշտ ներսը պիտի ըլլաս.»

Անդղիոյ և Գերմանիոյ թանգարաններուն մէջ ցուցադրուած 15. դարու գորական բանալիները շատ սիրուն ու ճաշակաւոր կերպով շինուած են: Յաջորդ դարերու մէջ անոնց ձեւն ու արուեստը աւելի մեծ զարգացում ցոյց կու տայ: 17. ու 18. դարուն սովորութիւնն եղած է նոյն իսկ սակեղօծել ու քանդակել բանալիները: Այլպիսի գեղեցկակերտ բանալիներու քանի մը տեսակներ կան, որոնք մեծ յարգ ունին ու մասնաւոր հաւաքողներէն մեծագումար վճարուածով կը գնուին: Ասոնց ամենագեղեցիկներն իտալիոյ ու Ֆրանսայի մէջ կը շինուէին:

Տնային այս սովորական, բայց և ա՛յնքան կարեւոր իրէն վրայ ժողովուրդներու երեւակայութիւնը դանդաճ առասպելներ ու պատմութիւններ հիւսած է, ուր խորհրդաւոր բանալին կարեւոր դեր մը կը խաղայ:

Ընտանեկան յարկին տակ—նահապետական ժամանակներէ ի վեր— բանալիներու արցակը խնամոտ աստիճանով ձեռքին մէջ կը պահուի՝ իբրեւ նշան լիակատար իշխանութեան տան մը ինչքերուն—յատկապէս կերակրեղինաց—պահպանութեան համար: Ու հայ ասնէիկներ դեռ այսօր ալ զգուշութեամբ բանալիի տակ կը պահէ իր տան բարեքներէն այնպիսիները, որոնք յետոյ իր ժամանակին և կամ ցանցաւ սրբադասներու մէջ միայն պիտի գործածուին: Ու ասոր համար տնեցիներէն ոչ ոք կը չփկամակի իրեն, վասն զի կարգ ու կանոն ու լաւ տնտեսութիւն ալ զայդ կը պահանջեն:

*
* *

Հին ժամանակ՝ քաղաքները մեծ մասով պարսպապատ ըլլալով՝ ամրաշէն դռներ կ'ունենային, որոնք բանալիներով ու փականքներով կը պոցուէին: Արդ, հաւանօրէն արեւելքէն ծագում առած ու ընդհանուր սովորութիւն մըն էր՝ որ երբ պատեւադմի մէջ յաղթականը քաղքի մը կը տիրանար՝ քաղաքացիները աղու-

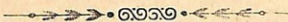
հացի հետ քաղքին բանալիները յաղթականին կը ներկայացնէին իբրեւ յանձնումի և հպատակութեան խորհրդանշան:

* * *

Իբրեւ խորհրդանիշ՝ բանալին կրօնական տեսակետով ալ որոշ դեր մը խաղացած է: Քրիստոս՝ Պետրոս առաքեալին մեղքեր թողլու իշխանութիւն տուած ատեն՝ կ'ըսէ. «Եւ տայ քեզ զփախսնս արքայութեան երկնից» (Մատթ. ԺԶ., 19): Այս պատճառաւ Ս. Քահանայապետներու զինանշանին վրայ կը տեսնուին խաչածեւ դբուած երկու բանալիներ: Միեւնոյնը նաեւ Վատիկանի նամակադրոշմներուն վրայ:

Այսպէս նաեւ եկեղեցական 4 փոքր աստիճաններէն դռնտապանութեան աստիճանին խորհրդանիշը բանալին է, որ աստիճանին տուչութեան շտեմն պատկանեալ անձին կը յանձնուի:

Հ. ԵՓՐԵՄ ՊՉՂՈՍԵԱՆ

ԵՐԵՒԼԵՉՈՒԵԱՆ ԻՆՔՆԱՏԻՊ ՏԱՊԱՆԱԳԻՐ ՄԸ

Ֆիլիպէի Ադգ. Գերեզմանատան մէջ կը գտնուի ներկայ տապանաքարս, ուշադրաւ՝ իբր երեքլեզուեան (հայ. պուլկ. և թրք.) արձանագրութեամբ, գրուած՝ պուլկ. տառերով, զոր և կու տանք թարգմանաբար.

է

Ханкисдъ Дгн
Оханчолу
Артининъ кжзж
Марямъ Я
Рапелянъ зен-
ъялъ 17 Май
1840 г. почна 11

Огтоври 1911

է

Հանգիստ Տին (=Տիկին)
Յանչօ(ղ)լու
Արթինին քըզը (=աղջիկը)
Մարիամ Ա
Ռափ(այ)էլեան գեն (=ծըն)-
եալ 17 Մայիս
1840 տ. բօշ(ի)նա (պլկ.
=հանդեաւ) 11
Օկթովրի (պլկ. Հոկտ.) 1911

ԴԷՄՔԵՐ

ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՕՅԱՋԵԱՆ

(1937-ի ՄԵՐ ՄԵՍ ՊՍԱԿԱՒՈՐԸ)

Մարդոց կենսագրականները ընդհանրապես այն ատեն կը գրուին երբ կը մեռնին և կամ գործունեութեան յորելեանը կը աօնաւի:

Արշակ Ալպոյաճեան այս տարի այնպիսի դիւրք մը հրապարակ հանեց որ կը ստիպուիմ կեանքը պատմել, առանց յորելեանին և մահին սպասելու: Ու եթէ մեր ազգն ալ հիմնադրամ մ'ունենար վարձատրելու իւրաքանչիւր տարուայ մեր մեծ ազգակիցը՝ առանց այլև այլի այդ մրցանակը պ. Ալպոյաճեանի պիտի տրուէր:

Քաղաքագէտ մը, հերոս մը կամ բարերար մը չէ ան, ոչ մէկը ոչ միւսը, բայց է՝ յամառ աշխատող բանասէր մը որ 1937ին հրապարակ հանեց իր մէկ հոյակապ դիւրքը՝ Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ կոչուած՝ որուն նմանը չենք ունեցած ցարդ:

Աւելի ընդարձակ քան Այրարատն ու Սիսուանը Հ. Ալիշանի, բաղձաշխատ երկ մը, հազարաւոր աղբիւրներէ հաւաքուած կաթիլներով խմրադրուած աշխատութիւն մը, նշանաւորն ու աննշանը, հազարներով տնուններ ու թուականներ, գլխու պտոյտ պատճառելու չափ անհամար, եկեր օեղմուեր են Հայ Կեսարիոյ անցեալին ու ներկան, պատմութիւնն ու մշակոյթը պատկերացնող այս կոթողական գործին մէջ:

Բայց նախ լսենք կեանքը այս վաթսուներ ցուցած 1937ի մեր մեծ հայրուն, որ մինչ այս դիւրքը կը հրատարակէր՝ անոր մանրատառ 2000 է աւելի էջե-

Ջու տպագրարան սրբադրութիւնն ալ ընելով, միեւնոյն ատեն ամենէն լուրջ, պատմական և բանասիրական յօդուածներով լեցուն «Ազաւ Միսի» 8 իջեան անկախ շարաթաթերթը կը խմբագրէր:

Ուրեմն կ'արժէ որ դէթ քանի մը բառով վեր առնենք այսպիսի բեղուն կեանք մը:

Արշակ Ալպոյաճեան ծնած է 1879 Յունիս 17ին Ալիւտար (Կ. Պոլիս), ուր յաճախած է Պէրպէրեան ապա Կեղրոնական վարժարանները, որմէ ելլելէ վերջ 1899 ին՝ մինչև 1907 պարապած առեւտրական դորձերով, միանգամայն աշխատակցելով թերթերու: 1908—1918՝ վարչական պաշտօնեայ «Բիւզանդիոն» թերթի: 1919—1922՝ պետ. Պոլսոյ Ազգ. Տեղեկատու Դիւանին և 1926—1935՝ ղիւանապետ Գահիրէի Ազգ. Առաջնորդարանի:

Վարած է նաև ուսուցչական պաշտօններ՝ Բերա՝ Էսսեան (1915—1922), Քորֆու՝ Րըլիֆի որբանոց (1922), Սելանիկ՝ Դպրոցատէր Ընկերութեան (1923) և Գահիրէ՝ Գալուստեան վարժարաններու մէջ (1923—1930): 1936 Օգոստոսին՝ խմբագիր «Ազաւ Միսի»ի:

Նաև իբր հանրային դորձիջ՝ եղած է ատենապետ քանիցս Գում-Գարուի ազգ. դանադան մարմիններու (1908—1910), Ազգ. Երեմփոխան (1910—1922) և անպամակցած դանադան յանձնաժողովներու: 1909ին հիմնադիրներէն Ռամկալար Կուսակցութեան, որմէ հրաժարած 1930 ին:

Գրական մարդին մէջ եղած է արտադրող բեղուն միաք մը: Առանձին տպագրուած անգրանիկ երկն եղած է Ուսումնասիրութիւն Սրբաբի Տիւսաբի, արտատպուած «Բաղժալէպ»էն 1901: Ապա հրատարակած՝ Միւսա Չերազ, իր կեանքը եւ իր գործը, 1927, Գրի-գոր Կէսարացի Պատգիարի, «Սիսն»էն արտադ. 1937 ին:

1906 թն գրած է Ռուսկիի Հայերը գործը, որ Իզմիր-
եանց գրական մրցանակով վարձատրուած է:

Պատրաստած է 1908թ, 1909թ և 1910թ Ազգ. Հի-
ւանդանոցի տարեցույցները, ինչպէս նաև գործակցած է
Թէոդիկի 1921, 1922 և 1923թ տարեցույցներուն: Աշ-
խատակցած է «Բազմալէպ»ի, «Հանդէս Ամսօրեայ»ի,
«Հ. Կոչնակ»ի, Իզմիրի «Արեւելեան Մամուլ»ի, Թիֆ-
լիսի «Մշակ»ին և այլն ևն: «Բազմալէպ»ի մէջ գրած
է Զորուշի Հայերը (տեղագրական և պատմական), և Հայ
Եկեղեց. Երաժշտութիւնը և Զայնագրութիւնը՝ 1903թ
«Ծաղիկ»ին մէջ (1):

Ալսոյաճեանի գլուխ գործոցը սակայն Հայ Կե-
սարիսն է, այդ հաստատիր երկու հատորներով գիրքը
որ պատրաստուած է ո՛չ թէ Վենետիկոյ կամ Վիեն-
նայի ճոխ մատենադարաններուն քովիկը, այլ Եգիպ-
տոսի մայրաքաղաք Գահիրէի մէջ:

Այս արդէն հիացում պատճառել պիտի տայ բա-
նասէր հեղինակին հանդէպ ևս աւելի՛ պիտի մեծցնէ
1937թ մեր մեծը:

Յրումուսս 1937.

Հ. Միրսիզ Պոստրեան

1) Պ. Ալսոյաճեան ունի նաև հրատարակուած Պուր-
կարաց Պատմութիւն, Վառնա, 1910, Գրիգոր Զոն-
րապ, իր կեանքը և գործը, Կ. Պոլիս, 1919, ինչպէս
նաև Թերթերու մէջ ցրուած իր այնքան ուշադրաւ «Ան-
հեշտոյ Դեմֆերու շարքը»: Անտիպ կը մնան նաև՝ Հայ
Փաղութներու Պատմութիւնը, որուն վրայ կ'աշխատի
30 տարիներէ ի վեր, Հայոց Պատմութիւն (քննական),
Հայոց Քաղաքակրթութեան Պատմութիւն, Հայ Տպա-
գրութեան Պատմութիւն, Հայ և Թուրք յարաբերու-
թիւնները ԺԱ դարէն սկսեալ, իր գրական գլխաւոր
կեղծանունն է Ս. Անգեղեայ:

Իր անտիպներէն՝ Ռուսկիի Հայերը հոյակապ
գործէն տուած ենք արդէն հառուած մը զոր ազնուօրէն

ԵՐՈՒԱՆԴ ՏԵՐ ԱՆԴՐԵԱՍԵԱՆ

Կեսնիքն յոգնած մը, քերէւս, ու աշդ պարսա-
սուսին մեջ քեղմնաւորած միւս մը, որ շայն ակօս
մը ունի քացած՝ «մեծասական»ի անհունին վրայ:
Երուանդ Տէր Անդրեասեան եղաւ մեծ ու ար-

Ժամաւոր կոչեցեալներէն՝ «Բաղրահնէյիւն»ի սարա-
ծութեան վրայ. եւ ամբողջ յիսուն տարի, գլխաւակ,

մեզ տրամադրած է անոր բազմահմուտ հեղինակը:

Որքան փափաքելի պիտի ըլլար որ նախկին Թը-
րակիացի (Էտիքնէյի, Ռոտտսթօցի, Մալկարացի, եւն) մեր
հայրենակիցները, որոնք կարեւոր թիւ մը կը կազմեն
ներկայիս Պալկարիոյ և Ռումանիոյ մէջ, հետեւելով
իրենց Կեսարացի եղբայրներու գեղեցիկ օրինակին,
անհրաժեշտ միջոցներն ստեղծէին և օր առաջ հրա-
տարակութեան տալէն Ռումելիոյ Հայերու այս ըն-
դարձակ պատմութիւնը (շուրջ 900 էջ, պատկերազարդ),
այսպէսով կորուստէ փրկելով շատ բան իրենց հայրենի
անցեալէն:

ԽՄԲ.

յիկկաւ հրաշքներու փնտնոյթի: Գաւաւստեց շէշու, ո՞ր
օրերու, տարիներու՝ երջանկութիւնը փնտնեց աշրու-
րեկի պարեգներուն մէջ:

Անունի մը հմայքը գինք չտարաւ դիւրին ճամ-
քներու վարժութեան, ու փառամոռութիւնը զո՛ւ-
ցե վախցաւ մօտենալու իր արժեքի եւ աշխատ-
քեան հանգրուաններուն: Եղաւ պարզ ու զրկուած
աշխատաւոր մը, որ կ'երկնէ լեզուի փանդակներ, եւ
գիտէ իմաստութիւն ու ներշնչում տալ բառերուն:
Թաղուեցաւ յուսաւոր տոներուն մէջ մեր հաշիւա-
գրեալ բարբառին, ոսկեղինիկ պայծառութեան եւ
մաքուր տեսիլներու ի խնդիր:

Եւ վերջապէս՝ առաջնորդուեցաւ լեզուի ու-
ղեկակներու, եւ, օտարներու կողմէն, փաղքաւորաց
ապերախոս ու շփուած աշխատութիւն մը:

Իր եղերուն մէջ կ'երեւայ երիտասարդը: Իր
մէջ է, ու իր բարբառի յորձիւն տակ, լեզուի յան-
դո՛ւղն մարտիկը, եւ վիճերգութեան վրեժխնդիր
նազմիկը: Իր բառերուն իմաստութիւնը ներդաշ-
նակուած է հմուտ երիտասարդութեան մը հետ: Ու
իր երիտասարդութիւնը ծնունդն է կեանքին փոր-
ձում ու յաղթական աշխատանքի մը, որ ծերութեան
ձերմակի տակ գիտէ դնել հիւստառութիւնը, ա-
ւանդական յանդգնութիւն, տալիս անոր անու-
գաւան մը, — որուն շարերը օծուած են բեղմնա-
փռչիւղի, եւ, հասած ու հպարտօրէն կանգնած ար-
ժանեթ մը:

Երուանդ Տ. Անդրեասեան, — ամեն բանէ ա-
ռաջ, ու ամեն բանէ վեր —, ընթնունի եւ հաս-
կացողութեան մարդն է: Իր իւրաքանչիւր աշխատ-
քիւնը կը մեկնի աշտ զոյգին մեղմութեան: Մշուշ
շունի իր երեւակայութիւնն ալ, ու վճռական է իր

պոկած՝ անոնց իմաստք, մոռացութեան մոխիրնե-
րու օսկին:

Երեք գրագիտ մը չէ Եսան,—իր կոչումին ու իր
ստեղծագործութեան մէջ, և սակայն հիւսիսաբանագիր
մը, որ գրագիտ է միանգամայն: Իր նորը հասկա-
ցողութիւնը ծարած է զինքը զգրագիտներ յափեղու
էն կշռելու: Խանդավառութեամբ և արժեքներով, և զո-
հաբերութեամբ և նորերու նախընտրելի վրայ:

Երուանդ Տ. Անդրեասեան վերջումովի շայն
աշիֆ մը ունի իր մէջ. որ տեղաստութիւն չի նանչ-
նար, և մակերեսացողութիւններ կ'ունենայ ի սղայնո-
թեան: Կը գուրգուրայ յեզուի մարտիկներու վրայ. և
չի փաշայր շոյեք զանոնք, ի հեռուիս զայրակողոյ
Փարիսեցիներու:

Է, դարձեալ, աշխատող՝ այլ նախընտրու
վրայ: Իր մէջ է խոշոր Քր,— անծանօթ ոյժը, որ
շրագրութեան մէջ նանչցուեցաւ իրրէն հեռաւեւ և
ըջախոն:

Է ֆրոնիկագիր: — Իր մէջ կը փնտնան Փարի-
զիէնն ու Անուրամադան:

Է վերստեղծող—բարգմանիչ: Աշխատանք՝ որ
համարժէք է մայր ստեղծագործութեան մը:

Է Տարագ, ու Վարագ՝ յեզուական նահասակու-
թիւններու դիմ:

Է տրամաբանութեան: Յանդուգն ու խիզախ
հոգիի մը, որ անկողմնակալ է, և արժանիք միայն
կը տեսնէ:

Է արժանի երիտասարդ յարգանքի ու խանդա-
վառութեան:

Երուանդ Տ. Անդրեասեան իմ ոսկեանման
Պարսկական տիպիկէն ուզայ: Իր մէջ է անոր եր-
ջանկութիւնն ու նահապետական տախտիկներ: Անոր
օղիւն ծարաւ ու մասաղ իմ ազգիկութիւնս, այսօր,
ցաւագին խեղահասութեամբ մը է. հափա անկէ բար-
ձր ցոյ ու իրենց յրուսիս հասնող յեզուի գաւախ-
ներու, և գրական տախտիկ, հապարտիկ հաւանս ար-
ժանաւորներու:

Միկա Թեօդօզեան

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԹԻՒԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Համաձայն Պուլկարիոյ Վիճակագրական Դիտարկում

Տեսչութեան վերջին Տարեգրութեան (Статистически Годишникъ на Царство България, изд. Главна Дирекция на Статистиката, год. XXVIII, София, 1936) Պուլկարահայութիւնը կը ներկայացնէ հետեւեալ պատկերը 1910ի, 1920ի և 1926ի Պետական Մարդահամարներու ընթացքին:

1910-ին Հայերու ընդհ. թիւն էր բովանդակ Պուլկարիոյ մէջ 12932 հոգի, որոնց 7134ը արական և 5798ը իգական սեռէ: Ասոնցմէ 12259ը լուսաւորչականներ են և 673ը կաթոլիկ ու բողոքական: Ասոնց 11337ը կը բնակէին քաղաքներու և 1595ը գիւղերու մէջ: Հայութեան թիւը կը կազմէր երկրին բնակչութեան 0.3 առ հարիւր տոկոսը:

1920-ին Հայերու ընդհ. թիւն էր 11509 անձ, 6005ը արական և 5504ը իգական սեռէ: 10848ը՝ լուսաւորչական և 661ը կաթոլիկ ու բողոքական: Ասոնց 10786ը կը բնակէին քաղաքներու և 723ը գիւղերու մէջ: Կը ներկայացնէր երկրին բնակչութեան 0.3 առ հարիւր տոկոսը:

1926-ին Հայերու ընդհ. թիւն է եղած 27322 անձ, որոնց 13974ը արական և 13348ը իգական սեռէ: Ասոնց 25402ը լուսաւորչականներ են, իսկ 190ը կաթոլիկներ և բողոքականներ: Այս թիւին 25324ը կը բնակէին քաղաքներու և 1998ը գիւղերու մէջ: Կը ներկայացնէր երկրին բնակչութեան 0.5 առ հարիւր տոկոսը:

Այս ցուցակին վրայ կրնանք աւելցնել նաև, թէ ներգաղթի և այլ պատճառներու հետեւանքով՝ 1934-ի հոկտ. 31ի վերջին մարդահամարին՝ լուսաւորչական

Հայերու թիւը 25402էն իջած է 23376 հոգիի, ներկայացնելով ընդհ. բնակչութեան 0.4% տոկոսը, համաձայն վիճակագրական մասնագիտ. տեղեկութեանց, ուր կը պակսին սակայն ուրիշ մանրամասնութիւններ:

ԳՐԱԾԱՆԱԶՆԵՐ. — Պուլկարահայութեան մէջ գրաճանաչ (գրեւ-կարդալ գիտցող) տարրը կը ներկայացընէ հետեւեալ համեմատութիւնը. —

1910ին՝ 12932 անձէն գրաճանաչ էին 6864 հոգի, այսինքն 59.5 %ը:

1920ին՝ 11509 անձէն՝ 6980 հոգի, այսինքն 64%ը:

1926ին՝ 27322 անձէն՝ 15127 հոգի, այսինքն 59.5%ը:

Այս տեսակէտով Հայերը կը գրաւեն երկրորդ փոքր ընդհանրակ Պուլկարիոյ մէջ. առաջնութիւնը կը պատկանի Հրեաներուն, որոնց գրաճանաչ տարրը կը ներկայացնէր 1910ին 60.7%, 1920ին 69%, և 1926ին 71.3% համեմատութիւնը:

Երրորդ տեղը կը գրաւեն Պուլկարները՝ 1910ին 38.3%, 1920ին 50.9% և 1926ին 54.4%: Իսկ Թուրքերուն՝ 1910ին՝ 6%ը, 1920ին՝ 8.7%ը և 1926ին 12%ը միայն գրաճանաչ էին:

ՍՈՖԻԱՅԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ. — Առանձնապէս Մայրաքաղաքի հայութիւնը կը հաշուուի 1910ին 507 անձ, որոնց 303ը արական, 204ը իգական. ընդհ. բնակչութեան 0.5% տոկոսը: 1920ին 962 անձ, որոնց 529ը արական և 433ը իգական սեռէ, կը ներկայացնէ ընդհ. բնակչութեան 0.6% տոկոսը: Իսկ 1926ին 2171 անձ, որոնց 1149ը արական և 1022ը իգական սեռէ, ներկայացնելով ընդհ. բնակչութեան 1% տոկոսը:

ՖԻԼՊԷՅԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ. — Առանձնապէս առնելով Ֆիլիպէի (Փլովտիւ) հայութիւնը, համաձայն թա-

դապետական արձանագրութեանց, 1935 Մայիսին հետեւեալ թիւը կը ներկայացնէ, ուրիշ ազգութիւններու կողքին. — Պուլկարներ՝ 79336 հոգի, Յոյներ՝ 207, Հայեր՝ 6128, Հրեաներ՝ 5585, Թուրքեր՝ 8658, տարբեր ազգութիւններ՝ 1211:

Հայութիւնը կը ներկայացնէ ընդհ. բնակչութեան 6.6% տոկոսը: Իսկ ուրիշ մասնակի վիճակագրութիւն մը կու տայ հետեւեալ թիւերը՝ 1937ի Մայիսին. — Պուլկարներ՝ 81971, Հայեր՝ 6450, Հրեաներ՝ 5856, Յոյներ՝ 225, Թուրքեր և Գնչուներ՝ 8930, ուրիշ ազգութիւններ՝ 1373: Ուրիշ խօսքով՝ Հայերը կը ներկայացնեն ընդհ. բնակչութեան 6.15% տոկոսը:

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԿՐԹ. ՎԻՃԱԿԱԳԻՐ 1937ի

Քաղաք	Աշակերտ	Ուսուցիչ	Պիշտաձէ
Ֆիլիպի Ա.ԶԳ.	727	22	500,000
Միտիթ.	220	13	—
ՍՈՖԻԱ	212	11	260,000
ՎԱՌՆԱ	260	10	308,000
ԽԱՍՔՈՎՈ	140	5	73,000
ՊՈՒՐԿԱԶ	137	4	65,000
ՌՈՒՍՃՈՒՔ	140	5	180,000
ՇՈՒՄԷՆ	54	3	65,000
ԵԱՄՊՈԼ	60	4	50,000
ՍԼԻՎԷՆ	72	2	43,000
ՍԹ. ԶԱԿՈՐԱ	35	2	58,000
Թ. ՓԱԶԱՐՃԷՔ	45	3	48,000
ՍՎԻԼԷՆԿՐԱՏ	30	1	18,000
ԱՅԹՈՍ	34	2	—
ՆՈՎԱ ԶԱԿՈՐԱ	18	2	—

ՊՈՒԼԿԱՐԱՆՈՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐ

Սոփիայի Պուլկար Համալսարաններուն և Ակադեմիային մէջ ներկայիս կ'ուսանին 24 Պուլկարահայ երիտասարդներ, որոնց 6ը իզական սեռէ:

Ասոնցմէ 6 հոգի կը հետեւին Պետական Համալսարանի Բժշկութեան դասերուն, 4 հոգի Իրաւաբանութեան, 2 հոգի Լեզուագիտութեան և մէկական հոգի Քիմիաբանութեան, Գիւղատնտեսութեան և Անասնաբուժութեան: Ազատ Համալսարանի դասերուն կը հետեւին 5 հոգի, իսկ Երաժշտ. Ակադեմիային՝ 3 (դաշնակի, երգեցողութեան և ջութակի), և 1 հոգի ալ Ընկերային Գիտութեանց Բարձր. Դպրոցին:

Ասոնց 9ը Սոփիայէն են, 6ը Ֆիլիպէէն, 2ը Վիտիւնէն, 2ը Փաղարճքէն, 1 Եմապօլէն, 1 Սասքովոյէն, 1 Շումլէն և 1 Կորնա-Օրէխովիցայէն:

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆՑ ՎԻՃԱԿԱՅՈՅՑ ՄԸ

Ֆիլիպէի Ֆրանս. «Ս.Օլիւթէն» Բօլէփի գրեթէ բոլոր դասարաններուն առաջնութիւնները կը պատկանին այս տարի հայ ուսանողներու, հակառակ որ անոնք մեծ թիւ մը չեն ներկայացներ վարժարանին մէջ: Այսպէս՝ Ալաճաճեան առաջինն է Դասական Ուսմանց 7րդ դասարանին, Թովմասեան՝ առաջին՝ Դասական Ուսմանց 6րդ դասարանին, Թէլլալեան՝ առաջին՝ Առեւտր. Ուսմանց 6րդ դասարանին, Մէջիկեան՝ առաջին՝ Դասական Ուսմանց 5րդ դասարանին, Արբահամեան՝ առաջին՝ Առեւտրական Ուսմանց 5րդ դասարանին, իսկ Հոգոցեան և Կարապետեան՝ երկրորդներն են իրենց դասարաններուն (Դաս. Ուսմանց 4րդ և 2րդ դասարաններ):

ՀԻՆԳՍՄԵԱՅ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ե Ի

ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԿ

Սոֆիայի Հայ Գաղութի մէջ եղած ծնունդներու,
Մահերու և Ամուսնութեանց (1933—1937)

(Բաղադրած՝ Սոֆիայի Թաղ. Խորհրդոյ Դիւանէն)

ԾՆՈՒՆԴՆԵՐ

	Հայ Ծնողքէ	Օտար Մօրմէ	Ընդհ. Թիւ
1933	40	5	45
1934	34	4	38
1935	34	6	40
1936	44	8	52
1937	31	6	37
	<u>183</u>	<u>29</u>	<u>212</u>

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

	Հայ Ընդ Հայուէի	Հայ Ընդ Օտարուէի	Ընդհ Թիւ
1933	27	6	33
1934	21	8	29
1935	23	3	26
1936	14	9	23
1937	22	5	27
	<u>107</u>	<u>31</u>	<u>138</u>

ՄԱՀԵՐ.—1933ին՝ 42 հոգի, 1934ին՝ 44, 1935ին՝ 38, 1936ին՝ 50, 1937ին՝ 41, Գումար՝ 215, Լսողութիւն 10 հոգի գաւառներէն եկած են զարմանուելու համար և մեռած են Սոֆիայի մէջ, որով Սոֆիայի մահերուն ճշգրիտ թիւը պէտք է նկատել 201, Ընդդէմ 212 ծընունդներու:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ

ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԴԵՐԸ

Բոլոր կենսարաններու և մեծ խորհուրդներու կարծիքին համաձայն, երգը կամ ձայնարկութիւնը (vocalise) կը կանխէ սովորական խօսքը: Մանուկները խօսելէ ա-

ռաջ կ'սկսին երգել, և կիսպոօն մը (կապիկի տեսակ մը) կրցած է ութեակի մը սահմանին մէջ պարփակուող ձայները կարգաւ արտարեբէշ:

Ատուածաշունչի առաջին մարդը, այդ երջանիկ վայրկեաններուն մէջ գովեստներ կը հիւսէր իր Արարչին, մինչ վերը, հոգիներու աշխարհին մէջ, հրեշտակներու գունդերը աւելի հոգեկան հանգամանքով կը կատարէին այդ

Պատկ. Վրդ. Թումանյան

օրհներգութիւնները, որոնց մասին չենք կրնար ու և է վաղափար ունենալ առանց ատուածաշունչին յայտնութեան:

Սակայն ձգենք մտքի և երեւակայութեան այս գրոսանքները, ճշգորէն տեսնելու համար անոր—երաժրչաութեան—ծագումը: Զանազան կարծիքներ յայտնուած են այդ մասին. ըստ ոմանց նմանողութիւն մըն է անիկա թռչուններու երգին, ուրիշներու համար՝ արտազեղումը սիրոյ զգացման: Բայց այս ամէնքն արդիւնքներ են և ոչ պատճառներ, և սխալ պիտի ըլլար արդիւնքները նոյնացնել պատճառներուն հետ: Աւելի ճիշդ պիտի ըլլար այս բոլոր յայտնութիւնները թարգմանել այն իրողութեամբ թէ երգը կամ երաժշտութիւնը մին է մարդկային բնութեան պէտքերէն:

Կենդանական աշխարհը ճիշեր և աղմուկներ միայն կ'արձակէ. ու թէև անոնցմէ ոմանք կ'արտաբերեն յօգաւորեալ կամ ներգաշնակեալ ձայներ, և սակայն, մեքենականութեան մը արդիւնքն են այդ ամէնքը, վասն զի նոյն այդ պարագան ելթէ քանի մը վայրէկեաններ կամ ժամեր յետոյ կրկնուի, կենդանին ձայներու նոյն ամբողջութիւնը և շարայարութիւնը պիտի ձայնարձակէ:

Կենդանիներէն ոմանք, յիշաւի, մեծապէս կ'ազդուին երաժշտութենէն. կատուն, գոր օրինակ, դաշնակի հնչիւններու տարաբիւն տակ ջղաձգական անհաննալի հնչիւններու տարաբիւն տայ, մինչ թռչուններն զիստ երեւոյթ մը ցոյց պիտի տայ, մինչ թռչուններն իրենք եւս ոգեւորուած՝ պիտի սկսին զայլայլել՝ Փիղն ու ձին կշռոյթով (rythme) պիտի քալեն զինուորական երաժշտութեան ազդեցութեամբ, եայլն:

Ընդհանուր է, ուրեմն, երաժշտական զգացումը կենդանի էակներու խառնուածքին մէջ. և մարդը—Աստուծոյ հրաշակերաբ—իւր բանականութեան և հոգեկան բարձրութեանց պատճառաւ, հետեւաբար, իւր բնական երաժշտական զգացման զերազոյն նութեան մէջ կը կրէ երաժշտական զգացման զերազոյն մակարդակ մը, և իւր խառնուածքին ամենակարեւոր պէտքերէն մին է ան:

Երաժշտութեան մասնաշաղկապով և գերազանց յատկութիւնները, իր բնեցած ազդեցութիւնը բոլոր մարդկային էակներու բարքերուն վրայ, շատ կանուխէն իրեն տուած են ընտիր տեղ մը կրօնական պաշտամունքներու և մոգութեանց մէջ, որոնք հեթանոսութեան մէջ յաճախ խառնուած են իրարու։ Արդարեւ, թէ իսկ մըտածուի երաժշտութեամբ զԱստուած պատուել, և կամ անոր ազդեցութեամբ ի վիճակի դնել՝ մարդը՝ հոգեկան ընդունակութեան, և կամ երեւակայութիւն անով աւելցընել նախապաշարեալ դիւթութիւններու ազդեցութիւնը, մի՛շտ և ամենուրեք այս արուեստը ծառայած է պաշտամունքին։

Կրօնքը արուեստներու պաշտպան և զանոնք մը շակող ցոյց կու տայ ինքզինքը. իրեն կը կանչէ զանոնք ամէնքը, հասարակաց ժամադրաւայր տալով անոնց՝ իր արարողութեանց և ծիսակատարութեանց մէջ։

Անոնց կը բանայ ամէնէն ընդարձակ դաշտերն ընթանալով՝ բարձրացնելով զանոնք այնպիսի բարձրութեանց՝ որոնց պիտի չհասնէին այլուր։ Շնորհիւ այն փառաւոր առաքելութեան որ վիճակուած է անոնց, իւրաքանչիւրը իր սահմանին մէջ, բարձրացնել՝ աստուածային պաշտամունքին մակարդակը, անոնք ուղղակիօրէն կ'ենթարկուին կրօնական միտքին ներշնչման, և այսպէս կը կարողանան բարձրանալ ճշմարիտ դադախարականին, որ ամէն արուեստի համար պէտք է ըլլայ՝ ցոլացնել անտեսանելի և անստեղծ գեղեցկութիւնը, տեսանելի և ստեղծեալ ձեւի մը տակ։ Ստուգիւ, արուեստը որքան հետամտի աստուածային նպատակներու, այնքան աւելի կը բարձրանայ, կ'ազնուականանայ, լինելով ճշմարիտ արուեստ մը — գեղեցիկին ճշմարիտ այտայայտութիւնը։

ճշմարիտ իրականութեան տէրն էր արդէն: Աստուածային գաղտնիքներ վստահուած էին անոր, անիկա աշխարհի վրայ տարածուած շնորհքի պարզեցնելուն և սրբութեանց աւանդապատնէս էր, Փեսայէն ստացած՝ այս կեանքի և անմահութեան խոստումները:

Այս բոլոր խորհուրդներուն և պարզեցնելուն փոխարէն Եկեղեցին կրնա՞ր միթէ ուրախութենէն ինքզինք բռնել և բառերու չորութեամբ միայն արտայայտուիլ. — Ո՛չ, Երզն է որ դուրս թռաւ իր շրթներէն: Ուրեմն, Եկեղեցւոյ երաժշտութիւնը երգ է և խօսք, հարուստ և զօրեղ, թէեւ պարզ և բնական. երաժշտութեան սիրոյն համար չէ ան, այլ կարծես կրօնական մտածումին ինքնեկ պոռթկացող ազդեցիկ, որ աստուածային մտաւարանչութեամբ համակուած հոգիի մը սրտին խորէն դուրս գալով՝ նախ կը նուաճէ գիմարցիներ և ապա երկէնք կը բարձրանայ մեղմօրէն:

Նուիրական երաժշտութեան արժէքը անհունապէս կը նուազեցնենք, երբ ըսենք թէ անիկա արարողութեանց պերճանքը ցոլացնելու համար կը զօրձածուի աստուածային պաշտամունքին ընթացքին: Արդեօք, տալաւին խորհողներ կա՞ն թէ պէտք է ցած ձայնով կարգալ, ինչպէս կը մտածէին հին ճգնաւորները որոնց կարկառուն մէկ օրինակն է Պամբոն ճգնաւոր (*): Անշուշտ եթէ երգելու ժամանակին մէջ ցած ձայնով ըն-

*) Պամբոն ճգնաւոր ակապատիւ մէջ հասնած էր իր բնակութիւնը քանի մը աշակերտներու հետ, որոնցմէ մին՝ օր մը կը հարկադրուի Աղեփասկերիս մեկնիլ իրենց շինած փախաքները ծախելու նպատակաւ: Տասն օր կը մնայ հոն եւ կը գիշերէ Ս. Մարկոսի գաւիթը, միանգամայն ներկայ զնուշեղով հրակոշտներուն, արարողութեանց եւ երաժշտութեան: Մեծապէս կը զարմանայ արարողութեանց կրեոնա-

Թերցանութիւններ տեղի ունենան, աւելի թուով ա-
ղօթքներու հարկաւորութեան մը առջեւ պիտի դըռ-
նուինք, և այս պարագային արդեօք չա՜նք մեծ պիտի
ըլլա՞յ: — Ապահովաբար, ո՛չ:

Երբն ու խօսքը միացած այնքան մեծ արժէք կ'ու-
նենան, որքան երկու դէմ յանդիման հայելիներու
պատկերներուն անհունութիւնը:

Երուսաղեմ

ՊՍԱ ԳՐԴ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ

ւորուրեանց վրայ եւ մասնաւորաբար կը խանդա-
վառուի ծիսական երգով զոր չե՛ր յաճ երբեք իր
վանքին մէջ: Բողոքովի խոռոված կը վերադառնայ
վանք, ուր վանական սաղմուսերգութիւնները շա՛ս
միօրինակ կը զտուէր, եւ հետեւաբար՝ կ'սկսէ արեւմա-
նեղ զանոնք: Վանաճաշը շուտով կը նշմարեւայ
փոփոխութիւնը իր հետեւորդին վրայ եւ այսպէս կը
խօսի ական.

— «Ի՞նչ ունիս, զաւակս, կը հարցնե՛ ական ծե-
րունիքն. արդեօք փառասխի մէջ յոռի վերանորոգե՛ս
նք ընկնեց քեզ: — Ո՛ր հայր իմ, կը պատասխանե՛ս պա-
սանիք, մեկ ցեղի գիտե՛ր Տիրոջ պաշտամունքը, եւ
անգիտե՛ս Անոր գովեստներ երգելու մէջ»: Ահաւա-
սիկ պատասխանը ծերունիին, որ Տիրոջ առջեւ եր-
գելու գաղափարովն իսկ գաշքակղած է:

«Երբ Աստուծոյ ներկայութեան կը զտնուիմք,
պարսիկ մեծ զոյգում ունենայ եւ ոչ՝ քարձազոյ
ձայն: Զգնաւորները անապատ փաշտած չեն որպէսզի
քարձ ձայնէր հանեն, երգեր եղանակէն, ոսանաւոր-
ներ տղեն, ոսկերիքն ու ձեռքերն շարժեն հոս ու
հոն վազելով. այ՛՛ երկիւղով եւ դողութեամբ, ար-
ցունելով եւ հառաչմամբ, յարգանքով եւ զոյգմամբ,
ու ցած ձայնով միայն պարսիկ առ Աստուծոյ յղե՛ր
եւ աղօթքները»: (Geronticon S. Pambonis abb. IVe
siècle):

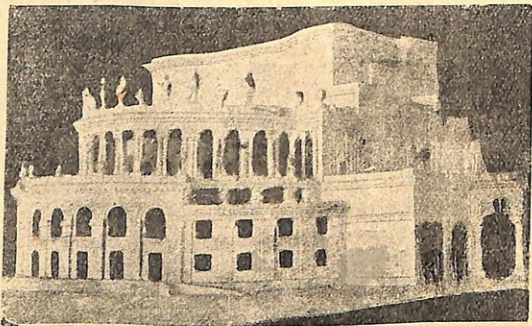
Գրում

Արեւի Ալպոյանեանի
Կանիք — Մարտիտ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Գեղարուեստը ընդհանրապէս ճանչցուած ըլլալով մին ազգի մը մշակոյթի ամենացայտուն արտայայտութիւններէն, մեզ համար նուազ հետաքրքիր պիտի չըլլար գիտնալ թէ ան ի՞նչ պատկեր կը ներկայացնէ Խ. Հայաստանի մէջ, ուր անցեալին մէջ կիսակազմա-

Երեւանի Պէտական Թատրոնը

(Գործ՝ Ճարտարագէտ ակադեմիկոս Թ. Վանեանի)

կերպ թատերական և երաժշտական հաստեկոտոր ձեռնարկներ եթէ կը տեսնուէին, անոնց ամբողջական կազմակերպումն ու ծառայումը սակայն հազիւ տասնեակ մը տարիներու կեանք ունի:

Վրճա'յազրութիւն մը որ պատրաստուած է անցնող տարուան ընթացքին՝ մեզ կու տայ բուսական պերճախօս թիւեր այդ ուղղութեամբ, մշտնդատման վեր

առնելով ինքնին աշխատանքը որ տարուած է հոն գեղարուեստի զանազան մարզերուն վրայ:

Խ. Հայաստան, համաձայն այդ տեղեկութեանց, մեր աչքին կը ներկայանայ գեղարուեստի մշակման բերրի դաշտ մը, ուր կը գործեն աւելի քան 139 թատերական խումբեր, շուրջ 2191 անձերու մասնակցութեամբ, 105 երգեցիկ խումբեր՝ 2081 երգիչ անդամներով, 73 երաժշտական խումբեր՝ 1087 մասնակցութեամբ, 20 նուագախումբեր՝ 843 նուագողներով, արեւելեան պարերու 128 խումբեր՝ 1738 անդամներով, առանց հաշուելու զանազան պարերու, պալէթի, նկարչական և այլ բաղմաթիւ խումբերը: Աւելի քան 10,000 հոգի կը գտնուին այս խումբերուն մէջ: Երգչախումբեր կան որոնց մասնակցութեամբ թիւը մինչև 200ի կը հասնի: Իսկ թատերական խումբեր կը գործեն ամէնուրեք, մինչև Կոտայքի, Լենինականի, Ալաշկերտի, Ստեփանաւանի և միւս շրջաններուն մէջ:

Ժողովուրդի սէրը վառ է մասնաւորաբար պարարուեստի, երաժշտութեան և թատրոնի հանդէպ:

Ժողովուրդի այս գեղարուեստասէր հակումները մշակելու համար կան արուեստի սղուտիոններ, կոնսերվատորիաներ, երաժշտական տեխնիքումներ և այլն:

Բաց ի Պետական Երաժշտանոցէն (Կոնսերվատորիա), Խ. Հայաստանի մէջ կան արդէն երաժշտական մէկէ աւելի դպրոցներ, ինչպէս «Ալ. Սպենդիարեանի անուան ըրօֆէսիօնէլ Երաժշտ. Դպրոցը», Երեւանի մէջ, Երաժշտական Տեխնիկումը Լենինականի մէջ, Երաժշտական Դպրոց մը՝ Կիրովականի մէջ և այլն: Իսկ ժըշտական Դպրոց մը՝ Կիրովականի մէջ և այլն: Իսկ 15 տարիէ ի վեր գոյութիւն ունի նաեւ Պետական Օրերա:

Բայց նախ քանի մը խօսք ասոնցմէ գլխաւորներու մասին:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՅ

Երեւանի մէջ 15 տարիէ ի վեր գոյութիւն ունի արդէն Պետական Երաժշտանոցը (Կոնսերվատորիա)։ Ան 1921ին հիմնուած էր իբր Հայ Երաժշտական Սդուտիա որ ապա 1923ին իր գործունէութիւնը ընդարձակելով վերածուեցաւ Պետական Կոնսերվատորիայի, ունենալով Արուս Բարաշեանի, Աննա Մնացականեանի, Ալ. Յակոբեանի, Լեւոն Աւագեանի, Ռոմանոս Մելիքեանի

Լեւոնականի կիկոն

նման ծանօթ գործիչներ, մասնաւորաբար ուժ տալով նաեւ տեխնիքումի և Բուհի (Բարձրագոյն Ուսումնական Հիմնադրութեան) աշխատանքներուն։

Ան իր գոյութեան 15 տարիներու ընթացքին Հայաստանի պարգեւած է արդէն երաժշտապէս մշակուած ուժեր, մանկավարժներ, քոմպոզիթէօրներ, ևայլն։

Երաժշտանոցը ունի չորս բաժիններ՝ Զայնական,

Գործիական, Մանկավարժական և Ստեղծագործական:

Աստույմէ առաջինի մէջ կը մշակուին ձայները, սլատրաստելով ասպաղայ երգիչներ: Երկրորդի մէջ կը դասաւանդուին նուագածութիւններ դաշնակի, ջութակի, թաւջութակի և փողային գործիքներու վրայ: Մանկավարժական բաժնէն կը հասնին երաժշտութեան մասնագէտ-ուսուցիչներ, իսկ ստեղծագործական բաժնէն՝ երաժշտագէտներ, երգահաններ ևլն:

Կը դասաւանդեն իւր հեղինակութիւն ճանչցուած շատ մը արժէքաւոր դասախօսներ, ինչպէս Լենինկրատի Երաժշտանոցի նախկին դասախօս փրոֆ. Կ. Սարաջեան, փաստակաւոր երաժշտագէտներ Ս. Բարխուդարեան և Յ. Ստեփանեան, փրոֆ. Լէզգէր, Կ. Զաքարեան ևլն:

Պետական Երաժշտանոցը՝ բաց ի սիմֆօնիկ օրքէսթրլի իր խումբերէն՝ ունի նաեւ իր լաւ մարզուած երգչախումբը՝ թաթուլ Ալիօւնեանի ղեկավարութեան տակ:

Պետական Երաժշտանոցի գեղեցիկ ձեռնարկներէն մին է նաեւ իր կողքին կազմուած «Ռոմանոս Մելիքեանի անուան Գիտահետազոտական Աշխատանոց»ը, որ անցեալ աշնան Շամշադինի մէջ կատարած իր ուսումնախերութեանց ընթացքին յաջողած է հաւաքել մօտ 400 նախերութեանց ղեկավարներ, հոգովելներ, երգ (օրօրոցի երգեր, հոլովական երգեր, հոգովելներ, գութաներգներ ևայլն): Ան երեւան բերած է Հայաստանի արտաքին շրջանի 380 տնտեսութեանց մէջէն շուրջ 300 երաժշտական գործիքներ: Հաւաքուած են բաղմաթիւ և ալլաղան շուիններ, սաղեր, փողեր, հնդկականներ, քամանիներ, ևայլն:

Աստույմէ զատ տեղին է յիշել նաեւ յաջող արդիւնքը որ տուած է Հայաստանի բոլոր շրջաններուն մէջ կատարուած արուեստի ողիմպիականը, որուն մասնակցած են երախաներէն մինչեւ ամենայեւորին ծնւած երաժշտական գործիքներ, իրենց գլուխաւոր թիւ տաղանդաւոր աշուղներ, իրենց գլուխաւոր թիւ տաղանդաւոր աշուղներ, իրենց գլուխաւոր թիւ տաղանդաւոր աշուղներ, իրենց գլուխաւոր թիւ տաղանդաւոր աշուղներ:

դովրդական աննման երգերով: Այս առթիւ հաւաքուած են նոյնպէս բաղմաթիւ ժողովրդական երգեր ու պարեր:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԵՐԱ

Հազիւ 5 տարիներու կեանք մը ունի ան, հիմնուած ըլլալով 1933ի սկիզբը, բայց այդ կարճ ժամանակաշրջանը պատճառ մը չէ որ ան իր էազացանկին մէջ չունենայ արդէն հայ ինքնագիր գործերու կարգին եւրոպական զփուարին կտորներ եւ, չնորհիւ իր լաւ մշակուած ուժերուն, որոնք դրած են Օրերան օրինակելի բարձրութեան մը վրայ: Պետական Օրերայի արժէքաւոր երգիչ արուեստագէտներէն յիշատակութեան արժանի են մասնաւորաբար վաստակաւոր արուեստագիտուհի Հայկանոյշ Դանիէլեանը (Միլանոյի երաժշտանոցէն), ժողովրդական մեծ երգիչ Շարա Տալեանը, վաստակաւոր արուեստագէտ Ա. Կարապետեանը (Կարատով), տիկ. Ս. Գասպարեւզ և իսկ ուժեղօրէն վաստակաւոր բեմօրէն՝ Բուրջալեան և Վաղարշեան:

Պետական Օրերան մինչեւ հիմայ տուած է արդէն երաժշտական գլուխ գործոցներէն «Բարմէն»ը, «Ֆաուստ»ը, «Բիկօլէթթօն»ը, «Մտտամ Պըթըրֆլայ»ը, «Թրալխադա»ն, «Ալէվըլլէ Սափըրլը», «Լաքմէ»ն, «Թօսքա»ն, «Եւկէնի Օնէկին»ը, «Քնեադ Իկօր»ը «Պօնէմ»ը: Իսկ հայ հեղինակներէն՝ Ա. Սպեղլեարեանի «Ալմաստ»ը, Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ»ը, Յարօ Ստեփանեանի «Բաջ Նազար»ը:

1936-7ի անցնող տարեշրջանին Պետական Օրերայի մէջ բեմադրուած են 10 օրերա՝ 115 անգամ: Նախորդ տարուան 62 հազարի փոխարէն 93 հազար հոգի ներկայ եղած են այս ներկայացմանց, որով 31 հազար հոգի աւելի: Բեմադրուած գործերուն 8ը եւ-

րուպական, մէկը հայ և մէկը ռուսական եղած են:

Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ»ը ներկայացուած է 100րդ անգամ ըլլալով: 1937-8 ներկայ տարեշրջանին կը ներկայացունին բացի Սպենդիարեանի «Արմատ»էն, նաև հայ ինքնագիր գործերէն Կարօ Զաքարեանի «Մարջան»ը, Յարօ Ստեփանեանի «Լուսարացին»ը, «Սասունցի Դաւիթը» և Անտոն Մայիլեանի «Սաֆա»ն: Ասոնցմէ ներկայացուած են Սեպտեմբերի ընթացքին «Սաֆա»ն՝ հեղինակին մասնակցութեամբ, և մեծ յաջողութիւն գտած: Իսկ «Մարջան» տրուած է նաև Մոսկուայի մէջ, արժանանալով Զերմ ընդունելութեան:

Իսկ այժմ պատրաստուելու վրայ եղող գործերէն կ'արժէ յիշել յայտնի երգահան Արմէն Տիգրանեանի նոր օրերան՝ Քէօր-օղլուի հերոսական աւանդութեան վրայ, Յարօ Ստեփանեանի «Մայիլեան Ապստամբութիւն» օրերան (լիպրէթթօ՝ Տիգրան Հախումեան), Արտէմ Այվազեանի մէկ օրերան՝ Յ. Պարոնեանի «Արեւելեան Ատամնաբոյժ»էն քաղուած լիպրոթթոյի մը վրայ: Ասոնցմէ դատ Սարգիս Բարխուդարեան կը պատրաստէ «Նարինէ» անուամբ պալէթ մը (լիպրէթթօ՝ Ս. Լիսիցեան), իսկ Անուշաւան Տէր Ղեւոնդեան աւարտած է արդէն ուրիշ պալէթ մը՝ «Հրոյ Հարսը»՝ ատրպէյճանեան կեանքէ:

Յաջորդով թատեր. կեանքի մասին:

Գ. Ներշապուհ

ՏԱՂ ՆԱՀԱՏԱԿԱՅ

(ԱԳՐԻԼԵԱՆ ՍԳԵՐԳ)

Խօսք և երաժշտ.

Յ. ԱՂԱՍԵԱՆԻ

Andante religioso

S
A

T
B

Նա-հա-տա-կ-նե-ր թի-րա-ւոր, քո-րն զո-ր-հե-ր

սուրբ զա-տիւն, Դէ-ւո՛րն սուր թո-ւ-ն աշ-տո-ր, կրկա-

ւն մե՛ծ ձե-ր փառ-քիւն: Բնա-ցեալ իս-ղա-ւ ձե-ր քու-ն

- 1.— Նահատակներ բիշրաւոր,
 Դոռք մեծ զոհեր սոշրք դատին,
 Ի՛նչ մեծ սոշգ բոլորս աշտօր,
 Կը կապէ մե՛ծ ձե-ր փառքիւն:
 Քնացէք իսաղաղ ձե-ր քոշն յետին
 Խոռք փոսերոշմ աւերամբան
 Զի սիրտն անմեռ հայ մեծ ազգիւ
 Ծիրիւ մ'է ձեզ մշտական:

Handwritten musical score on three systems. Each system has a treble and bass staff with Armenian lyrics written below the notes. The notation includes various musical symbols like notes, rests, and bar lines.

- 2.— Քաջ ռազմիկներ փետայի
 Գոռք որ ի մահ խոշացաք,
 Ի՛նչ պարծանք ու խորխոր ոգի
 Տոռաւ մեզ ձեր վեհ օրինակ:
 Քնացէք խաղաղ ձեր քուն յետին
 Մոռք փոսերուն անդամբան
 Զի խորն հոգեոյն հերոս ազգին,
 Կ'ապրիք կեանքով յաշիտեան:

ՏԱՂԱՆԴԱԻՈՐ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ՄԸ ԳՐԻԳՈՐ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Համեմատաբար երիտասարդ, բայց արդէն իսկ ծանօթ անուն մըն է Գրիգոր Ահարոնեան Պուլկարիոյ գեղարուեստական շրջանակներու մէջ:

Ան ծնած Թիֆլիսի մէջ 1896/ին և ապա հետեւած Բեդերպուրկի Գեղարուեստական Ակադեմիայի դասերուն, ընդհ. պատերազմէ վերջ անցած է Պուլկարիա, ուր այնքան փայլուն կերպով աւարտած է Սոփիայի

Գրիգոր Ահարոնեան

Գեղարուեստական Ակադեմիան՝ 1924/ին, իր նախասիրած ճիւղին՝ արձանագործութեան իբր դասախօս ունենալով յայտնի արձանագործ՝ Ժ. Սփիրիտոնոֆ:

Իր բուռն սէրը և նուիրումը արուեստի այս ճիւղին՝ մղեցին զինքը որ մեծամեծ զոհողութիւններու գնով անցնի Փարիզ, ուր երկու տարի հետեւեցաւ իր

«Արուեստի կատարելագործման, միանդամայն մասնակցելով փարիզեան արուեստագէտներու ցուցահանդէսներուն, ինչպէս 1929ի «Ֆրանսայի Արուեստագէտներու Սալօն»ին (Կրան Փալէ) և այլն: 1930էն ի վեր Սոֆիայի մէջ կը բերէ իր մասնակցութիւնը պուլկար արուեստագէտներու տարեկան ցուցահանդէսներուն և ուս-

Կովկասեան Հայռնիի տարագ
խորհ)

Գեղցկոռնի
(Կրադիստ)

— Գործ՝ Գր. Անարոնեանի —

նկարիչներու ցուցադրութեանց, արժանանալով արուեստի մարդոց ջերմ գնահատութեանց. իսկ պուլկար թերթեր և պարբերականներ նուիրած են ներդրողից գրութիւններ մէկէ աւելի առիթներով: Ներկայիս կ'անդամակցի Պուլկարիոյ Ժամանակակից Արուեստներու Ընկերակցութեան և կը բերէ իր մասնակցութիւնը աւոր տարեկան ցուցահանդէսներուն: Իսկ երեք տարիէ ի վեր նախագահն է Պուլկարիոյ Ռուս Նկարիչներու Ընկերակցութեան:

Իր բազմաթիւ գործերէն, որոնց նորագոյններէն իւր նմոյշ կու տանք զոյգ մը արտահանութիւններ հոս, պէտք է յիշել Պուլկար Հայաստէր բաշոստեղծ Բէու Եալորովի կիսանդրին, որ այժմ զարդերէն կը կազմէ Սոֆիայի «Պորիսովա» հանրային պարտէզին:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Մեծանուն թատերադեր Գաբրիէլ Սունդուկեանցի 25 ամեակին առթիւ Երեւանի Գրական թանգարանին մէջ տեղի ունեցած է մասնաւոր ցուցահանդէս մը:

Այս ցուցահանդէսին մէջ մասնաւոր խնամքով պատկերացած են առանձին բաժիններու մէջ Սունդուկեանցի պատանեկան տարիները և միջավայրը ուր ապրած է ան: Հոն ներկայացուած է նաեւ հայ թատրոնը նախ քան Սունդուկեանց, Սունդուկեանցի երեւումը, անոր կապը համաշխարհային գրականութեան հետ, նախախորհրդային և խորհրդային մամուլի կարծիքն ու վերաբերմունքը Սունդուկեանցի մասին և ինչ: Գտնուել բաժին յատկացուած է «Պէպօ»ին, ուր ցուցադրուած է այդ նշանաւոր գործի ձեռագիրը՝ գրւած Կրժանիսի մէջ, Սունդուկեանցի թելադրութեամբ և զերաւան Զմշկեանի ձեռքով:

Յոյց տրուած է նաեւ «Պէպօ»ի ուսերէն թարգմանութիւնը, զոր կատարած է բանաստեղծ Վահան Տէրեան: Այդ թարգմանութեան վրայ կ'երևին Մ. Կորբիի ուշադրաւ ուղղումները: Ցուցադրուած է նոյնպէս «Պէպօ»ի ֆրանսերէն թարգմանութեան ձեռագիրը, կատարած՝ հեղինակի հսկողութեամբ:

Առանձին բաժնի մէջ կ'երևի Գալիանիէս Կաթողիկոսի կոնդակը, գրուած 1841ին՝ Սունդուկեանցի մօր թինաթիւնի: Այդ կոնդակով Սունդուկեաններու ընտանիքը ազատուած է էջմիածնի ճորտութենէն: Նաեւ Սունդուկեանցի ծանօթ կտակի առաջին ուրուագիծը՝ ուր Սունդուկեանց բաղձանք յայտնած է զինքը թաքել «Պէպօ»ի հաղուստով: Ցուցադրուած է նաեւ «Կտակ»

անուամբ կատակերգութիւնը, զոր Սունդուկեանց գրի առած է 1912 Մարտ 14ին, իր մեռնելէն 2 օր առաջ: Կ'երեւին⁹⁵ նոյնպէս Սունդուկեանցի բաց գերեզմանը շրջապատող դադաղակիւր-կիւտոններու նկարը և Պէպօի կօշիկները որոնք պատրաստուած են Սունդուկեանցի հսկողութեամբ և զոր առաջին անգամ հաղած է դերասան Չմշկեան՝ Պէպօի գերին մէջ:

Առանձին տեղ տրուած է նաեւ Ռուսահայ թատրոնի անցեալին կապուած գործերու (ինչպէս Ալանդաբեանցի «Վա՛յ իմ կորած յիսուն ոսկին») հայերէն առաջին թատերախաղը, գրուած 1858ին, Ն. Ֆուլքինեանի «Գալալ Գարոն» ևւն.), Ռուսահայ թատրոնի հիմնադիրներէն Գր. Իզմիրեանցի, Գալուստ Շիրմաղանեանի, Էմին Տէր Գրիգորեանի և այլոց գործերուն և նկարներուն, հայ թատրոնի մասին դերասան Մանդլինեանի յուշերուն ևւն):

Մամուլու որչափութեան արժանի են Ալ. Տիւմա Որդիի երեք նամակները՝ ուղղուած Սունդուկեանցի, ի մասին «Պէպօ»ն Փարիզի մէջ ևս ներկայացնելու ցանկութեան, Տիւմա Հօր նկարը, Վիկիթոր Հիւկոյի նամակը ևայլն:

Անկախ այս ցուցահանդէսէն՝ որ պիտի կրկնուէր Լենինապանի և Կիրովականի մէջ ևս, տրուած է նաեւ Պետական թատրոնի մէջ հանդիսաւոր երեկոյթ մը ի պատիւ Սունդուկեանցի և ձեռնարկուած է հրատարակութեանը Սունդուկեանցի բոլոր գործերուն՝ հազարաւոր օրինակներով, նաեւ Սունդուկեանցի անուամբ որոշուած է կոչել Երեւանի Պետական թատրոնն ու Երեւանի արուարձաններէն Նորքի դպրոցը և կանգնել արձանը քաղաքին կեդրոնը:

Նման որոշումներ տրուած են նաեւ գրական ուրիշ մեծ դէմքերու՝ ինչպէս՝ Միք. Նալբանդեանի և Պ. Պրոսպեանի յիշատակին, առաջինի մահուն հոթանասնամեակի՝ իսկ Պրոսպեանի ծննդեան հարիւրամեակի առթիւ:

ՄՊԵՆԴԻԱՐԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

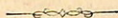
Ողբացեալ մեծ երաժշտագէտ Ալ. Սպենդիարեանի մահուան Զրդ տարեկիցին առթիւ Երեւանի մէջ տրուած է մեծ համերգ մը՝ ղեկավարութեամբ Գէորգ Բուդաղեանի և մասնակցութեամբ ժողովրդական անդուգական երգիչ Շարա Տալեանի: Յայտագիրը բաղկացած է ընդհանրաբարեանի ծանօթ գործերէն, ինչպէս՝ «Երեւանեան էսքիզներ», «Սրիմի էսքիզներ», «Իրանեան քայլերդ»: «Երեք Արմաւենիներ», ինչպէս նաեւ կտորներ «Ալմաստ» օբերայէն: Այս առթիւ Սպենդիարեանի կեանքին և գործին մասին բանախօսած է երաժշտական ծանօթ քննադատ Ռուբէն Թէրլէմէզեան:

ՈՂԲԱՅԵԱԼ ԴԵՐԱՍԱՆԱՊԵՏ Յ. ԶԱՐԻՅԵԱՆ

Մ. Մանուկեանի «Հեփիաթ»-ին մէջ
(սիկին Աղամեան, սիկ. Ազնիւ, և Զարիֆեան)

— Ի՞նչ մասին տեսնեց Մանագրական Բաժին —

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ Վ. ՄԱՆՈՒՅԵՍՆԻ

Փետրուարի սկիզբները կորսնցուցինք մեծ ծովանկարիչը Վարդան Մախոխեան Նխի մէջ (Ֆրանսա), ուր հաստատուած էր տարիներէ ի վեր, իր արուեստին հիացող ֆրանսացիներու խոր յարգանքին միշտ առարկայ։ Իր մահուան ամօթիւ հայ և օտար, մասնա-

Վարդան Մախոխեան

ւորաբար ֆրանսական թերթերները ողալից գրութիւններով վեր առին ողբացեալ մեծ արուեստագէտին բացառիկ տաղանդը։

Ֆրանս. «Էքսլէրէօր տը Նիս» թերթը որ առաջիններէն եղած էր մեր այս մեծ արուեստագէտին կարուստը ողբացողներուն, վերջերս կը գրէ թէ Նխի մէջ կանգնած է արդէն Մախոխեանի յուշարձանը՝ Գոգատի գերեզմանատան մէջ, ուր թաղուած էր անսկուշարձանը՝ պարզ և սպաւորիչ՝ գործն է մեծ արուեստագէտին հիացողներէն

ճարտարագետ Ալզիարիի: Կը բաղկանայ ֆինլանդական զոյգ մը սալաքարերէ. վերի քարին վրայ կայ արուեստագէտին պրոնդէ դիմակը, ցնցող նմանողութեամբմը, որ գործն է նշանաւոր վարպետի մը՝ Մ. Մօպէրի՝ Տակը քանդակուած են արուեստի ծանօթ քննադատ Գամբլէ Մոգլէրի սա խօսքերը. — «Մաֆուր, լայն, ուժգին արուեստ, որու մէջ ուրախութեամբ պիտի եղջուրէր վարպետներուն միշտ կենսունակ աշակերտներ, այժմեական՝ յարիսենական ըզրադրու հարմար»:

ՆԿԱՐԻՉ Ս. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Տաղանդաւոր նկարիչ Սարգիս Խաչատուրեանի իրանեան որմնանկարներու ցուցահանդէսները անօրինակ հետաքրքրութիւն արթնցուցած են իրենց շուրջ և ջերմօրէն գնահատուած ամէնուրեք, ինչպէս Գահրէ, Լիոն և այլն:

Ցուցահանդէսները ունեցած են բազմաթիւ երեւելի այցելուներ, արուեստի քննադատներ և այլն, որոնք հիացմունքով արտայայտուած են հայ արուեստագէտին այս յաջողութեանց մասին, իսկ պետական մարդիկ, ինչպէս Ֆրանս. երեսփոխ. ժողովի նախագահ Էրիօ, նախարար Ժիւլիէն, ակադեմիի ուսուցչապետը, և այլն. ինչպէս և Եգիպտոսի թագուհին, կրթական նախարարը և այլն. խանդավառ բառերով իրենց շնորհաւորանքը յայտնած են իրանեան արուեստի այս մեծ վարպետին:

Իսկ իր մասնակցութիւնը Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսին՝ Ֆրանս. նկարչական բաժնին մէջ, «Թիրոտսի»-ի նկարով, արժանացած է արծաթ շքանշանի: Այս առթիւ իբր բացառիկ գնահատանք նշանակած են զինքը մշտական ցուցադրող:

Ս. Խաչատուրեան այժմ Հնդկաստան մեկնած է նորադրոյն ուսումնասիրութեանց համար:

ԵՐԳԻՉ ՕՆՆԻԿ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Պուլկարահայ իրականութեան մէջ ճշմարիտ յայտնութիւն մը եղաւ երեւումը երգիչ նորահաս ուժի մը՝ Սոֆիաբնակ Օննիկ Ղազարեանի, որու ձայնի բնատուր ձերքը պատահաբար ուշադրութիւնը գրաւեր էր արուեստէ հասկցող օտար բարձր շրջանակներու:

Ըստ պուլկար օրերայի աստղերէն Բէթր Ռայչէվի վկայութեան՝ Ղազարեան ունի «արտակարգօրէն գեղեցիկ, լիւրժ տրամադրական թէնորի ձայն և առաւելագոյնը երկու տարի մարդուելէ յետոյ ան կրնայ սեւէ օրերայի մէջ գրաւել առաջին թէնորի տեղը»:

Սոֆիայի պուլկար թերթերը խանդավառօրէն վերառին այս երիտասարդին յայտնութիւնը, տալով նրկարն ու տեղեկութիւններ այդ համեստ ասիւրիչի մասին որ այժմ կը վայելէ օտար օրագրողներու միութեան նախազան փրոֆ. Ժորժ Նուրիճանէ, Պետական Օրերայի առաջնակարգ երգիչ արուեստագէտ Բէթր Ռայչէվէ, յայտնի մանկավարժ-դաշնակահարուհի տիկ. Լ. Փրոքոփովայէ և լրագրող Պսկով Ծարանքովէ կազմուած յանձնախումբի մը մասնաւոր հոգածութիւնը. հոգածութիւն՝ որ կը ձգտի երաժշտական մշակուած կրթութիւն մը տալ այս տաղանդաւոր հայ տղուն:

ՀԱՅՈՒՀԻ ՄԸ ԴՈՒՄԷՆ ՕՐԵՐԱՅԻՆ ՄԷՋ

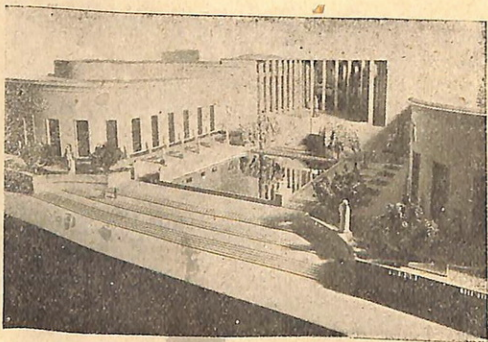
Երիտասարդ երգչուհի օր. Արաքսի Սիմոնեան, որ կը մասնակցի Պուքրէշի Պետական Օրերային օրպէս մեներգիչ, ներկայ թատերական սեզոնին պիտի երեւի բեմին վրայ իբր նախաքայլ՝ «Գառնաթ» օրերային մէջ Մարգարիտի դերով:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՀԱՅ ԲԵՄԱԴՐԻՉՆԵՐ

Աշխարհահռչակ հայ բեմադրիչ Ռուբեն Մամուլեանի վերջ, ասկի առաջ տռիթն ունեցած էինք լսելու նաեւ անունը ուրիշ հայ բեմադրիչի մը՝ Գրիգոր Մէջլիկեանի, որուն զարձուցած ֆիլմերը յաճախ կը ցուցադրուին: Բնիկ Ադրիանապոլսեցի այս արուեստագետը որ տարիներէ ի վեր արժանաւոր զործակիցն է Թուրքիանքի, ընդհանրապէս ֆրանսական իր ֆիլմերով պատուարեւ անուն մը ապահոված է արշէն իրեն շարժանկարի վարպետներու շարքին մէջ:

Այժմ, պարսկական թերթերէն կը տեղեկանանք յայտնութիւնը ուրիշ հայ բեմադրիչի մը՝ Վահագն Բազալի, որ Իրանի մէջ ձեռնարկած է նոր ֆիլմերու պատրաստութեան:

Համաձայն «Լը ժուռնալ տը Թէհէրան»-ի, հայազգի բեմադրիչը 25 տարիներէ ի վեր աշխատած է այս ուղղութեամբ և ուսումնասիրած շարժանկարի արուեստին նրբութիւնները, արտադրելով ցարդ մէկէ աւելի ֆիլմեր ևս:

Արուեստներու և ու թանգարանը 1937, Փարիզի
Միջազգային Ցուցահանդեսին մէջ

“ՊԸԼԿԱՐԻԱ”

ԱՌԱՋԻՆ ՊՈՒԼԿ. ԱՊԱՀՈՎԱԳԻՐ. ԸՆԿ-ԹԻՒՆ

Հիմնուած 1891ին Ռուսնուք

Դրամադրութիւն և Պահեստի գումար՝

255, 152, 000 Լեւա

Տարեկան դանձուած ապահովագրիւններ՝

53, 432, 000 Լեւա

Տարեկան ուրիշ մուտքեր՝

12, 932, 000 Լեւա

Յարդ քրած Է՝

Աւելի քան հինգուկէս միլիառ

(5, 500, 000, 000) լեւայի հատուցում

յաճախորդներու:

Կ'ընդունի ապահովագրութիւններ՝

Կեանքի, հրդեհի, ծովու և ցամաքի վրայ փոխադրութեանց, պայթումներու, զոդութեանց, արկածներու, երկրաշարժի ևայլն ևայլն:

Ընդհանուր Կեդրոնատեղի՝

Սոֆիա, փողոց «Կրաֆ Իկնաթիէֆ» թիւ 10

Մասնանշուղեր Պուլիարիոյ բոլոր քալաքներուն եւ գ'ուղերուն մէջ

Շրջանային Ներկայացուցիչ Փլովտիվի

ՄԵՍՐՈՊ ԷՆՖԻԷՃԵԱՆ

Փողոց «Զլաթարսքա», թիւ 3

Եղբարք **ԿԻԻԼՊԵՆԿ** եւ

ՄՈՒՇԷ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

Առաջնակարգ զործարան
լաքի եւ զոյնգլոյն ՎԷԼՈՒԻ կաշիներու.

Անմրցելի՛ իւր արտադրութիւններով

Գործարան՝ Քնեաժէլօ (Սոֆիա)

«Խնտուսթրիալէն Բիլարթալ»

«Քոժարսքա» փողոց թիւ 12

Գրասենեակ եւ վաճառատոռն՝

Սոֆիա, «Ցար Պօրիս» փողոց թիւ 132

Հեռաձայն՝ 2-76-85

Եղբարք **ՊԵՆԻԱՄԻՆ ԼԷՎԻ**

Վաճառատոռն խոհանոցի վերաբերեալ

պիտոյից եւ ապակեղէններու

Փլովարիվ, փողոց «Եաքիմ Կրուէֆ» թիւ 20

Հեռաձայն թիւ 424

Սոֆիա, փողոց Ցար Պօրիս թիւ 158

Հեռաձայն թիւ 21569

ՆՊԱՅՏԱՒՈՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ ԵՒ ԳԻՆԵՐ

Գնումներու ատեն զեղջ մը կարենալ
ձեռք ձգելու համար յիշեցէք Տարեցոյցիս
անունը:

Դ. ՄԱՍ

**ԲԺՅԿԱԿԱՆ
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ**

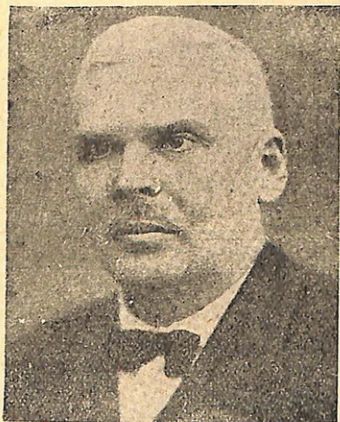
ՔՕՕԲԵՐԱԹԻԻ ԳԱՂԱՓԱՐԻՆ
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՐԴԻԻՆԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հազիւ թէ ուրիշ ուէ ժամանակ զաղափարն ու
զաղափարարանութիւնը այնքան սակաւ գնահատուած
են քան ներկայ պղտոր ու խռովեալ շրջանին: Շրջան

մը նաեւ մոլե-
ռանդ, կորուլի ու
փառասէր մար-
դոց, երբ շնոր-
հիւ նոր կար-
գախօսի կամ եր-
բեմն սխալ դա-
ղափարի մը ա-
նոնք կ'ըշխեն
ամբողջ ժողո-
վուրդներու վը-
րայ ու կը բարձ-
րանան մինչեւ
ժողովրդական ա-
ռաջնորդութիւ-
նը:

Պարզ է թէ

այսօր հաւատքը
կը տիրապետէ գի-
տութեան վրայ ու կամքը իմացականութեան վրայ,

Փրոֆ. Տոքթ. Վ. Տոսովսկանց

ստեղծեալն իրայ ու կամքը իմացականութեան վրայ,

որովհետեւ հաւատքը կամքի հետ միասին կը կազմեն նկարագիրը, իսկ մարդոց նկարագիրը որոշել տարր է ամէն շարժման կամ կազմակերպութեան:

Ամէն կազմակերպութիւն ինքնին առանց հաւատքի և բարոյականի կազմակերպութիւն է անբովանդակ: Գլխաւորը զայն կազմող մարդերու նկարագիրն է: Ատենին իտալացի մեծն Մաժժինի մատնացոյց ըրած է որ, յաճախ լաւ մարդիկ կը լաւացնեն գէշ կազմակերպութիւնները ու հակառակը՝ գէշ մարդիկ կ'աւրեն լաւ կազմակերպութիւնները:

Նոյնն է քօօբերաթիւ կազմակերպութիւններուն մէջ ու թերեւս առաւելապէս անոնց մէջն է որ անդամներուն որակը, անոնց զատիւարակութեան նկարագիրը կը կատարէ մեծագոյն դերը: Ուրիշ ոչ մէկ կազմակերպութեան մէջ անդամներուն գաղափարականութիւնը այնքան մեծ նշանակութիւն չունի, ինչպէս քօօբերաթիւ կազմակերպութեան մէջ: Քօօբերաթիւումը շարժող ուժերը գաղափարը և գաղափարապաշտութիւնն են: Ոգեւորութենէ զուրկ մարդիկ ի վիճակի չեն յառաջ մղելու քօօբերացիան: Ֆրանսացի մեծ ընկերային բարենորոգիչ Սէն Սիմօն ըսած է. «Մեծ բաներ ստեղծելու համար մարդ խանդավառ պէտք է ըլլայ»: Ծանօթ գերմանացի բանաստեղծ Առնօթ կ'ըսէր. «Ըստ գաղափարականութեան որով մեզմէ իւրաքանչիւրը կը գործէ, կը դառնայ աննշան կամ մեծարժէք»:

Թէ գաղափարականութիւնը ինչ մեծ նշանակութիւն ունի՝ գործնական կեանքի համար, ցոյց կուտայ հետեւեալ օրինակը.

Նշանակութեամբ իրարու հաւասար երկու քօօբերաթիւ ընկերակցութիւններ, համանման պայմաններու մէջ, կը ղեկավարուին իրարմէ տարբերող երկու վարիչներէ:

Մին համոզուած անհատապաշտը, կը նկատուի

իր բխտ ճարպիկ թեքնիսիէն մը իր մասնագիտութեան մէջ, այլ սակայն քիչ կը հասկնայ քօօբերաթիւ շարժումէ ու չի թելադրեր իրեն ոչ մէկ գործակից— քօօբերաթէօր իր գործունէութեան մէջ, քօօբերաթիւին մէջ: Մեծ կողմնակից է ուղղամիւս, որուն համար լաւ ու գէշ տարիներուն կը ծախսէ մեծ գումարներ:

Միւսը քօօբերաթիւ գաղափարին ախոյեանը, գընահատող քօօբերաթիւ դաստիարակութիւնը, կ'ընդունի իր գործակից քօօբերաթէօրներ ու հակալիք ու միանգամայն խիստ վարժ է իր մասնագիտութեանց մէջ, և գիտէ ճկուն կերպով զուգորդել գաղափարականութիւնը առեւտրական գործունէութեան հետ:

Արդիւնքը հետեւեալն է. Առաջին սպառողական ընկերակցութիւնը առաջին տարին ձեռք կը բերէ 67 հազար տոլարի շրջանառութիւն մը 49 հազար տոլարի դրամադրութիւն. երկրորդ ընկերակցութիւնը կը փակէ տարին 65 հազար տոլարի շրջանառութեամբ, 3,300 տոլարի սեփական դրամադրութիւն ունենալով:

Առաջին ընկերակցութեան մօտ ծախքը 11,300 տոլար, այսինքն շրջանառութեան 16,8 առ հարիւրը, երկրորդին մօտ միայն 5,000 տոլար, այսինքն շրջանառութեան 7,75 առ հարիւրը:

Եկամուտը աւելցնելու համար առաջին տնօրէնը հարկադրուած էր զգալի կերպով բարձրացնել գիները և հակառակ ատոր զուտ հասոյթը աւելի չէ քան 2,000 տոլար: Միւս քօօբերաթիւ ընկերակցութիւնը, որուն վաճառման գիները աւելի վար էին, կը նիշէ զուտ հասոյթ աւելի քան 8,000 տոլար:

Կարելի է ուրիշ թիւեր ալ մէջբերել ի պաշտպանութիւն վերոգրեալ ուղղութեան, բայց հազիւ թէ հարկաւոր է, քանի որ փաստերը մէջտեղ են ու եզրակացութիւնը աչքի կը զարնէ:

Մեր գաղափարականի հետ մերձաւորութիւնը ան-

հրաժեշտութիւն մըն է բոլոր անոնց համար, որոնք նուիրուած են քօօբերաթիւ գործին ծառայութեան. անկախաբար թէ քօօբերաթիւ ո՛ր ճիւղին մէջ կ'աշխատին ու ո՛րքան բարձր է գրաւուած պաշտօնը, այնքան մեծ է պատասխանատուութիւնը: Տարբեր բառերով կրկնենք անառարկելի ճշմարտութիւն մը: Մեր սպառողական ընկերակցութեան ղեկավարութեան մէջ քօօբերաթիւ իտէալը անկշռելի տարր մըն է, բայց անկշռելի մը որու մէջ յաջողութիւն պահուած է:

Անկշռելի՝ որը զբաժնով չի գնահատուիր և զոր չենք կրնար կշիռքի զարնել, այսինքն զազափարապաշտութիւնը յաճախ խիստ մեծ դեր կը խաղայ քօօբերաթիւ կազմակերպութիւններուն մէջ, շատ աւելի քան նիւթապաշտ գործնականութիւնը:

Փրոֆ. Տոքթ. Վ. ՏՈՏՈՄԵՍԵՑ

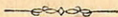
ՆՇՄԱՐՆԵՐ

ՈՐՈ՞ՆԲ ԿՐՆԱՆ ԿՐԹՈՒԱԾ ՀԱՄԱՐՈՒԻԼ

Անա կարեւոր հարցում մը որուն Տոքթ. Ն. Մուրե իր հեղինակաւոր պատասխանը կու տայ, վեց փորձերու մէջ բաղդասականը ընկելով կրթուած եւ անկիրք անձնաւորութիւններուն:

Կրթուած եւ անոնի՜ որ ունին՝

1. — Մաշտեհի լեզուի անսխալ գործածութիւն:
2. — Կիրք եւ կոկիկ շարժումներ, որոնի՜ հաստատուն մտքի եւ բնաւորութեան արտայայտիչ են:
3. — Ճաշակի առողջ մակարդակ:
4. — Անդրադարձման կարողութիւն եւ սովորոյթ:
5. — Մտւոր յարստեւ զարգացում:
6. — Միտք գործի վերածելու կարողութիւն:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Ամուսնութիւնը երկու սեռի կիրքերու յագեցում չէ այլ ապագայ առողջ սերունդ և ընտանեկան երջանկութիւն ունենալու մի օրինական միացում:

Ահա այս պատճառաւ ամուսնութենէ առաջ պէտք

է նկատի առնել երկու սեռի առողջութիւնը, վասն զի առողջ ծրնողքը առողջ ծնունդ կրնայ ունենալ և ասով թէ իր ընտանեկան երջանկութեան և թէ իր Ազգին օգտակար կրնայ ըլլալ:

Նիւթը լայնածաւալ է, բայց հոս համառօտ կերպով կ'ուզեմ պարզել խնդիրը: Այս նիւթը նկատի առած էր նախ Կ. Պոլսոյ Հայ Բը-

Տնֆր. Պէտրոս Օրմանեան

Ժըշկական Միութիւնը 1921ին և կազմելով մասնաւոր հրահանգներու ցանկ մը ընդունել տուած էր Ազգ. Իշխանութեան, և հոն լայնօրէն ներկայացուցած էր թէ՛ ո՛ր հիւանդութիւնները արգելք կ'ըլլան ամուսնութեան (զ. օր. ֆրանկախտ, ուրկութիւն (Lèpre) հիւծախտ, վերնոտուութիւն և այլն): Ուրեմն ամուսնութենէ առաջ երկու սեռն ալ պէտք է բժշկական քննութենէ անցնին, և իրենց վկայագրերովը ներկայանան հոն, ուր որ պէտք է:

Բժշկական վկայագիր կը տրուի, ամէն գործարան, ամէն ղաշարան, արիւն և մէղը քննուելէ վերջ, Պէտք չէ ընդունիլ առանց վերոյիշեալ քննութեանց՝ բժշկի վկայագիր մը որ միայն կ'ըսէ. «Այս ինչ անձը առողջ է», վստիքի առանց արիւնը քննելու և ոչ մէկ բժիշկ կրնայ վկայել թէ այդ անձը առողջ է թէ ոչ:

Վերջերս Պուլկարիոյ կրօնական իշխանութիւնը ընդունած է այս ամուսնական վկայագրի կանոնը, բայց թոյլ տուած է կէս մը, որ եթէ անձ մը երդումով ապացուցանէ թէ վարակիչ հիւանդութիւն չէ ունեցած, կրնայ ընդունուիլ առանց վկայագրի, բայց կան հիւանդութիւններ (զ. օր. ֆրանկախտ) որմէ անձ մը առանց զոյալու կրնայ վարակուիլ (15 փորձառութեան մէջ ունեցած եմ բազում օրինակներ), ուրեմն երդումն ալ չի կրնար մեզ վստահեցնել:

Պուլոյ Ազգ. իշխանութիւնը ժամանակին վերոյիշեալ կանոնագիրը ընդունելէ վերջ, ազատ ձգած էր անոնք, որոնք հակառակ իրենց հիւանդ ըլլալը գիտնալով՝ կ'ուզէին անպայման ամուսնանալ: Ահա այս խնդիրն ալ մօտերս լուծուեցաւ Գերմանիոյ մէջ: Այն անձը որ գիտնալով հանդերձ իր վարակուած և կամ անբուժելի հիւանդութեան տէր ըլլալը անպայման կ'ուզէ ամուսնանալ՝ պէտք է ամլացնել, այսինքն պահելով անոր բնական զգացումները, զաւակ ունենալէ դադրեցունել. այս ալ կ'ըլլայ այր կամ կնկան վրայ փոքրիկ գործողութիւնով մը, հիւանդը իր զգացումը կ'ունենայ, իր փափաքին կը հասնի, բայց հիւանդ սերունդ չ'ունենար և հիւանդութիւնն ալ իրմով կը մեռնի:

Ա՛րդ իբր եղրակացութիւն, կը կարծեմ թէ Ազգ. իշխանութիւնը այս խնդիրը պէտք է նկատի առնէ, ի սէր ապագայ սերունդի առողջութեան պահպանման՝ որոշ քննութեան անցնելով իբր վկայագիր տրուած թուղթերը:

Վկայագիր մը պէտք է ապահովագրական վկայագրերու նման բազում յօդուածներ ունենայ, ամէն անգամ, զգայարան, մանաւանդ արիւն և մէղքննուելէ վերջ վկայագրին յօդուածներուն մէջ արձանագրուած ըլլան, կրելով նաեւ անձին լուսանկարը:

Տոք. Պ. Օրմանեան

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ՆՇՄԱՐՆԵՐ

Հիւանդութիւններու ուղղակի պատճառները հետեւեալ ձեւով կարելի է դասաւորել.

1. — **Քիմիական**, — բոցներ, զոր մարդիկ խմելով խսկոյն կը հիւանդանան եւ յաճախ կը մեռնին:

2. — **Ֆիզիքական**, — ինչպէս կրակով աչրուից կամ ցուրտէն սառիլ:

3. — **Մեքենական**, — մարդիկ դիպուածով զեւսիւն կ'իջնան եւ մահացու վերջ մը ստանալով կը մեռնին եւ կամ մեքենայի մը քսակ կը ճզմուին:

4. — **Մանրէական**, — մանրէներ դուրսէն մուտք գործելով մարդոց մարմիններուն մէջ, այլ եւ այլ հիւանդութիւններու ուղղակի պատճառ կ'ըլլան:

Մանրէներու պատճառած մահերու քիւր աշխարհի մէջ 60 առ հարիւր կը հաշուուի: Միացեալ Նահանգներու մէջ, օրինակ, ամէն տարի միայն քոֆաիսի 150,000 մարդիկ կը մեռնին. այսինքն ամէն օր 400 մարդ, կամ իւրաքանչիւր երկուօրուկէս ռոպէ մէկ մարդ:

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ԲՈՒՆ ԱՐԺԷՔԸ

ԵՒ

ԱՆՈՐ ՏԵՒԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը, կազմակերպութեան 25 ամեայ Արծաթեայ Յոբելեանի առիթով, բոլոր իր մասնաճիւղերուն զրկած հարցարանի մը պատասխաններն ընդունած է: Այդ հարցարանի է՛ն կարեւոր մէկ կէտն ալ եղած է հետեւեալը.

«Ի՞նչ բան կը նկատէք 23 տարուան միջոցին Միութեան բարդաւաճման ու յարատեւութեան գլխաւոր աղբակը»:

Այս հարցումին տրուած բոլոր պատասխանները կ'ամփոփուին համառօտ գլուխի մը մէջ: Կը յիշուին Միութեան հիմնադիրներուն հեղինակութիւնն ու վարչական վստահութիւնը, Միութեան կատարած մշակութային, տնտեսական օգնութեան ձեռնարկները, աղգմեծ աղէտներու միջոցին անոր մատուցած ծառայութիւնները՝ հայ բեկորներու հաւաքման, պատսպարման ու պարենաւորման համար, իրեն վստահուած գումարներուն հաւատարիմ ու բժախնդիր դործածութիւնը, իր պարբերական լայն հաշուետուութիւնը, պահեստի ապահով դրամադրութիւն ունենալը և այլն.:

Մեր կարծիքով այս բոլոր պատասխաններն ալ ճիշտ են և ունին իրենց նշանակութիւնը: Բարեգործականը մէկն է մեր ժողովուրդին մէջ է՛ն տարածուն, է՛ն բեղմնաւոր, է՛ն հարուստ միութիւններէն, շատ կողմերով միակը, որուն տեւակոսնութիւնն ու բարդաւաճումը կանգ չէ առած ու պիտի չառնէ: Ան միշտ պիտի տարածուի ու մանաւանդ միշտ կենդանի պիտի մը-

նայ ու պիտի գործէ, պիտի արդիւնաւորէ:

Ի՞նչն է սակայն, անոր առեւտրային հիմնական, առեւտրային եւ տնտեսական ակնադրիւրը իր յարաւեր գոյութեան:

Բարեգործութեան զաղափառը երբեք նոր բան մը չէ եղած Հայոց մէջ: Մենք ունեցեալ ենք մեծ գործիչներ, աչքառու միութիւններ, առաւել կամ նուազ տարածուած, աւելի կամ պակաս տնտեսա-

ՊՕԶՈՍ ՆՈՒՊԱՐ

Ազգ. Մեծ Բարերար

Հիմնադիր՝ Հ. Բ. Ը. Միտրեան

կան հարուստ աղբիւրներու տէր ընկերութիւններ, միշտ բարեգործական նպատակներով: Եւ սակայն անոնք բոլորը երբեմն սուսկի պէս բուսած, երբեմն ուժեղ արմատներով բաւական զիմացկուն, կրցած են նախախնամական դեր կատարել: Բայց բոլորը առաւել կամ նուազ տնտեսական դեր մը կատարելէ յետոյ իսպառ անհետացած ու մոռցուած են:

Ի՞նչն է, ուրեմն, բուն պատճառը որ Բարեգոր-

Ֆականը այսքան տարիներ միշտ յարաճուն զարգացումով կրցած է գոյութիւն ունենալ ու գործել և նոյնքան վստահօրէն կարելի է յայտարարել թէ Հայոց մէջ երկար տարիներ, նոյնիսկ դարեր, ապրելու ընդունակութիւն ունեցող հաստատութիւն մըն է անս

Պէտք է ըսել թէ Բարեգործականի մեծութիւնը, արկունութիւնը, հիմնաւորութիւնը կը կայանայ ամենէն աւելի իր կանոնադրի մէկ պայմանին մէջ, որուն համար նոյնիսկ սխալ հասկցուած ու քննադատուած է երբեմն:

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ

Ազգ. Մեծ Բարերար

Նախորդ Նախագահ Հ. Բ. Ը. Մ-եան

Բարեգործ. Ընդհ. Միութիւնը ունեցած է և ունի իր կանոնադրեր, որ տարիներու ընթացքին փոփոխութիւններու ենթարկուած, բարեշրջած է, Բայց այդ կանոնադրի մէջ գոյութիւն ունի հիմնական պայման մը, որ անփոփոխելի կ'ընէ և եւ և, ու պէտք է ըզրայ. այն է.

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄԵԼԻՔՈՆԵԱՆ
Ազգ. Մեծ Բարերար

ԵՐՈՒԱՆԴ ՊԷՅ ԱՂԱԹՕՆ
Նախորդ Փոխ Նախագահ

ՊՕՂՈՍ ԷՍԽԻՐԵԱՆ
Փոխ Նախագահ

ԼԵԻՈՆ ԿԻՒՄԻՇԿԵՐՏԱՆ
Գանձապետ

«Ընկերակցութեան հիմնական դրամադուխը ան-
ձեռնմխելի է: Այս պայմանը հիմնական է: (Յօդ. 10.
Յրդ հատուած):

Բարեգործականի հիմնադիրները, օրինակ առնելով
առար աղգերու նման աչքառու կազմակերպութիւննե-
րը, ուզած են հիմնական պայման մը դնել, որուն հա-
մեմատ ընկերակցութեան տրուած բոլոր գումարներուն
մէկ տոկոսը, ինչպէս որոշ նպատակներով կտակուած
գումարները պէտք է միան անձեռնմխելի և գործած-
ուին միմիայն անոնց տոկոսները կամ հասոյթները:
Վերջերքը Միութեանն ուղելով բաւելի ազահով վիճակի
վերածել այդ գումարները և դարձնել զանոնք իսկա-
պէս անձեռնմխելի, դրած է զանոնք յատուկ պանքի
հաստատութիւններու մէջ, յայտարարելով որ ոչ ոք ի-
րաւունք պիտի ունենայ զանոնք գործածելու, այլ
միմիայն անոնց տոկոսները պիտի օգտագործուին Մի-
ութեան կամ անոր կազմալուծուելու պարագային անոր
կանոնադրով նախատեսուած ժառանգորդ մարմիններու
կողմէ:

Ինչպէս ըսինք, շատերն այս պայմանը դատարի-
տած են ըսելով թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան հարուստ ղե-
կավարները յաճախ հայ ժողովուրդին բուն կարիքները
չտեսնելով, օրուան անհրաժեշտը խնայած ու բորբոսե-
լու համար անձեռնմխելի դրամներ պահած են:

Ընդհակառակը եթէ Բարեգործականի հիմնադիր-
ներն ու վարիչները գովեստի արժանի և Հայուն հա-
մար նախախնամական գործ մը կատարած են, Միու-
թեան այդ պայմանն է: Դարերէ ի վեր Հայուն զխոռն
փորձութիւններն ու աղէտները անպակաս եղած են ու
պիտի ըլլան: Բարեգործականի նման Միութեան մը
ձեռքն անցած դրամներուն մէկ ջնջին տոկոսը, զոր
որոշած են անձեռնմխելի պահել, եթէ անխնայ ու ժա-
մանակին գործածուէին, անոնք ալ կաթիլ մը ջուր

պիտի դառնային ծարաւահիւժ ու պապական հայ ժողովուրդին համար ու պիտի շողիանային: Մինչդեռ այժմեան դրութեամբ անձեռնմխելի գումարներու տոկոսը միշտ հոսուն աղբիւրի մը պէս պիտի արդիւնաւորեն ու Հայուն կարիքներուն պիտի ծառայեն: Միւս կողմէ հաստատուն դրամագլուխ մը, կտակուած և որոշ նպատակներով ապագային յանձնուած գումարներն ալ, իբրեւ սրբազան փափաք, պիտի յարգուին և մարդիկ պիտի ուզեն գնահատել այս գոյամլիճակը, վստահութիւնն

ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷՋԵԱՆ

Վարիշ Պատուիրակ

ու հաւատքը պիտի արմատանայ Հայուն սրտին մէջ և ան վստահ պիտի ըլլայ թէ իր ազգ, նպատակներով թողած կամ թողելիք հարստութիւնը պիտի կրնայ գործածուիլ ու ծառայել նշանակուած նպատակին:

Հո՛ս է ահա Բարեդործականի մեծութիւնը, տեւականութեան ապահովութիւնը, անոր մշտնջենականութեան գաղտնիքը:

Եթէ այս սկզբունքով, այս կամ նման մեքենա-

կանութեամբ կարգադրուած ըլլային մեր բոլոր մեծ կտակները՝ մեր հաստատութիւնները, կրթական՝ քաղաքական՝ տնտեսական կազմակերպութիւնները, այսօր Հայուն ճակատագիրը բոլորովին տարբեր պիտի ըլլար, այսօր Հայը աշխարհի թատերաբեմին վրայ պիտի կրնար շատ աւելի տարբեր ու մեծ դեր մը խաղալ, հայ ժողովուրդը շատ աւելի դիւրութեամբ պիտի կրնար հասնիլ իր նպատակներուն, և պիտի չտեսնուէին հայ մտքի ու սրտի, գաղափարի մեծ երկունքներուն, մեծ հաստատութիւններուն փլուզումը, անյիշատակ կործանումը և մեր ժողովուրդի արժէքներուն նուազումը:

Ահա այս տեսակէտով Բարեգործականը նորագոյն դարու Հայուն է՛ն գերազանց, է՛ն կենսունակ կազմակերպութիւնն է, որը կրնայ և պէտք է օրինակ ծառայել ուրիշ հայկական հիմնարկութիւններու և կազմակերպութիւններու (*):

ԳԷՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ

*) Ներկայ գրութիւնը մեկ մասն է հայ քաղեգործութեան եւ մասնաւորաբար Հ. Բ. Ը. Միութեան նուիրուած ընդարձակ ուսումնասիրութեան մը, զոր ուղարկած է մեզ մեր յարգելի աշխատակիցը:

ԽՄԲ.

ՊՈՒԿԱՐԱՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1937ԻՆ

ՌԱԶՄԻԿ

Ենթերկայ

Քաղաքական—Տնտեսական

Ա. Տարի 1937—Փլովտիվ

Արտօնատէր՝ Սեդր. Զալալեան

Տպագր. «Ռահլիբրայ»—Սոֆիա

Հասցէ՝ «Բիբլ Նէքթարիէֆ», 2 Փլովտիվ

ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Արեւելքի վաճառականութիւնը մինչեւ Խրիմի պատերազմը (1853—1856), այսօրուանին հետ բաղդատմամբ մեծ բան մը չէր: Այդ պատերազմը պատճառ եղաւ որպէս զի Անգլիա և Ֆրանսա մօտէն ուսումնասիրեն Արեւելքի վաճառականութեան կարեւորութիւնը և սերտ յարաբերութիւններ ստեղծեն Արեւելքի՝ գլխաւորաբար Թուրքիոյ հետ, որուն մաս կը կազմէին այն ստեն Դանուբեան իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ Պուլկարիտ: Անոնց գործառնութեանց գլխաւոր կեդրոններն եղան Պուլիս, Իզմիր, Սելանիկ, իսկ անոնց միջնորդները Հայ և Յոյն վաճառականներ: 1870ի Ֆրանսք և զերման պատերազմը Անգլիոյ և Ֆրանսայի վրայ աւելցուց նաեւ Գերմանիան, աւելի վերջը Իտալիան, որոնք բոլորովին տարբեր ձև մը տուին վաճառականութեան:

Թուրքիոյ վաճառականութիւնը մեծ մասամբ Հայոց և Յունաց ձեռքն էր: Ասոր տպացոյց կրնայ համարուիլ Պուլսոյ Անգլ. դեր—հիւպատոս պ. Սարէլի տեղեկագիրը, գրուած 1893—1897ին, որմէ կը քաղենք հետեւեալ մասերը.

«Անգլ. տպրանքներու Թուրքիա ներածումը գրե-

ՊՈԼՎԿԱՐԱՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1937ին

ՓԱՐՈՍ

Եռօրեայ

Ժողովրդական Հայաթերթ

Է. Տարի — Փետրտիլ

Պատ. Խմբ. Տ. Մարտիրոսեան

Տպագր. «Փարոս»

Հասցե՝ «Օփըլէնաքա», 3

Թէ ամբողջովին օտարազգիներու ձեռքն անցած է. մինչդեռ նախապէս Անգլիացի վաճառականներն էին որ կը ներմուծէին զանոնք: Հայեր և Յոյներ՝ որոնք Պոլսոյ Անգլիացի վաճառականներուն պաշտօնեաներն էին թերեւս, հետզհետէ ձեռք անցուցին անոլ. ապրանքներու ներածումը և իրենց նախկին տէրերուն հետ ուղղակի մրցումի ելան ու ի վերջոյ փոխանակ անգլիացի թղթակիցներու հետ գործելու, իրենց ազգին պատկանող անհատներու հետ գործ ունեցան և իրենց գործակալները ըրին հոս գտնուող տուներէն շատերը՝ այսպէսով Անգլիոյ Հայ կամ Յոյն տուներուն ուղղակի ներկայացուցիչներն եղան, ինչ որ շատ վնասակար եղաւ Անգլիական վաճառականութեան: Տեղացիները անոլ. ապրանքներու ներածման գործը ձեռք անցնելով, Անգլիացի ներածողները հետզհետէ աներեւու թացան:»

Ասկէ կը հետեւի թէ Հայերու վաճառականութիւնը ո՞րքան ծաղկած էր Թուրքիոյ մէջ, որուն պ. Սարէլ նախանձով կը նայի: Սակայն անիկա նկատի չէ ունեցած թէ 1897էն առիւն անգլիական ապրանքներու վաճառումը նուազած է Արեւելքի մէջ, որովհետեւ Իտալիոյ և Գերմանիոյ իրեն մրցակից հանդիսացան:

Պուլկարիոյ մէջ 90% անոլ. ապրանք կը ծախուէր. գրեթէ բոլոր Հայ և Յոյն տուներ իրենց ներկայացուցիչները ունէին Մանչեսթրի մէջ: Անոլ. գործարանները օտար երկիրներու համար վարկ չէին բանար, այլ միայն իրենց երկրին մէջ գտնուող միջնորդ վաճառականներուն ապառիկ կը ծախէին կարճ պայմանաժամներով և կամ առ առաւելն եռամսեաներով, զոր իրենց Պուլկարիոյ կամ Թուրքիոյ տուները կը քաշէին իրենց վրայ և անոնք տարեկան 3—4 %ով իրենց դրամատան մօտ զեղչելով կը վճարէին իրենց պարտքը: Վերջէն սոյն եռամսեայի դրութիւնը մեր հայ վաճառական-

ները սկսան այնքան շահագործել իրենց պայմանաժամ-
ները՝ զիմաւորելու համար, որ ստիպուեցան ի վերջոյ
իրենց վճարումները դադրեցնել: Այս եռամսեայի դրու-
թեան մեր հայ վաճառականները փաշեւ—փաշեւ ա-
նունը կուտային (Traites de complaisance) և կամ հա-
ճոյսկոսարուքեան փոխանակագիր, ինչ որ կը հա-
մապատասխանէ Պուլկարիոյ մէջ գործածուած իֆօնօ-
ւիլիքսիլ ըսուած բօլիցաներուն:

Գալով իտալական և գերմանական տուներուն,
անոնք սկսան 6 ամիս պայմանաժամով փրակօ—պօռ
ապրանք ծախել, ապրանքներուն պատաստումի, անտուկի
և այլ ծախքերն ալ իրենց վրայ ըլլալու պայմանաւ,
մինչդեռ անգլիական տուները ապրանքը կը յանձնէին
150—160 եարտանոց մեծ ծրարներով՝ զորս միջնորդ
վաճառականները իրենց միջերանոցներուն մէջ պար-
տաւոր էին պատրաստել տալու:

Գերմանական և իտալական տուներուն ցոյց տուած
այս կարգի զիւրութիւններէն օգտուելով՝ նախամեծար
կը համարէին անոնցմէ ընելու իրենց գնումները: Վա-
ճառականին տրուած վեցամսեայ պայմանաժամէն զատ
Մանչեսթրի մէջ տուն ունեցող վաճառականները ի-
րենց փոխանակագիրը պայմանաժամին փոխանակ հըն-
չուն դրամով վճարելու, եռամսեայ մը եւս կը հրամ-
ցընէին որով պայմանաժամը ինը ամսուան կ'երկարա-
ձրգուէր: Գերմանացի կամ իտալացի գործարանատէ-
րերը մեծ զիւրութեամբ տարեկան 3—4% տոկոսով
կրնային գեղչել եռամսեան, վճարելի ըլլալով Լոնտոնի
մէջ ո՛րէէ դրամատան մը քով:

Առաջին անգամ գերմանացիք սկսան ընտիր տե-
սակէ պարխէթներ պատրաստել որուն հետեւեցան յե-
տոյ իտալացիները: Իտալական մանածները ամբողջ
Պոլսոյ և Պուլկարիոյ հրապարակը սղողեցին. իսկ
այսօր Պուլկարիոյ մէջ մի քանի մանածի գործարան-

ներ հաստատուած ըլլալով գրեթէ մի միայն տեղական ապրանքները կը ծախուին: Ասկէ զատ Պուլկարիոյ մէջ հաստատուած են անանուէն ընկերութիւններ՝ որոնք կը պատրաստեն սեւ սարեկ, խոսեկ, սակրիֆան, քաւիշ և այս կարգի շատ մը տպրանքեր, այնպէս որ, ո՛չ միայն անգլիական այլ և գերմանացիան ու խաղաղան ապրանքներու սպառումը եթէ բոլորովին դադարած է, շատ նուազած է:

1878ի Ռուսո—Թրքական պատերազմէն յետոյ, երբ Պուլկարիա ազատագրուեցաւ և Թուրքիայէն բերուած ապրանքներուն վրայ մաքս գրուեցաւ (ad valerum) Պուլոյ հայ վաճառականները հետզհետէ մասնաձևակեր բացին Վառնայի, Ռուսնուզի և Ֆիլիպպի հրապարակներուն վրայ: այնպէս որ մինչև Համկերպական Բնոյն Պատերազմը մանիֆարթուրայի ճիւղը Հայոց ձեռքն էր. ամբողջ Պուլկարիոյ մէջ մօտաւորապէս երեսունի մօտ կարեւոր Հայ տուններ կային. ցուպի է ըսել թէ հիմա անոնցմէ հաշիւ տալը հոտը մնացած են:

Այսօր մանիֆարթուրայի ճիւղը բոլորովին հրեաներուն ձեռքը անցած է. անոնք միանալով Եւրոպայի գործարանատէրերու հետ հաստատած են զանազան կարգի գործարաններ և օգտուելով նոր մաքսային դրութենէն՝ մեծամեծ շահեր կ'ընեն:

Հայերուն տնտեսական ասպարէզին մէջ ետ մնալուն գլխաւոր պատճառներէն մէկն ալ հայ սեղանաւորներու, հայ պանքաներու պոխտութիւնն է, մինչդեռ հրեաները ամէն տեսակ գործման ղեւրութիւններ կը վայելեն իրենց ազգակիցներէն:

Մենք Հայերս այն ստեն ամէն գլխաւորութիւններ ունէինք, կրնայինք հաստատել համալործակցական միութիւններ և անոնց միջոցաւ տիրել տնտեսական հրապարակին: Բայց չըրէնք ստիկտ, որուն հետեանքը կը կրենք կարծես:

Մեր այս ընդհանուր-տեսութիւնը արեւելեան վաճառականութեան մասին՝ վերջացնելէ առաջ կ'արժէր սակայն քանի մը խօսք բնել ներկայիս Պուլկարիոյ մէջ գործող ճարտարարուեստի և վաճառականական կարեւոր տուներու մասին:

ԳՐԻԳՈՐ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Ասոնցմէ՝ առնելով գործարանատէրերը առանձնապէս, առաջին առթիւ յիշատակելի է Սոփիայի մէջ ԳՐԻԳՈՐ ԶԱՔԱՐԵԱՆ տունը, հաստատուած 1929ին, որ կ'արտադրէ վարա, վարսային, արուեստական բուրդ, վառնած և այլն, և ունի նաեւ ներկի ճիւղ մը: Ան միանգամայն հայթայթիչն է գինուորական իշխանութեան պիտոյքներուն: 1930ին Փլովտիովի ցուցահանդէսին մէջ ստացած է պատուոյ տիւրլոմ, իսկ 1934ին՝

ուսկի մէտայլ և վկայական (1):

ՍՄԲՍՏ ԱՐԻՍԵԱՆ. — Ուշի եւրոպական վերջին դրութեամբ մեծ լուացարան մը Սոֆիայի մէջ, Հոն կը լուացուին, կը մաքրուին, կ'արդուկուին արդիական եղանակով մը՝ ամէն կարգի ճերմակեղէններ և սպասներ ճաշարաններու, պանդոկներու և այլն, որոնց կը տան ալ ինք կը հայթայթէ: Ասոր բացումը եղած է 1931ին:

ՔԻՐԷՄԻՏՃԵԱՆ. — Ներկի ծանօթ գործարանը որ ամէն տեսակ կերպաներ և մանած կը ներկէ մեծ յաջողութեամբ:

ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՂՐԱՐՔ, որոնք ունին կաշիի գործարան մը, Իրենց արհեստը կատարելագործած են Ամերիկայի մէջ: Ասոնց պատրաստած յախերը կը հաւասարին եւրոպականներուն:

ԳԵՈՐԳ ՄԷՔՐՈՒՊՃԵԱՆ որու ձեռնոցի գործարանին մէջ կը պատրաստուին ամէն տեսակ ձեռնոցներ, որոնք կրնան մրցիլ եւրոպական առաջնակարգ արտադրութիւններու հետ:

ԹԱԳԻՈՐ ՍԵՂՐԱԿԵԱՆ որ ունի ձեռնոցի աշխատանոց: Ան իր ուսումը ստացած ըլլալով Վիեննայի մէջ՝ ունի ներկերու բաղադրութեան մասնագիտութիւնը:

1) Վարայի այս մեծ գործարանին առընթեր պ. Գր. Չափարեան ունի նաեւ ներկայացուցչութիւնը եւրոպական շուրջ տասնեակ մը կարեւոր տնտեսական իր եղբոր Խաչիկ Չափարեանի հետ, «Չափարեան Եղբարի» անունի սակ: Յանձնակատարութեան այս տնտեսական հիմնուած ըլլալով 1907ին՝ պ. Գր. Չափարեան անցնող Նոյնիսթերին տնտեսական գոյութեան երեսնամեակը:

Իսկ գալով վաճառականներուն՝ անոնցմէ կարելի է յիշել ԳէՈՐԳ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ վաղեմի տունը, որ կը զբաղի անպլիական ապրանքներու ներածումով:

ԳԱՅՐԻԷԼ ԲԻՒՐԲՃԵԱՆ ե՛ի ՈՐԴԻՖ, որ մանածի դործով կը զբաղին և ունին մասնաճիւղեր Միլանօ, Կալաց և Պէյրութ:

ՍՏԵՓԱՆ ԱՍՏԱՐՃԵԱՆ, մանրփաթեւայի մեծաքանակ տունը որ Պուլկարիոյ մէջ հաստատուած է անոր աղատագրումէն ի վեր:

ԵՂՖԱՐԲ ԱԺՏԷՐԵԱՆ, մեծաքանակ վաճառական մանրփաթեւայի:

Իսկ Ռուսնուքի մէջ յիշատակելի է ՄԱՋԼԸՄԵԱՆ-ԳՈՒՐՊԷԹԵԱՆ տունը որ բաց ի եաղմայէ՝ կը զբաղի նաև մետաքսի դործով, որու համար ունի իր մասնաւոր գործարանը:

ԿՈՊԵՌՄԵՆԻՍԻՐԵԱՆ, որ ունի եաղմայի գործարան:

ԱՐԱՄ ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ, մետաքսի գործարանատէր:

Բաց ի ստոնցմէ, կան նաև ոսկերիչներ, կօշկաւարներ և ուրիշ արհեստով զբաղող հայեր, զանազան քաղաքներու մէջ:

Այս առթիւ յիշենք նաև Հայ Դրամատուներու անունները, ՊԱՆԲԱ ԱՍՊԱՐԷՉ, Բաժնետիրակոն Անանուէն Լիկերութիւնը, հաստատուած 1918ին Փլովտիլի մէջ 3 միլիոն լէվա զբամազութով:

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ «ԹՐԱԿԻԱ» ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԸ, հաստատուած Սոփիայի մէջ 1931ին, որ և մեծապէս օգտակար եղած է էսնաֆ զստակարգին:

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ «ՍԵՒԱՆ» ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԸ, հիմնուած 1936 Յունիս յին Սոփիայի մէջ և անդամակցած Պուլկար Ազգ. Համագործակց. Դրամատանց Միութեան: Նմանապէս կը գործէ առեւտրականներու հետ, միշտ օգտակար ըլլալով անոնց:

«ԱՐԱՐԱՏ» Համագործակցական Վարկային և ԸՍ-
պատողական Դրամատունը՝ Փլովտիվի մէջ, հիմնաւած
1934ին:

Մեր Հայ գաղթաշխարհի մէջ Պուլկարահայերն
են միայն որ ունին չորս դրամատուներ:

Ամէնքին յաջողութիւն մաղթելով, կը խոստա-
նանք 1939ի Տարեցոյցին համար աւելի ընդարձակ տե-
ղեկութիւններ հաղորդել:

Սոֆիա

ԵՐ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Ծանօթ.Խմբ. — Իբր յաւելուած մեր յարգելի աշ-
խատակցին ներկայ գրութեան, ուր կը խօսուի գլխա-
ւորաբար մանիֆաքթուրայի ճիւղի մասին, ստորեւ կը
փութանք յիշել ճարտարարուեստի և վաճառականու-
թեան տարբեր ճիւղերու վրայ գործող ուրիշ մի քանի
ծանօթ տուներ ևս. —

Ծխախոտի փառքի մեջ. — Մ. Թովմասեան և Որդիք,
Գ. Թիւթիւնճեան և Ընկ., Մ. Տէրտէրեան և Ընկ.
սիկառէթի յայտնի գործարանները, առաջին երկուքը
Ֆիլիպէ, իսկ վերջինս՝ Սոֆիա: Ասոնց առաջին-
ներուն վարիչները՝ պ. պ. Արմ. Թովմասեան և Գր.
Թիւթիւնճեան վերջերս պատուուեցան Ն. Վ. Զա-

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1937ին

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

Դպրոցական Ամագիր

Զ. Տարի 1937 — Փլովտիվ

Խմբագիր՝ Հ. Ս. Եղիայեան

Տպագր. «Սիփան»

Հասցէ՝ «Սթեֆան Գարաճա», 3 Փլովտիվ

րին կողմէ Բաղաքացիական Արժանեաց 5րդ տասնմանի
չքանչանով՝ թաղով:

Մըըըրեան Եղւարք (Ֆիլիպէ և Արտինո), Թաղւոր
Յ. Թաղւորեան (Սոֆիա, Ֆիլիպէ և Քըրճալի), Ռուբէն
Տէրտէրեան (Սոֆիա), Կիւրիսեան (Ֆիլիպէ), Մանուկ
Մանուկեան (Ֆիլիպէ) ծխախոտի մանիթիւրասիոնի
և արտածման տուները:

Ջուշածոյ նրսադրուրիւնի. - Փարթամեան Եղ-
բայրեալ (Վառնա), Սմբատօֆի (Բլեւէն), և Վ.
Էնկիպարօֆի (Վառնա) ձուլածոյ վառարանի յայտնի
գործարանները: Աստուգովէ Հրանդ Սմբատօֆ վերջերս
արժանացաւ Ն. Վ. Ջարին չնորհած Բաղաքաց. Ար-
ժանեաց 5րդ չքանչանին:

Էքիզեան՝ ծորակի գործարանը՝ Վառնայի մէջ և
Փափազեան-Նահապետեանի «Արմուս» գործարանը
Սոֆիայի մէջ, մամուլին ճնշումի միջոցաւ երկաթեայ
և ալ պիտոյքներու պատրաստութեան համար (press-
werke):

Ս. Աստուածատուրեան և Որլիք (Ֆիլիպէ,
Սոֆիա, Պուրկազ), Պետրոս Թելլալեան և Որլի
(Ֆիլիպէ), Յակոբ Մալխասեան (Ֆիլիպէ) և այլն՝ եր-
կաթեղէնի յայտնի վաճառատունները:

Ոսկերչութեան և գոհարեղէնի ճիւղին մէջ՝ Օն-
նիկ Խ. Յովհաննէսեանի, Պերճ Բէրէստէճեանի և

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1937ԻՆ

ՊԱՐՏԷԶ

Պարբերաթերթ

Մանկական և Պատանեկան

Դ. Տարի 1937 — Փլովտիվ

Խմբագիր՝ Յ. Մարաշեան

Տպագր. «Սիփան»

Հասցէ՝ Էմիլ տը Լափէլէ, 8, Փլովտիվ

Մարտիրոսոփի գործարանները՝ Սոփիայի մէջ, Կ. Ղազարեան Եղբայրներունը՝ Ֆիլիպէի և Գր. Կարապետեանինը՝ Շումէնի մէջ, այս վերջինը ծանօթ իր արտադրած ոսկիէ Քրէստարներով:

Իսկ գոհարեղէնի մեծաքանակ վաճառականութեան մէջ՝ Յ. Թոսպլըզեան և Եղբայր (Սոփիա և Վառնա) Տէր Սարգիսեան Եղբարք, Ղուկասեան—Գարակէօղեան, Պատմաճեաններ՝ Սոփիա և Յակոբ Փափաղեան՝ Ֆիլիպէի մէջ:

Գորգաշիկնարեան մէջ՝ Ստեփան Զաքարեանի, Յասմիկ Թումայեանի, Պողոս Յ. Պողոսեանի ինչպէս նաև Ն. Օ. Պողոսեան—Տէրտէրեանի գործատուները Բանակիւրիշթէի մէջ:

Յար. Կ. Թեւլալեան և Ընկ. Նաքարեղէնի գործարանը Ֆիլիպէի մէջ:

Ասոնցմէ զտու իբր մեծաքանակ վաճառման կարեւոր տուներ՝ մասնաւոր կերպով յիշատակելի են՝ Երուանդ Աղամեանի վաղեմի մեծ թղթավաճառատունը Ֆիլիպէի մէջ:

Բարսեղ Չիլեանի մանիֆաբթիւրի և թէնդիֆի վաճառատունը Վառնայի մէջ, ինչպէս նաև Նազաշեան (Վառնա), Հայկ Յակոբեան և Պէտէիլեան Եղբարք (Ռուսճուք), Գ. Կարապետեան և Ընկ., Արմ. Իւթիւհեան, Կ. Սարգիս, Մ. Բարսեղեան, Յ. Կուրտիկեան, Թ. Արապեան (Ֆիլիպէ) լաչակի (կաղմ) վաճառականները:

Իսկ կոպեռ Միւրիթարեան որու մասին խօսուած է աւելի վերը, բաց ի կալմայի իր այդ կարեւոր գործէն, վերջին տարիներս հաստատած է նաև զանազան կտաներ արտադրող «Աբրէթիւր»ի մեծ գործարան մը, ուր կը պատրաստուին խոտէ, սաթէն, թէնդիֆ, և այլն:

«Աբրէթիւր»ի նման գործարանի մը հաստատման ձեռնարկած է նաև Սմբատ Արիսեան՝ արդիական չոգեշարժ լուսցարանի տէրը՝ Սոփիայի մէջ, ներկաբարութեան յարակից ճիւղով մը:

„ЮНИОНЪ“

Ի Ի Ն Ի Ո Ն

Ապահովագրական Ընկերութիւն

ընդդէմ

հրդեհի, արկածի և ուրիշ պատահարներու

Հիմնուած 1828ին՝ Փարիզ

Դրամագլուխ և Պահեստի գումար՝

400, 000, 000 ֆր. ֆրանք.

Ամենապատուաւոր պայմաններով կ'ապահովագրէ արկած (անհատական և հաւաքական), գողութիւններ, ցուցափեղկեր, ինքնաշարժի և օդային արկածներ, քաղաքացիական պատասխանատուութիւններ

Ընկերութեան հրդեհի նիւղը հիմնուած է

1829ին Փարիզի մէջ

Դրամագլուխ և Երաշխատութիւններ՝

1 միլիար 859 միլիոն ֆր. ֆրանք.

Պուլկարիոյ մէջ կը գործէ աւելի քան

40 տարիներէ ի վեր

Ընկերութեան Պուլկարիոյ Ընդհանուր

Տնօրէնութեան Կեդրոնատեղի՝

Սոֆիա, փողոց «Ալեքսանդր Ա.»

իւր սեփական շէնքին մէջ

Популярна Банка „ЗАДРУГА“

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ

ԶԱՏՐՈՒԿԱ

Փ Լ Ո Վ Տ Ի Վ

„Զար Պորիս“ հրատարակը

Հեռաձայն թիւ 280

Կը համըէ 1300 անդամներ

Ընկերութ. Գրամագլուխն	է 10,987,000 Լ.
Ի պահ ձգուած՝	22,600,000 „
Փոխ տրուած գումարներ	24,182,000 „

Փոխադրութիւններ՝ ապրանքներու, արժեթուղթերու և անհատական երաշխաւորութեանց փոխարէն:

Գանձումներ մուրհակներու, ինչպէս նաեւ դրամական փոխադրութիւններ Պուլկարիոյ բոլոր քաղաքներուն և զիւղերուն վրայ:

Կու տայ երաշխաւորագիրներ՝ պետական և հանրային հաստատութեանց համար:

Ամէն տեսակ գործողութիւններ զրամատանց յատուկ:

ՀԱՅՐԵՆԻ ԲԵՐԱԻ ՊՈԼԿԱՐԻԱ

(Հատուած մը՝ «Հայոց նպաստը Պուլկարիոյ» գործին)

Ա.— ՄԵՏԱՔՍԻ ՀԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍԸ

Մետաքսի պատրաստութեան գործը մէկն է Պուլկարիոյ կարեւոր ճարտարարուեստներէն, որու ստեղծումին մէջ Հայերը ունեցած են խոշոր, անփոխարինելի բաժին մը:

Արդարեւ, ասկէ շուրջ կէս դար առաջ, երբ շատ մը երկիրներու համար գաղտնիք կը մնար մետաքսի պատրաստութեան գործը, Պրուսացի Յախը Գարակէօզեան և որդին՝ Մարտիրոս անուն Հայերը կ'ըլլան որ առաջին անգամ հիմը կը դնեն Պուլկարիոյ մէջ մետաքսի թել քաշելու (ֆիլաթիւր) ճարտարարուեստին, Գիւլիպէի մերձակայ Սթանիմաքս քաղաքին մէջ հաստատելով մետաքսի մանուրան մը, Առաջին Մանուրանը Պուլկարիոյ: Ասոնք՝ աջակցութեամբ Վըլքո Շոփոֆ անուն անձին որ նիւթապէս կ'օգնէր իրենց, նախ էտիրնէէն բերել կուտան յոյն կիներ իբր գործաւորուհի, իսկ 1892ին երբ կ'աւարտէ նոր գործարանին շինութիւնը և գործը կ'ընդարձակուի՝ հասնելով մընչեւ 80 աւազանի (մանճըլըք), Պրուսացէն բերել կուտան Յակոբճան Բիւփոէլէնեանը, որ նայնպէս ըլլալով մասնագէտ մը՝ կը վարէ գործատան ներքին անօրէնութիւնը: Պուլկարիոյ այս անդրանիկ մանուրանը փայլուն կերպով կը գործէ քանի մը տասնեակ տարրներ, վաշելելով մեծ վարի մասնաւորաբար անգլիական մեծ տուններու և Օսմ. Դրամատան մօտ: Մանուրանի արտադրութիւնները ամբողջութեամբ կ'արտածուին Լիւն

և Լոնտոն, ուր մեծ դնահատման կ'արժանանան: Պէժ-
քախտաբար, սակայն, արուեստական մետաքսի երեւումը
եւրոպական հրապարակներու վրայ, մեծ հարուած մը
կու տայ այս ճարտարարուեստին և Գարակէօղեանք
ի վերջոյ կը հարկադրուին փակել զործը՝ Պալքանեան
Պատերազմէն քիչ առաջ:

Գարակէօղեաններու այսպէս զործէ քաշուելէն
վերջ տարիներ անտեսուած մնացած է մետաքսի այս ճար-
տարարուեստը, մինչև որ 1922ի գաղթականութեան
ծոցին մէջ վերստին կեանք կը տրուի անոր:

Այս անգամ Խաչիկ Թերզեան անուն անձը, որ մե-
տաքսի յայտնի գործարանատէրերէն էր իր ծննդավայ-
րի Պրուսայի Ճերաս գիւղին մէջ, նոր գաղթականու-
թեան հետ գալով Պուլկարիա, Խասքովոյի մէջ կը ձեռ-
նարկէ մետաքսի մանարաններու հաստատման և կը
հանդիսանայ այս գեղեցիկ ճարտարարուեստին նոր և
զլիսաւոր մղում տուողը: Իրմէ վերջ կու գան իր եղ-
բորդի Ռուբէն Թերզեան որ Ռուսնոքի մէջ կար-
գաւորողը կ'ըլլայ Մաղլմեան—Գուրպէթեանի մանա-
րանին, ինչպէս նաև՝ նոյնպէս Պրուսացի Պետրոս Այ-
րայեանը Ֆիլիպէի մէջ, այժմ հանգուցեալ ի Փարիզ,
որոնց շատ բան կը պարտի այս ճարտարարուեստը՝ Գա-
րակէօղեաններէ անտիջապէս վերջ:

Անցնելէ առաջ ֆիլաթիւրի վրայ ներկայիս զոր-
ծող հայկական ֆիրմաներու, կ'արժէր սակայն հոս քա-
նի մը խօսքով ծանօթացնել մետաքսի ճարտարարուես-
տին սերտօրէն կապուած ուրիշ ձեռնարկութիւն մը ևս,
որ է խողակի հունտերու առաջին անգամ պատրաստու-
թիւնը Պուլկարիոյ մէջ, նոյնպէս Հայու ձեռքով:

Ասկէ մինչև 40 տարի առաջ խողակի հունտերը
արտասահմանէն կը ներածուէին Պուլկարիա, ուր մին-
չև 5,000 տուփ (once, ունցիա) հունտ կը սպառէր
տարեկան: 1896ին Մարտիրոս Գուրուեան Պրուսացի
Հայը կը ձեռնարկէ առաջին անգամ հունտերու Պուլ-

կարիոյ մէջ պատրաստութեանը և Սթանիմաքայի մօտ «Վոտինա» վանքին մէջ կը յաջողի մէջտեղ բերել շերամի տեղեկան տառջին հունտերը (սաւրզղը), որոնք իրենց տեսակին մէջ կը մրցէին զուրսէն մինչեւ այդ թուականները ներածուած հունտերուն հետ։ Այս ձեռնարկով նոր և մեծ զարկ տրուած է Պուլկարիոյ մէջ խողակի գործին։ Այդ հունտերու սպառումը 1931ին հասած է մինչեւ 54,000 տուփի (once), որ կը նշանակէ չուրջ 3 միլիոն քիլօ խողակ։

Իսկ հունտերու տեսակներու աշխուսցման գործին անփոխարինելի ծառայութիւն մատուցած է աւելի վերջերը Միհրան Խանճեան Որդիք արտաժաման յայտնի տունը։ Սա 1923ին բանալով հաւել Պուլկարիոյ մէջ մասնաճիւղեր (Ֆիլիպէ և Քալոֆէր), գիտական նորագոյն մեթոտներով մեծ զարկ տուած է շերամի հունտերու աշխուսցման, քիմիական մասնաւոր աշխատանոցներու մէջ զուգաւորելով զանոնք։ Աշխուսցուցած է մասնաւորաբար Պաղսասի ցեղը, որմէ մեծամեծ արդիւնքներ ձեռք բերուած են յօգուտ Պուլկարիոյ շերամարուծական գործին։ Ի վարձ իր այս կարեւոր ծառայութեանց՝ տեղւոյս գործատան վարիչը Ներսէս Խանճեան՝ նախկին ընթացաւարտ Մոնթէլիէի Երկրագործ. Համալսարանի՝ արժանացած է Ն. Վ. Ջարին Քաղաքացիական Արժանեաց շքանշանին։ Այս տունը որ գոյութիւն ունի 35 տարիներէ ի վեր, Պուլկարիոյ մէջ գործած է 1923-1926 տարիներու ընթացքին և միայն Ֆիլիպէի մէջ աշխատուցած 4—500 գործաւոր։ Իր այդ չորս տարիներու ընթացքին արտադրած է աւելի քան 80,000 տուփ (once) հունտ, տարեկան 20,000 տուփի հաշուով, ինչ որ աննախընթաց էր։

Այժմ, անցնելով ներկայիս գործող մետաքսի մանրաբաններու յիշատակութեան, փութանք յայտնել թէ ասոնց գրեթէ բոլորն ալ կը գործեն Պրուսայի ախպի

աւագաններով (մանճըլըք), ըսոյ ի մի քանիներէ, որոնք
ուշին նաեւ խաղաղական աւագաններս,

Ռուսմուր

Արամ Աւետիսեան, Պաւլարիոյ ֆիլաթիւրի մե-
ծագոյն գործարանը որ ունի 102 աւագաններ, 40ը ի-
տալական և 62ը արեւելեան (Պրուսայի տիպ): Ասոնց-
մէ զատ իր հաշույն կը գործեն նաեւ մասնաւորներ
ինչպէս Ալքալայինը 82 և Մազլըմեան—Գուրպէթեա-
նինը՝ 48 աւագան:

Մազլըմեան—Գուրպէթեան ֆիլաթիւրի հին
տուներէն՝ 48 աւագանով: Ունի նաեւ մետաքս կերպա-
սի և զլխու «գարէշ»ներու գործարան մ'ալ:

Ռուբէն Թէրզեան՝ նախկին վարիչ Մազլըմեան—
Գուրպէթեան մանաւրանին: Ունի 12 աւագան:

Մանուկ Թերզեան՝ 8 աւագան:

Խասֆոփօ

«Սփիլլա» ընկերութիւն, կազմուած՝ Հրանդ Հոտ-
տիկեանէ, Իսիէնտէրեան եղբայրներէ, Սարգիս Յով-
հաննէսեանէ, Հմայեակ Սորսիկեանէ և Արսէն Թոփ-
ճեանէ: Ունի 42 խաղ. և 34 արեւելեան աւագաններ:

Ասկէ զատ գոյութիւն ունի նաեւ «Բուշկուշ» ան
ուամբ ընկերութիւն մը եւս, հիմնուած երեք Հայերէ
(Յ. Մանուկեանէ, Գ. Թերզեմէզեանէ և Բ. Գարա-
լեանէ), որոնցմէ ապա երկուքին քաշուելուն հետեւան-
քով մուտ գործած են օտարազգիներ ևս: Ունի 36 ա-
ւագան:

Ղազարոս Տէմիրճեան՝ 12 աւագան, Օննիկ Յով-
հաննէսեան՝ 12 աւագան, Վարդերես Գաղանճեան՝ 10
Բարունակ Գիւլիսեան՝ 8 և Կարապետ Կիւլմէզեան՝
8 աւագաններ:

Ֆիլիսփ

«Մետաքս» հայկական ընկերութիւնը որուն վար-

չութիւնը կը կազմեն Սաչիկ Թերզեան, Յակոբ Մանուկեան և Զարեհ Շիշմանեան: Ունի 20 աւաղան:

Անդրանիկ Փափաղեան՝ 28 աւաղան:

Գէորգ Աստուածատուբեան, որ իր անհատական ձեռներէցութեան արդիւնք ֆիլաթիւրի գործը ընդարձակելով վերածած է բաժնետիրական ընկերութեան՝ «Քորբինա» անուամբ, սրուն կ'անդամակցին մի քանի պուլկարներ: Ունի 30 խտալական և 90 արեւելեան աւաղաններ:

Արթուր Գափուճեան՝ 8 և Վարդէլան՝ 4 աւաղան:

Սոփիա

Արամ Խորոխեան՝ 18 աւաղան:

Յովսէփ Վարդանեան՝ 14 աւաղան:

Վառնա

Յարութիւն Թ'իրեաքեան՝ 20 աւաղան:

Սլիվկն

Յակոբ Եղեկիէլեան՝ 20 աւաղան:

Թ. Փագարճի

Աշըղեան՝ 6 աւաղան:

Ներկայացնելով հոս պուլկարահայ մանարաններու այս հակիրճ պատկերը՝ զոր ջանացինք հնարաւոր չափով կատարեալ ընել՝ փափաքելի պիտի նկատէինք որ վերջին տարիներս մետաքսի գործածութեան գտած ծաւալումէն մեր ազգակիցները աւելի ևս խթանուելով ջանային չղանդաղիլ մետաքսեղէնի և այլ ճարտարարուեստներու նոր դարի տալ, այսպէսով յաւերժացնելու համար այն նախաձեռնող ողին՝ որոնցմէ առաջնորդուած Հայեր՝ տարիներ առաջ բերին ու զարգացունին խոզակի և մետաքսի այս պատրաստութիւնը իրենց երկրորդ հայրենիքին՝ Պուլկարիոյ մէջ:

ՆԵՐՍԷՍ ԳԱՍԱՊԵԱՆ

ՏԱՐՈՒԱՆ ՅՈՒԵԼԵԱՆՆԵՐԸ

«ՀԱՆԳԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ».— Վիեննայի Մխիթարեանց հանդիսասրահին մէջ Հոկտ. 3ին տօնուհոյակ հայ յազիրտական մեր լաւագոյն ուսումնաթերթին յիշնամեայ յորեկեանը՝ նախադահութեամբ Ուխտին Ընդհ. Արքայ Գեր. Հ. Մեսրոպ Վ. Հապոզեանի:

Քիչ թերթերու վիճակուած է մեր մէջ պահել իրենց արդիւնաշատ գոյութիւնը երկար տարիներ: «Հանդէս Ամսօրեայ» այնպիսիներէն է որ նիւթական և բարոյական խոշոր զոհողութիւններու գնով ամբողջ կէս դար շարունակելէ յետոյ իր ազգանուէր հրատարակութիւնը, այսօր կը ներկայանայ մեզ աւելի ևս կենսունակ և հաւատարիմ իր տաքելութեան որ է՝ ուսումնասիրել և գիտութեան լոյսին բերել մեր ամբողջ անցեալն ու ներկան իր բազմապիսի երեսակներով՝ Հայ լեզուն ու Մատենադրութիւնը, Պատմութիւնն ու Մշակոյթը և ամէն ինչ որ Հայազգիութեան կը հայի:

ՐԱՖԻՅԻ.— Ս. Գրոց թարգմանութեան 1500 ամեակի համազգային տօնակատարութիւններէն վերջ կարելի է ըսել թէ հայկական համախմբումի նոր և գեղեցիկ առիթ մը եղաւ մեր ազգային մեծ վիպասանին ծննդեան հարիւրամեակը (1835—1937), որ գրեթէ մեր բոլոր զաղութներուն մէջ տօնուհոյակ անօրինակ հանդիսաւորութեամբ և համազգային տօնի մը վայել շուքով: Հայ թերթերէն շատեր նուիրեցին բացառիկ թիւեր, իսկ Փարիզի մէջ հրատարակուեցաւ հատոր մը անոր կեանքին և գործին նուիրուած:

ԳԱՅՐԻԷԼ ՍՈՒՆԴՈՒԿԵԱՆՑ.— Հայ մեծանուն թատերագրին յիշատակին Խ. Հայաստանի մէջ տեղի ու-

հեցած են հանդիսութիւններ, ներկայացում և ցուցահանդէս, որոնց մասին խօսած ենք արդէն մեր Գեղարուեստական Բաժնին մէջ: Անկախ ասկէ, իր գործերէն «Պէպօ»-ի ժապաւէնը, քաշուած՝ Խ. Հայաստանի Հայկիրոյի կողմէ, տարւոյս ընթացքին ներկայացուցաւ արտասահմանի մեր կարգ մը դաղութներուն մէջ, ինչպէս Պալքանեան երկիրներ, Եգիպտոս և այլն:

ՎԵՐ. Խ. Կ. ՊԷՆՆԷՅԱՆ. — Ապրիլ և Մայիս ամիսներու ընթացքին Ամերիկեան զանազան քաղաքներու մէջ տօնուեցաւ Վեր. Խաչատուր Կ. Պէննէեանի հանրային դործունէութեան յիսնամեակը: Յարգոյ յոբելեարը եղած է ռուսացի, աւետարանական հովիւ ու գլխաւոր հիմնադիրներէն Ամերիկահայ Գաղթային Ընկերութեան և Աշխատանքի Տան և հուսկ ուրեմն խմբադրապետը «Հայաստանի Կոչեակ» շաբաթաթերթին, որ Վեր. Պէննէեանի կը պարտի գլխաւորարար իր քարգաւաճումն ու ժողովրդականացումը:

ՅՈՒՎԱՅԺ ԱՐՔ. ԹԷՈԴՈՐՈՎԻԶ. — Լեհաստանի Հայ Կաթողիկէ թեմը Մայիս 29-ը և 30-ին՝ Լվովի (Լեմպերկ) և Սթանիսլաւովի մէջ մեծ շուքով տօնած է Լվովի Հայոց Արքեպիսկոպոս Յովսէփ Թէոդորովիչի քահանայութեան յիսնամեայ յոբելեանը: Հանդիսու-

ՊՈՒՎԿԱՐԱՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1937-ԻՆ

ՀԱՅԵԼԻ ԱՇՆԱՐՀԻ

Ամսագիր

Ա. Տարի 1937 — Սոֆիա

Խմբագիր՝ Գէորգ Մեսրոպ

Տպագր. «Ռահվերոյ»

Հասցէ՝ Տիկ. Շաքէ Մեսրոպ, Բաւլովօ, Սոֆիա

(Ըոյս տեսած 6 թիւ միայն)

Թեանց մասնակցած են Լեհաստանի Կոմիտեի անդամներ, Վիեննա, Միսիթարեանց Արքեպիսկոպոսը և այլն: Սոսուած են ճառեր ի մէջ այլոց Կարապետեան, Բաղդասարեան և Համալսարանի վերատեսչի կողմէ, վեր անհերով Գեր. Յորդանանը արժանիքները իբր հայրենասէր, պերճարան քարոզիչ և գիտնական:

ԱՌԱՔԵԼ ՍԱՐՈՒԽԱՆ. — «Հանդէս Ամսօրեայ» յիսնամեակի տօնակատարութեան տոընթեր՝ Հոկտ. 3ին նոյն վայրին մէջ տօնուեցաւ նաեւ գրական գործունէութեան յիսնամեակը ծանօթ բանասէր Առաքել Սարախանի, որ «Հանդէս Ամսօրեայ» ի հիմնումէն ի վեր ամենահին աշխատակիցը եղած է յիշեալ թերթին, նախապէս Կ. Տիւրքան կեղծանունով:

Գործերն են՝ Խորհրդաւոր Աղբիւր (վէպ), Հայկ. Հարցը, Հոյրսեսաւ և Հայերը, Բեղգիտ և Հայերը, Աղեֆս. Մանրաչեանց, Կովկասեան շերտնց մէջ, Սև ծովու սուսական եզերքը, Ֆիրդուսի և Մ. Խորենացի — L'influence iranienne dans la littérature géorgienne և այլն: Եղած է վարիչ Աղ. Մանթաշեանց քարիւղի մեծ արդիւնաբերութեան:

Հ. ԹԱԴԷՈՍ ԹՈՒՄԱՃԱՆ. — Առանց ցոյցի և անաղմուկ — ինչ որ յատկանիչն է Միսիթարի տան — Հոկտ. 17ին տօնուած է Ս. Ղազարու մէջ քահանայաւոր:

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1937ԻՆ

ՓԱՐՈՍԻ ԾԻԾԱՂԸ

Շարքութեան

Երգիծական յաւելում «ՓԱՐՈՍ» ի

Ա. Տարի 1937 — Փլովատիվ

Պատ. Խմբ.՝ Տ. Մարտիրոսեան

Տպագր. «Փարոս»

Հասցէ՝ «Սիբերիէնաք», 3, Փլովատիվ

թեան յիսնամեայ յորեւեանը Հ. Թադէոս Վ. Թոմա-
ճանի, վաստակաւոր զատախարակ և քաջ զրաքարագէտ
Մխիթարեանին, որուն կրթական և տեսչական գոր-
ծունէութեան սահմանները կ'երկարին մինչև Պոլսոյ
Մխիթ. վարժարանները Ան ծանօթ է նաև իւր հե-
ղինակը զրաքարի «Առաջին քայլ ի գրոց բարձր» և
այլ զատագրքերու, իւր թարգմանիչը Պուլսոյի «Ար-
ուեստ ֆերթոգութեան» գործին, ինչպէս նաև յօրի-
նողը թատերականութեան շարքի մը, իր սաներէն էր ի
մէջ այլոց ողբ. Հ. Արսէն Ղազիկեան, որ մեծ յար-
գանքով կ'արտայայտուէր իր ուսուցչին մասին:

ՎՐՈՅ. ՄԱՆԻՍԱՃԵԱՆ. — Տիթրոյթի (Ամերիկա)
մէջ Փեար. ի վերջերը տօնուած է Փրոֆ. Մանիսաճեանի
ծննդեան 75 ամեակը: Երեւեալը եղած է 25 տարիներ
Մարզումի Ամերիկեան Գոլէթի գիտական ճիւղերու
ուսուցչապետ և ծանօթ է իւր քաջ լեզուագէտ:

Աշխատակցած է թերթերու՝ մասնաւորաբար «Կոչ-
նակ»-ի՝ զանազան գիտական և այլ գրութիւններով:

ԴԵՐԱՍԱՆ ԳԱՐԱԳԱՇ. — Մարտի 16ին Պոլսոյ
մէջ տօնուած է Պոլսոյի գերատան Պ. Գարաղաշի բե-
մական գործունէութեան 45 ամեակը, նախաձեռնու-
թեամբ հայ և թուրք արուեստակիցներու:

Գարաղաշ իւր արտմի և օրերէթի գերատան կը

ՊՈՒՎԿԱՐԱՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1937ին

ՄԵՂՈՒ

Երգիծական Շարաթաթերթ

Ե. Տարի 1937 — Սոֆիա

Արտօնատէր՝ Գ. Հալաճեան

Տպագր. «Մասիս»

Հասցէ՝ «Զար Սիմէսն» 72, Սոֆիա

գրաւէր աչքառու տեղ մը մասնաւորաբար թուրք բեմին վրայ: Իր յորելընական հանդիսութեան բերած են իրենց մասնակցութիւնը Քաղաքապետական թատրոնը՝ բիէսով մը և Հալք օրերէթի խումբը՝ օրերէթով մը: Մասնակցած է նաև տիկ. Քնար: Բոլոր արուեստագէտները ողջագուրուած են յորելեարին հետ:

ՍՏԵՓԱՆ ՀԻՆԴԼԵԱՆ. — Փլովտիվի մէջ Մայիսի սկիզբը տօնուեցաւ պուլկարահայ ծանօթ լրաւարան Ստեփան Մ. Հինդլեանի հասարակական գործունէութեան երեսնամեակը: Յորելեարը եղած է ուսուցիչ քանի մը տարիի չափ Վառնա և Փլովտիվ, իսկ 1912էն առիւն՝ աւարտելէ վերջ Սոփիայի համալսարանի իրաւարանական ընթացքը՝ հաշտարար դատաւոր Փլովտիվի մինչև 1915, ապա փաստարանի ցարդ: Աշխատակցած հայաթերթերու հասարակական նիւթերով և վարած ազգ. պաշտօններ:

ԳՐԻԳՈՐ ԶԱՔԱՐԵԱՆ. — Սոփիա, բարեկամներու սեղմ շրջանակի մը մէջ անցնող Նոյեմբերին պ. Գրիգոր Զաքարեան տօնեց իր առեւտրական գործունէութեան երեսնամեակը և այդ առթիւ բացումը կատարուեցաւ սեփական նորակառոյց կեդրոնաւեղին: Իր առեւտրական գործունէութեան մասին խօսուած ըլլալով Տարեցոյցիս մէջ այլուր, կը փութանք աւելցնել միայն թէ պ. Գր. Զաքարեան ունեցած է նաև հանրային գործունէութիւն, երկար տարիներէ ի վեր վարելով Պուլկարահայ թեմական Սուրբուրդի աստեղագետութեան ծանր պաշտօնը և իր նախաձեռնող ոգիին կը պարտինք առաւելապէս Սոփիայի Ազգ. Տան շինութիւնը:

* * *

Իսկ 1938ին որոշուած է տօնել Կիլիկիոյ ծերունազարդ Տ. Սահակ Կաթողիկոսին, ծանօթ գրադէտ Արշակ Զօպանեանի, բանասէր Կարապետ Բաւմաջեանի յորելեանները և կաղմակերպել յարգանքի հանդիսութիւններ նուիրուած Ամերտօլլաթ Ամասիացի մեծ բրժշկապետին, միջնադարեան տաղաւայ Յրիկի, ուստահայ վիպասան Պերճ Պոօշեանցի, Միք. Նալբանդեանի ինչպէս նաև Երեւանի Բժշկ. Համալսարանի 15ամեակին:

ԵՄԱՍ

ՄԱՀԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԵԶՄԷ ԱՆԴԱՐՁ ՄԵԿՆՈՂՆԵՐ

1937. Յոշնոշար 14. Հռոմ՝ Մայր Էլլիս Կալ-
րալեան, Ընդհ. Մեծաւորունի Անարատ Թղութ. Մայ-
րապետներու ծն. Տրապիզոն 1871 Մայիս 16ին: 1887ին
ստացած վանական սքեմ Պոլսոյ Անրո. Յղ. վանքէն.
ուր ապա վարած ուսուցչ. և տեսչ. պաշտօններ: 1933ին
ընտր. Փոխ—Մեծաւորունի, իսկ 1933էն Ընդհ. Մեծա-
ւորունի: Խորազգած բանաստեղծունի և թարգմ. «Փարիզ-
լա» և «Մարիամ Սթիւարթի» թարգ. ներու: Ֆրանս. Կա-
ռափարութենէն վարձատրուած Officier d'Académie
չքանչանով: — **18.** Թրենթօ (Իտալիա)՝ Հ. Մկրտիչ Վ.
Չեչեան: Ծն. Կիւրին 1894 Դեկտ. 27ին: Աւարտած
Հռոմի Ուրբանեան վրժ. ք: 1919ին ձեռնդր. իսկ 1935էն
Յիսուսեան: — **28.** Նիւ Եորք՝ Հրանդ Թելֆեան,
գորգի վճռիչ: Ծն. Կեսարիա 1878ին: Նուիրած Նիւ
Եորքի Հայ Աւետ. եկեղեցւոյ շինութեան և Թէլֆեան
Աւետ. ֆոնտին 10,000ական տոլար:

Փետրոշար 4. Կ. Պոլիս՝ Ստեփան Ակայեան,
մանրանկարիչ և ճարտարապետ: Ծն. Կ. Պոլիս 1870ին:
Վկայեալ Պոլսոյ Գեղարուեստից վրժ. էն: Մանրանկարչ-
իւր գործերը պնաստուած ֆրնս. և թրք. կառափարու-
թիւններէն չքանչաններով: — **11.** Նիս (Ֆրանսա)՝
Վարդան Մախոխեան, հռչակաւոր ծովանկարիչ: Ծն.
Տրապիզոն 1871ին: Աշակերտած Կարնոյ Սանատարեան
վրժ. ի և ապա Պերլին Գեղարուեստից Ակադեմիի մէջ
բնանկարի ոչ. վարպետ փրոֆ. Պախիի և ծովանկարիչ

փրոֆ. Կուսէի: Կանուխէն գնահատուած օտարներէն իրր նկարիչ: Անշամ գերմ. «Ֆէրացն Պերլինէր Քունցլէր»ի: Կազմակերպած նկրչ. բազմաթիւ ցուցահանդէսներ եւ ըսպ. մեծ ոտաններու մէջ: Իր զործերը զարդն են եւ բպ. կարեւոր թանկարաններու և սալոններու: Իր մահը պայցին հայ և օտար թերթեր (Իր նկարը և իր մասին տե՛ս՝ էջ 93): — 27. Կ. Պուլիս՝ Տոքթ. Արքիմ պէյ Տեօկլէքեան, գնդապետ: Ծն. Թոգոթ 1858: Վը. կայեալ Պոլսոյ Զին. Բժշկ. վրձ.էն: Վերարուժապետ էտիրնէի սպա Հայտար Փաշայի գին. հիւանդանոցներու: 53 տարի ծառայած երկրին և յարգուած բոլորէն: 27. Կ. Պուլիս՝ Եգնիկ Ծ. Վ. Պապայեան: Երուսաղէմի ժառանգաւորացի հոսիկին սան. 50 տարիի չափ ծառայած Միարանութեան և վարած վարչ. պաշտօններ: Եղած առաջնորդ Տրապիզոնի, Աֆ. Գարահիսարի և Բէօթահիոյ: Իր օրով շինուած Տրապիզոնի հոյակապ եկեղեցին: Վերջերս քարոզիչ Պուլիս: Քեռորդի՝ Ստեփան փաշա Ապրանեանի:

Մարտ 10. Երուսաղէմ՝ Բարբուղիմէոս Ծ. Վ. Թաղանեան: Գլխաւոր դերակատարներէն Զէյթունի ապստամբութեան, ծանօթ՝ Զէյթունի «Վեղարուոր հերօսը» անուամբ: Ծն. 1849ին Զէյթուն: 1888ին՝ վարդապետ և վանահայր Փանուզի վանքին: Զէյթունի հարցերով բանտարկուած 1890—91ին՝ Հալէպ: 1891—95 վերստին վանահայր Փանուզի: 1895ի ապստամբութեան մէջ ստանձնած զործն դեր: Դաւով բանտուած 1896ին: Անցած Եգիպտոս (1898—1908) ապա Սիւ (1908—1910), ուրկէ՝ Փանուզ՝ վանահայր (1908—1915): 1915—1918՝ տքոր: Դարձին՝ չըջած Փանուզ, Մարաշ, Հալէպ, սպա հաստատուած Երուսաղէմի վանքը, ուր և վախճ.: Անվեհեր, անբասիր և մեծ հայրենասէր: — 20. Փարիզ՝ Հերուլ Սեքեան, 68 տարու: Ծանօթ առեւոր. Պուլիս և Ֆիլիպէ: Բաջալեր և

մասնակից ազգօգուտ ձեռնարկներու։ Ազգ. Երեւոթան երբեմնիւ Հիմնադրներէն Պալատ Հայկ. Գրառատան և Ֆիլիպպէի «Ասպարէզ» Խնայող. Ընկիթ. (այժմ գրառատուն)։ Իր հարստութիւնը կտակած Բարեգործականիւ — . փարիզ՝ Լեւոն Նաֆիլեան, յայտնի ճարտարագետ։ Ծն. Կ. Պոլիս 1877ին։ Որդի՝ Տօքթ. Նաֆիլեան փաշայի և փեսայ՝ Միք. Փորթուզալ փաշայի։ Վկայեալ փարիզի Գեղար. Բարձր. վրժ. էն՝ Ա. մրցանակով։ Հաշակուած իր շինութիւններով, ինչպէս Եգիպտոս՝ Նահապետեաններու, Սալթիս իշխանուհիի, Իպրանիս փաշայի, Աք. Ալպօնիի և այն. Պոլիս՝ Դաւաթիոյ Շիրքէթի Խոյրէթի, Միլլէի Ապսովզր. Ընկիթ. շինութիւնները, Վասիօրի նաւամատոյցները, խաներ և այլն. նաև Գահիրէի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցին և փարիզի Նուպարեան Սահլ. Տունը՝ վերջիններս հայոց։

Ապրիլ 1. Գահիրէ՝ Հայկ Ազատեան, փաստաւորան խառն դատարանի։ 1914 ին գին. քովիւնէր Ատանայի կայարանին։ — 2. Նիւ Եորք՝ Տոքթ. Յակոբ Լեւեպեան, բժիշկ։ Ծն. 1865ին Հաճըն։ Վարած նաև ուսուցչ. պաշտօններ Կիլիկիա, Գոնիա, (տնօրէն՝ Ընդհանեան Գուլէթի) և այլն։ — 4. Շիքալօ՝ Մանուկ Պատուելի Նորհատեան։ Ծն. 1855ին՝ Սեւաստիա։ Ծարտատան բեմախօս, մանկավարժ և քարոզիչ։ — 10. Պէյրութ՝ Տոքթ. Վարդան Փոլատեան՝ բժիշկ, Մարաշցի, 74 տ.։ — 13. Պոլիս՝ Հ. Յակոբ Ծ. Վ. Բօսեան, վիեն. Միւթարեան։ Հեղինակ «Հայք ի Զմիւռնիա», «Բարձր Հայք», «Աքսորի Ճամբան», «Գերեզմանատուն Կաթողիկէ Հայոց» արժէքաւոր գործերուն և ցուցակազրած 51 ձեռագիրներ կարնայ մէջ։ Վարած կրթ. և ժողովրդապետի պաշտօններ Պոլիս, Զմիւռնիա և այլուր։ 74 տարու։ — 15. Գահիրէ՝ Գրիգոր Մխալեան, վաստակաւոր կրթ. մշակ։ Ծն. 1866ին Պարտիզակ։ Պաշտօնավարած

Համբ. Տեր Կարապետեան, բժիշկ: Ծն. 1858 Մարաշ:
Տոթթ. փիլիսոփայութեան ճորճթառնի համալսարանէն
և բժշկութեան՝ Մըչըկընի համալսարանէն: — 30.
Քալիֆօրնիա՝ Վեր. Սիմեոն Պապասինեան, Աւետր. քա-
րադիչ: Ծն. 1846 Մարզոտան:

Մայիս 12. Նիւ Եօրք՝ Տոթթ. Գրիգոր ձեկալ-
յայտնի բժիշկ: Ծն. Պոլիս՝ 1868: Վկ. Փաբլիզի Բժշկ.
Հմլտ. էն: Գործած Փարիզ (մինչեւ 1901), Պոլիս՝ (1901-23)
Ամերիկա՝ (1923-37): — 28. Ժընև: Տնկ. Հայաստան
Գեորգեան: Ծն. 1901 Շիրակ: 1917ին՝ կամուօր. գնդի
մէջ. 1918ին՝ գնդացի-ընտօր Իլիճայի ձկամբօ. ին:
Արժանացած Գլորիեան Ոռչի Դ. աստիճանին: Հետեւած
գրկթ. Սարգոն՝ 1920-23: Ապա դասախօս ուսմ. գրկնթ.
դերմ. Թիւրքիսկէնի համլտ. ին Հեղինակ «Վիշապների Աշ-
խարհում» գործին (Ա. Հատար): . . . Լենինական՝ Ատ. գեո.
(Սարգիս Մուրայաճեան): Անուանի գրող: Ծն. 1850ին
Կարս: Յաճախած Կարսի ծխական, Կաթողիկոս, Ալեք-
սանդրապոլի ազգ. դպրոցները, Պոլսոյ Վիեն. Մխիթ.
վրժ. ն ու Կալաթիա Սէրայի Թրք. լիսէն: Պաշտօնա-
վարած Կարս, Պարս, Դաւթէժ, Լենինական, Թիֆլիս
և այլն, իրր ուսուցիչ, միջոց մը փաստարան, խմբա-
գիր և այլն: Աշխատակցած Մուրճի. Ազգայ. Հանդէսի,
Մշակի, Ազըրբէյի, Տարազի, Հանդէս Ամսօրեայի, Գաղա-
փարի, Հայաստանի և այլն: Գործերը՝ վէպեր՝ Սև Կա-
րապետ, Ալմաստ, Բոս Եզիկ, Շինոց, Ժառանգորդներ, Բեր-
սայի Առաքելը, Թուրումբաջիներ, Վիւքեալայի դաղտ-
նիքը, Ջաւահիր, Պտուկերներ, Իմամաթ, Վիպակներ,
խիկ ուսումնասիրութիւններէն՝ Սալիֆաթ, Կալուսածա-
տիրութիւնը Ատրպտտականում, ճորտի աւազանը և ին:
Բիէսներ՝ Շուշան և Սարբաֆ Թաթերեզութիւնները:

Յունիս 25. Վենետիկ՝ Հ. Եղուազ Վ. Սի-
րունեան, Վենետի. Մխիթ.: Ծն. 1865ին Կ. Պոլիս:
Ջեռնադը. 1887ին, ապա աւարտած Հոմի Տոմինիկ-
եանց Հմլտն. ի ընթացքը: Ուսուցիչ Մուրատ. Թափ.
վրժ. ի՝ 1890-91, ուսումնասպետ՝ 1891-97, ապա 15

տարի ժողովրդացեալ Պարսիզակի: Եղած և վարիչ ան-
գամ Ռախարն և տպարանագետ: Իր զործերն՝ «Միջին
ընթացք իմաստասիրութեան», Լամբիի «Աստուածա-
բանական խնդիրներ»ը (թղ.), և Ալիշանի «Սխառան»ի
ֆրնա. թղմ. ք: Անդամաւոյժ էր 17 տարիէ ի վեր: —
Նիս՝ Տիկ. Տերեան-Պարզակեան՝ խոր ծերութեան մէջ:
Անուանի երգչուհի երբեմն, հոգեւորած՝ Մասկուա և
արտասահման: Ապա իբր ուսուցչուհի երաժշտութ. հաս-
ցուցած բազմաթիւ երգիչ-սանուհիներ: —. Եւրոնտաւ
(ճարտն)՝ Տիկ: Տիմուս Աղաբէկ Արզար, ծանօթ իր բա-
րեզործութիւններով և անգլ.
հրատարակութիւններով: Աշխա-
տակցած «Կոչնակ»ի, «Հայրենիք»
չարաթտիկերթի (անգլ.), և այլն.
հայրենասիր. գրուածքներով:
1918-20ին Հ. Հանրապետ. ներկա-
յացուցիչ Ծ. Արեւելքի:

Տիմուս Արզար

Յուլիս 9. Պատինն՝ Յովն.
Զարիֆեան անուանի ղերտասնա-
պետ: Ծն. 1879ին Ալեքսանդրա-
պոլ (Լենինական): Բեմ եղած
Ա. անգամ 1897ին: Նախասի-
րած խաղերն են՝ Համլէթ,
Օթէլլօ, Լիր Արքայ, Ուրիէլ Ակոսթա, Հին Աստուած-
ներ, Չար Ոգի, Թայֆուն, Թրիլլի, Ֆաուսթ և այլն
և այլն: Ծրջած Ռուսիա, Պարսկաստան, Թուրքիա, Եւրպ.
երկիրներ, հուսկ ուրեմն Ամերիկա: Ունեցած և իր
խումբը: — 10. Համատան (Պարսկաստան)՝ Սախուէլ Սա-
հակեան, 56 տարու: Աշխատակից իրանահայ և «Յա-
ռաջ», «Հայրենիք» և «Հայ Սիրտ» թերթերուն: 25
տարիի չափ վարած ազգ. պատասխանատու պաշտօններ:
-27. Փարիզ՝ Բելաուսփար Կեննօլլուեանց, Փարիզի
ուսանայ գաղութի ակադեմիք ղեմքերէն, երբեմնի մեծ
վաճառական և պատրաստուած միաք: Նոր Նախիջե-
ւանցի:

Օգոստոս 11. Ժընև՝ Ստեփան Էլմաս, *տնտեսի*
 երգահան և զաշնակահար։ Ծն. 1864ին Իզմիր։ Կոն-
 խանա տաղանդ. 13 տարեկանին մասնակցած համերգի,

նուապելով Լիպլեն, որան հետ-
 ապա 1879ին ծանոթացած Վալ-
 մարի մէջ՝ 15 տարեկանին։
 Աշակերտած փրֆ. Տարի, Քրե-
 նի և այլ վարպետներու։
 1882ին հեղինակած իր Ա.
 զործը՝ Six Etudes, նուիրուած
 Լիպլի և 1883ին իր Poèmeնե-
 րը՝ ձօնուած Վ. Հիւկոյի։
 Տուած նուազանաղէսներ Վի-
 եննա, Փարիզ և այլ ևւրապ.
 ստանաւերու մէջ։ Հեղինակ
 բազմաթիւ երաժշտ. զործե-

Յ. Զարփեան

րու միջազգ. արժէքով, որոնք կը պարփակեն զաշնա-
 կահարութեան ամէն սեւերը։ — Լոզան՝ Գեարգ Լիկե-
 եան, եզրպատանայ ծանօթ զէմք որ
 տէրն էր Ազեքսանլըիոյ երրեմի
 «Բիւէքեան» սէկանէթի զործատան

Սեպտեմբեր 8. Կ. Պո-

լիս՝ Արամ Նիկողոսեան, յայտ-
 նի մանկավարժ։ Ծնած 1871ին
 Կ. Պոլիս։ Պէրպէրեան տան. զա-
 տուանդած Պէրպէրեան, Կեչրո-
 նական, Պէգազեան և այլ վրժն.
 ներ։ Եղած փոխ տնօրէն Պէր-
 պէրեանի, տնօրէն՝ Ատաթա-
 զարի Կեչրոնականի, Ատա-

նայի, Մազրիգիւզի վրժ. ներու և Շիշլիի Գարակէօզ-
 եան Որբանոցի։ Ունեցած իր սեփ. «Արամեան Կրթա-
 րան»ը։ Հեղինակ «Բնական Գիտութիւնք» զատուրքե-

Ստեփան Էլմաս

րուն և աշխատակից թերթերու: Սկսած իգմի ջերմ
Ջատագով: — . Պուքրէշ՝ Մ. Գաւազաշ. ուսւ բնի եր-
բինի տաղանդաւոր երգիչ: Ծն. 1887ին՝ Սիմֆերոպոլ,
հօր կողմէ թոռ Գամ. Բաթիպայի — . Աղեքսանդրիա՝
Արամ Շիրինեան, տնոյում տեղւոյն Բաղաթ. Ժողովի և
«Նոր Օր»ի հիմնադիր-խմբագիրներէն: 39 տարու: — .
Պուքրէշ՝ Լեւոն Շաքրեան, երգիծագիր և նախկին ու-
սուցիչ: Աշխատակից թերթերու, մասնաւորաբար Պու-
սոյ «Վերջին Լուր»ի, Պուքրէշի «Պահակ»ի, Ամերիկ.
«Պայքար»ի և այլն: Հրատարակած «Շաւիղ» երգիծա-
թերթը: Հեղինակ վիպական մի քանի գործերու: 57
տարու:

Հոկտեմբեր 23. Պուքրէշ՝ Արիս Ֆեւնեան: Ծն.
Սկիւտար 1869ին: Պէրպէրեան տան և տղա ուսուցիչ
անդ: Բիւլ վերջ Օսմ. փոխ հիւպատոս Պրայլայի և Կա-
լացի (Ռումանիա): Օրմանեան Պատր. և հրաւէտով՝
1895-1908ին՝ Ա. Գործակաւտար Պատրիարքարանի: Ապա
Թամ. հիւպատոս Սերպիոյ և Յունաստանի ուր և պատե-
րազմի ընթացքին վարած զհասարակութիւն: Զինադա-
դարէն վերջ՝ Ռումանիա՝ տնօրէն «Բրուէտէրիա» և այլ
ապստոյգր. ընկթ.: Յարգուած դէմք մը: Նախադան էր
Ռումանահայ Միութեան և «Արճէշ» հմլրծ. ընկրթ.:
Յուզարկուսութեան՝ Յուսիկ Արք., պ. պ. Գ. Զամ-
պաքճեան, Յ. Խնդիրեան, Լ. Շահաղիզեան, Յ. Ճ. Սի-
րունի և Յ. Պապիկեան՝ դամբանախօս: — 26 Պէյ-
րութ՝ Գեոր. Տ. Աւետիս Պետրոս Ժն. Արփիսեան, Կա-
թոլիկոս-Պատրիարք Կաթողիկէ Հայոց: Ծն. 1856ին
Ակն: 1873-76ին Պուլիս՝ 1876-1883ին Հռոմի Ուրբանեան
և 1883-1884ին Լեւոնեան կղերանոցին աշակերտելով՝
քահանայ ձեռնդր. 1884ին: 1890ին Եպիսկ. Սարբերդի
Թեմին, 1898-1905՝ Պատր. փոխանորդ Պուլսոյ: 1909ին՝
Առաք. տեղապահ, 1911-1922՝ Թեմական Մարաշի: 1923ին՝
Պէյրութ՝ Պատր. փոխանորդ: 1931 Հոկտ. 17էն Հայ
Կաթողիկէներու Կաթողիկոս-Պատրիարք: 933ին տօ-

նեց իր Քննչի, Յիսիամեակը: Յարգուած օտարներէ և սիրուած իր հօտէն:

Եռյեւթեր 6. Կ. Պոլիս՝ Տ. Ար'ստակես Ա. քննչ. Հիսարլեան, Աւագերէց Սամաթիոյ: Գրասէր և երաժշտութիւն. աշխատակցած թերթերու բանասէր. և երաժշտ. յօդուածներով: Իր հեղինակած «Պատմութիւն Հայ Զայնագրութեան» երկը վարձատրուած է Իզմիրեանց մրցանակով: Կը ձգէ նաև ձեռագիր գործեր: —

12. Կ. Պոլիս՝ Պետրոս Կարապետեան, Տաճկարան-սուսցիւ: Ծն. 1869ին: Պէրպէրեանի տնտեսիկ սաներէն և ապա ուսուցիչ, աւելի վերջը տնօրէն տնոյ: Ունեցած և իր սեփ. վարժալանը Սկիւտարի Եղած քարտուղար Օսմ. Պետ. Խորհրդոյ Դիւանին: Հեղինակ թուրքերէնի բազմաթիւ դասագրքերու և թրք.-հայ բառարաններու: Պ. Զէքի անուան տալ, նաև Սամաթիոյ եկեղեցիին յօրեւիշական հատորին: Ունեցած և հանր. կեանք. անգամ Ուսմն. Խորհուրդի, Յարկ. հանդիսութեանց և էնի Միջոց մը վարած Ազգ. Հիւանդանոցի տնօրէնութիւնը: —

14. Թիֆլիս՝ Յակոբ Յակոբեան, բանաստեղծ: Ծն. 1869ին Գոմիակ. սկսած գրել 1893ին «Մուրճ»ի մէջ: Երգիչ բանաստեղծ դասակարգի: Հայկ. և վրացական կառավարութիւններէն ստացած «Ժողովրդական բանաստեղծ»ի տիտղոսը: Գործերը հաւաքուած են «Երկերու ժողովածու»ի մէջ և թարգմանուած՝ ռուսերէնի, վրացերէնի և թուրքերէնի: Թարգմանած Աստ. Նեկրիի գործերը և ուրիշներ: — **28.** Երեւան՝ փրորոֆ. Աւետիս Գալանթաւ, վաստակաւոր գիտուն. առքի. գիւղատնտեսական գիտութիւններու և դասախօս տնտեսարար. հիմնարկութեան: Ծն. 1859ին: Ուսած փեթրովսքի գիւղատնտես. ակադեմիին: 1930ին փոխադրուած Հայաստան իբր Հոգեւորկոմատի (երկրգծ. նախորդ.) խորհրդական և դասախօս: 1931ին կը կազմակերպէ կաթի փորձագիտ. աշխատանոցը: Ունի տնտեսագիտ. հոսթեան և կաթնատնտեսութեան մասին դիտ. աշխատութիւններ: Հրատարակած 60ի չափ գրքեր ժողովրդական լայն խաւերու համար և յօդուածներ գիւղա-

անտեսութեան շուրջ: —. Գահիրէ՝ Տարք. Պետրոս Աւ-
սոբեան: Պորտեյի բժիշկ. Դն. 1871ին: Միլլքիէէ և
ապա բժիշկ. վրժ. է շրջանաւարտ 1896ին: Կատարեալ
գործած Փարիզ: 1907ին անցած Եգիպտոս և բժիշկ Գա-
հիրէի Լէյաի Բրօտէրի և ֆրնա. Նիւանդանոցներուն:
1921ին ստացած ֆրնա. Կարմիր Սաշէն շքանշան, իսկ
եգիպտ. Կատալարութենէն՝ Նեղոսի Գ. Կարգի պատշ-
տանշանը: Հեղինակ բժիշկ. և ստողջապահ, բազմաթիւ
գրքերու, թարգմանուած արարերէնի և ցարչ գործա-
ծական Եգիպտ. Պետ. վարժարաններու մէջ:

Գեղտեմըշի 14 Պէյրուժ Գեռ. Պետրոս Աբ.
Գոյունեան, որ Պէյրուժ գացած էր մասնակցելու Կա-
թոլիկէ Հայոց Կաթ. Պատր. ի ընտրութեան: 80 տա-
րեկան: **15. Ֆլորիսա՝ Տիրատուր Տիքինեան,** ամե-
րիկայաց գործիչ: Ծն. 1884ին Սեւերէկ: 1903ին Այն-
թապի Գոլէժը աւարտելէ վերջ ուսուցիչ՝ Եդեսիա, ապա
Եգիպտոս, ուրիշ անցած Ամերիկա: Ուսած Հարիֆըր-
տի Աստուածաբան. ճեմարանը (1908-10) և Շիքակոյի
Համալսարանը ուր աւարտած փիլիսոփայութեան և ըն-
կերաբանութեան ընթացքը: 1907ին ընդհ. քարտու-
ղար Հ. Բ. Է. Մ. ի և խմբագիր «Յուշարար»ի: Եղած
խմբագիր նաև «Ազգ»ի, «Նոր Կեանք»ի և այլն: Բար-
տուղար Հայ Կրթ. Հիմնարկութեան և ռամկավար գոր-
ծիչ: Հեղինակ «Փառքի Ճամբան» վէպին: —. Ազեք-
սանդրիա՝ Գրիգոր Մեմբերեան, ծանօթ և սիրուած զբո-
րայեա Պոլսոյ եկեղեցիներուն: Ծն. 1865ին: 1922ին
ի վեր հաստատուած Եգիպտոս: Հեղինակ եկեղ. երգեց-
չրքերու:

Ն. Գ.

Ծանօթ. — Մեր այս քառի յիշատակութեան զուրա
կը մնան անշուշտ և. Հայաստանի մէջ ներքին տխուր
հալածանքներու բերումով պատահան հաւանական այն
մաներն ու սպանութիւնները, որոնք պատած են միւր-
բեան քօղով մը և որոնց մասին հնարաւորութիւնը
չունինք ճշգրիտ տեղեկութիւն մը ունենալու:

ՏՈՄԱՐԱԿԱՆ

ՏՕՆԱՑՈՅՑ

1938 ՏԱՐԻՈՅ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

- 1.— ԿԱԴԱՆԴԻ: Տարեմուտ 1938 քուականին Քրիստոսի
- 6.— ՏՕՆ ԾՆՆԴԵԱՆ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
- 13.— ՏՕՆ ԱճՈՒԱՆԱԿՈՂՈՒՔԵԱՆ ՅԻՈՍՈՍԻ Քրիստոսի
- 15.— Մըբոյն Յովհաննու Կարապետին

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

- 12.— Մըբոյն Սարգսի Զօրավարին ԷԼԱՎՆ.
- 14.— Տեառնընդառաջ
- 22.— Մըբոյն Գեղեցիկանց Քահանայից
- 24.— Մըբոյն Վարդանանց Զօրավարաց
- 27.— Բուռն Բարեկենդան

ՄԱՐՏ

- 5.— Մըբոյն Թեոփորոսի Զօրավարին
- 26.— Մըբոյն Քառասնից մանկանց

ԱՊՐԻԼ

-
- 2.— Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին մասնի վիրապ
 9.— Յիսասակ Ս. Ղազարու
 10.— Ծաղկազարդ
 14.— Աւագ Հինգօրեքի
 16.— Ճրագալոյց Ս. Զատիկ
 17.— ԶԱՏԻԿ
 18.— Մեռելոց
 24.— Սղատի հաճօրէն Հայ Նահասակաց

ՄԱՅԻՍ

-
- 26.— Համբարձումն Յիսուսի Քրիստոսի

ՅՈՒՆԻՍ

-
- 5.— Հոգեգալուս
 13.— Սրբոց Կուսանացն Հռիփսիմեանց
 14.— Սրբոց Կուսանացն Գայիանեանց
 18.— Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին ելն ի վիրապէն
 25.— Սրբոյն Ներսէսի հայրապետին

ՅՈՒԼԻՍ

-
- 2.— Գիւլ Նելսարաց Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին
 7.— Սրբոց Սահակայ եւ Մեսրոպայ
 9.— Սրբոց Տրդատայ քաղաւորին եւ Առ/պէն Տիկնոց

- 10.— ԳիւՆ Տփոյ Ս. Ասուածածնի
 18.— Ա. օր Պահոց Վարդավառի
 24.— ՎԱՐԴԱՎԱՌ
 30.— Սրբոյն Թադեոսի Առաքելոյն

ՕԳՈՍՏՈՍ

- 14.— Վերափոխումն Ս. Ասուածածնի
 15.— Յիսասակ Մեռելոց
 23.— Սրբոցն Յովակիմայ եւ Աննայի
 28.— ԳիւՆ Տփոյ Ս. Ասուածածնի

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

- 8.— Տօն Ծննդեան Ս. Ասուածածնի ի յԱննայէ
 11.— Խաչվերաց
 12.— Յիսասակ Մեռելոց
 24.— Սրբոցն Գեորգայ Զօրավարին եւայլն

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

- 8.— Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն մեռոց
 23.— ԳիւՆ Խաչ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

- 5.— Սրբոց Հրեհակապետացն Դաբրիէլի եւ Միքայէլի

- 12.— Մրբոց առաւելոցն Անդրէի եւ Փիլիպպոսի
 19.— Տօն ամենայն Մրբոց
 21.— Ընծայուին Ս. Ասուածածնի

ԴԵԿՏԵՄԵՐ

- 3.— Մրբոց առաւելոցն Թադեոսի եւ Բարբողիմեոսի
 6.— Մրբոյն Աբգարու քաղաւորին
 9.— Տօն Յղութեան Ս. Ասուածածնի
 10.— Մրբոյն Նիկողայոսի Հայրապետին
 11.— Մրբոյն Մինասայ եւայլն
 17.— Մրբոյն Յակոբայ Մծբնայ հայրապետին
 24.— Մրբոյն Դաւրի մարգարէին
 26.— Մրբոյն Սեփաննոսի Նախատարկաւազին
 27.— Մրբոց առաւելոցն Պետրոսի եւ Պօղոսի
 29.— Մրբոց Որդւոց Որոտման՝ Յակոբայ առաւելոյն եւ
 Յովհաննու Աւետարանչին:

ՕՆՆԻԿ ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

ԱՌՏԶՆԱԿԱՐԳ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉ

ՓԼՈՎՃԻՎ, ՓՈԼ. ՎՅՆ. ՍԵՐՈՒՄԱՐ 33

ЧИНОВНИЧЕСКО КООП. ЗАСТР. Д-КО

Основано 1905 г. въ София

По клонъ „Животъ“ има надъ
1,700,000,000 лв.
Резервенъ капиталъ 650,000,000 лв.
Раздадени печалби надъ 60,000,000 лв.
Собственъ Домъ въ центъра на София,
струващъ нѣколко десетки милиона лв.

Приема застраховки при най-износни
и ефтини премии.

ՊԱՇՏՈՆԵՐԻՑ ԱՊԱՀՈՎԱԳԻՐ, ԸՆԿԵՐՈՒԹ.

ՀԻՄՆՈՒԱՄ ՍՈՖԻԱ 1905 ԻՆ

Կեսանի ապահովագր. դրամագլուխ՝
1,700,000,000 լէվա
Պահեստի դրամագլ.՝ 650,000,000 լէվա
Բաշխուած շահաբաժին աւելի քան
60,000,000 լէվա
Մի քանի տասնեակ միլիոն արծող
սեփական շէնք Սոփիայի կեդրոնը:

Կ'ընդունի զանազան ապահովա-
գրութիւններ ձեռնառելու ամեն
ապահովագրի ներքով:

ВЛАДИМИРЪ МАНДРАДЖИЕВЪ

Вътрешни-Международни Транспорти

Телефони		
София	Пловдивъ	Ломъ
2-52-53	329	54
2-79-74	745	

Най-добра организация за транспор-
ти на тютюни, плодове, зеленчуци и др.

Редовна групажна служба София—
Пловдивъ—Бургазъ и обратно, сщщо
отъ Буксъ—Салцбургъ—Виена за Бълга-
рия. Сведения и оферти бързо-безплатно.

ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՄԱՆՏՐԱԺԻԵՎ

Փլովսիվ, Փող. «Օրկց Փախի» քիւ 13

ՆԵՐՔԻՆ և ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ

ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆՅ ՏՈՒՆ

Հեռաձայն

ՍՕԻՒՍ.

2-52-53

2-79-74

ՓԼՈՎՏԻՎ.

329

745

ԼՕՄ

54

Լաւագոյն Տունը՝ ծխախոտի, պտուղ-
ներու, բանջարեղէններու եւ այլ փո-
խադրութեանց համար:

Կանոնաւոր խմբական երթևեկու-
թիւն Սոֆիա—Փլովսիվ—Պուրկազ եւ
դարձ: Նոյնպէս Պուրկա—Սալցպուրկ—
Վիեննայէն դէպի Պուրկաթիա:

ՐԻՈՒՆԻՕՆԷ ԱՏՐԻԱԹԻՔԱ

ՏԻ ՍԻՔՈՒՐԹԱ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ

ԲՆԱԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հիմնուած 1838-ին

Կրնդուելի ապահովագրութիւններ
ընդդէմ կեանքի, հրդեհի, փոխադրու-
թեանց, արկածներու, գողութեանց,
ցուցափեղկերու ապահովութեան ելն:

ԶԱՓԱՌՐ ԱՊԱՀՈՎԱԳԻՆՆԵՐ

Մասնաճիւղեր արտասահմանի զա-
նազան երկիրներու ինչպէս նաեւ
Պալկարիոյ բոլոր քաղաքներուն մէջ:

Փլաժաիվի շրջանային ներկայացուցիչ
ԶԱՐԻԶ ԾԻՇՄԱՆՆԱՆ

Փողոց «Բնեազ Ալեքսանք» թիւ 26

ՀԵՌԱԶԱՅՆ ԹԻՒ 376

ՂԱԶԱՐՈՍ ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

ՓԼՈՎՏԻՎ, Փող. «Բարլախքո» թիւ 14

(Բարչիեաքա)

ԹԱՐԻՄ ՈՒ ԿԱՐԿՈՒԱՆ

ՍՈՒՐՃԻ ՎԱՃՍՈՒՍՈՒՆ

ՄԱԿԱԶԻՆ „ՔՐԻՍԹՈՍ“

ՓԼՈՎՏԻՎ, Փող. «Բնեազ Ալեքսանք» թիւ 7

ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԵՐ ՍԱՐԳԻՍ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

Թարմ ու խաղա-
նամ ռարն:

Հոսաւէ՛ք քէյ եւ
խախտ զնելու հա-
մար, այց ել եցէք

վերջիւնեալ վաճառասուրբ: ==

ԹՈՎՄԱՍ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ

ՏՊԱՐԱՆԱՏԵՐ

ՓՈՂ. „ՀՐԻՍԹՈ ՏԻՒՔՄԷՃԻԷՎ“ № 30 ՓԼՈՎՏԻՎ

ԵՂ ՏՊԱՐԱՆ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ՎԱՃԱՌԱԿԱ-
ՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ: ԳԻՐԲ, ԼՐԱԳԻՐ, ԱՅՅԵ-
ՏՈՄՈ, ՕՐԱՑՈՅՅ, ՀՐԱԻՐԱԳԻՐ, ՄԱՀԱԶԻ,
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ, ՆԱՄԱԿԱԳԼՈՒԽ, ԵԼՆ,
ՀԱՅԵՐԶ, ՊՈՆԼԿԱՐԵՐԵՆ ԵՒ ԲՈՆՐՔԵՐԵՆ ԼԵԶՈՒՆԵՐՈՎ

ՀԱՇՆԱԿԱՌՈՐ ԵՒ ՄԱՔՈՒՐ ԱՇԽԱՏԱՆԵՐ
ԳԻՐԲԱՄՈՏՁԵԼԻՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

ՏՕԲԹ. ՊԵՏՐՈՍ ՓԵՍԼԻՔԵԱՆ

ՄԱՍՆԱԳԷՑ

ՆԵՐՔԻՆ ՀԻՒՆԴՈՒԹՅԱՆՑ

ՓԼՈՎՏԻՎ,

Փող. «Խր. Կ. Տաճոյ» քիւ 27

„Хартия“ СЪБ. Д-ВО
Миланъ Петровъ & С-ие
СоФия

ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ „ԽԱՐԹԻԵԱ“

ՄԻՂԱՆ ՓԵՐՐՈՅ ԷԼ ԸՆԿ. ՍՈՑԻԱ.

«Սվէթի Նիհոլա» հրապարակը յիւ 1

Փաթոյթի և գոյնզգոյն թուղթերու, խա-
 ւաքարոններու և հին թերթերու մթերանոց

— ԴԻԻՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

ՓԼՈՎՏԻՎ ՓՈՂ. ՔՆԵԱՋ ԱԼԷՔԱՆՏՐ 23

Կը պատրաստէ „ՊԱՐԾԻԿ“
 մարքայով նուրբ, ճաշա-
 կաւոր և աժանագիւ կօ-
 չիկներ ու հողաթափներ, ինչպէս նաև
 տղայոց կօշիկներ: Նախընտրեցէ՛ք
 „ՊԱՐԾԻԿ“ մարքայով կօշիկները:

ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆ

ՅՕ ԲԹ. ՊԵՏՐՈՍ ՕՐԲԱՆԵԱՆ

(Մասնագէտ մանկաբարձ եւ կանանց հիւ-
ւանդութեանց): ՓԼՈՎՏԻՎ,

Կը կատարուին ամէն տեսակ բժշկա-
կան դարմաններ, ծննդաբերութեան եւ
վիրաբուժութեան վերաբերեալ գոր-
ծողութիւններ: Դիւրամուտքելի գիներ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Փլովսիվ, Փող. «Յեսնա Գրայրէչնա» քիւ 56

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԵՏՈՒՅՍԻ ՄԱՆՈՐԱՆ

ՔԱՓԷ „ՔՐԻՍՏՈՍ“

ՓԼՈՎՏԻՎ, Փող. «Քննեալ Ալեքսանտր» № 32

ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԷՐ

ԵՂԵԱՐՔ ՄՈՐՃԻԿԵԱՆ

Ամէնազգի ընտրանի զառակարգին
ժամադրաւոր, աւր կարելի է
այցելել նաեւ ընտանեօք

ՊՕԴՈՍ ԱՍՏԱՐՃԵԱՆ

ՄԱԿԱԶԻՆ „ՊԻԺՈՒ“

Փլովսիվ, Փող. «Բնեալ Ալեքսանք» քիւ 5

ԱՌՒՂՆԱԿԱՐԴ օժտարարներ

օժտարարներ ՈՍԿԵՐԶԱՏՈՒՆ

ուր կարելի է դանել ու-
կերչութեան և ժամագոր-
ծութեան վերաբերեալ ա-
մէն տեսակ գործեր, մասանիներ, օգեր,
այրնրու, կանանց և պանի ժամացոյցներ,
ինչպէս նաեւ հիւրասնանիքի քնտիր սպաս-
ներ: Մաքուր աշխատանք, Չափաւոր զի-
ներ: Առաջին աշխատանքի իսկ պիտի
համապատասխանի:

Хотель „КООП“ ПЛОВДИВЪ

ՀՕՐԷԼ „ԲՕՓ“

ՓԼՈՎՏԻՎ (Ճումայի հրապարակը)

Առաջնակարգ պանդոկ՝ ուր պիտի
վաշելէք մաքուր սենեակներ և սրուգ
ու խղճամիս սպասարկութիւն:

Նախընտրեցէք „ԲՕՓ“ պանդոկը

ՏՊԱՐԱՆ
„ՍԻՓԱՆ“

ԳԵՈՐԳ
ԹԵՐԶԵԱՆ

ՓԼՈՎՏԻՎ, Փողոց «Օփըլյենսա» բիւ 3

ՏՊԱՐԱՆԸ ՅԺՏՈՒՊԵ Է ՀԱՅԵՐԸՆ ՃՈՒՆ ԵՒ
ՄԱՐԴՈՒՐ ՏԱՌԵՐՈՎ, ԿԸ ՏՊԱԳՐԷ ԱՄԷՆ
ՏԵՍԱԿ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ, ԳԻՐԲ,
ԿՐԱԳԻՐ, ՄԱՀԱԶԴ, ՕՐԱՅՈՅՅ, ԵՒՆ. ԵՒՆ:
== ԱՐԱԳ ԵՒ ԽՂՃԱԿԻՏ ԱՇԽԱՏԱՆԲ ==

ԿՐՕՆ ՔԱՀՆԱՊԵՏԵԱՆ

ՓԼՈՎՏԻՎ, Համալսի հրապարակը p. 2

ԿԸ ԾԱԽԷ ԽԻՍՏ ՀԱՇՆԱԿԱՆՈՐ,
ՏՈՒՆԵՆ ԵՒ ՍԺԱՆԱԳԻՆ ԿՈՇԻԿՆԵՐ,
ԿԱՎՈՅՆԵՐ ՈՒ ՇՕՇՂՆԵՐ:

ՎԱՀՐԱՄ ՄԻՆԱՍԵԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԶՈՒԼԱՐԱՆ

ՓՈՂ. ..Շ ՍԵՊՏԵՄԲՐԻ., ԲԻՒ 22

ՍՈՒՆԻԱ.

Օժտուած է ամէն տեսակ մեքենաներով
Աւտոմատներէն ալ կ'ընդունի
ապագրանքներ

ԱԹՐԼԻԷ „ՊՐԼԿԱՐՍՔԻ ԲՈՒԽ“

Գ. Ա. ՄԻՔԻԺԱՐԵԱՆ

Փլովարի, Փող. «Մեթրո. Մաքսիմ» թիւ 16

(Մայր եկեղեցիէն և աղջկանց
վարժարանէն քիչ մը վեր)

Աշխատանք ամեն տեսակ վեհուրէ եւ
բարեւ (վեհամագ) արագորոշւոյններու:

Եւրոպական ձեռնով բարձր, եւ մանա-
կալի վերակ - ծածկոցներ: Շաէստէքէն,
Գաւառ բիւէ էաբոստէն էլն: Մանկանց կառ-
ներու ծածկոցներ: Միշտ պատրաստ բարեւ եւ
վեհուր: Մեհեհական աշխատանք, հակառե-
խում: Մեր արագորոշւոյններու առաւելու-
րիւններն են՝ մաքրութիւն, թեթեւութիւն,
գոհացուցիչ ջերմութիւն եւ բացարձակա-
պէս անհրկիւն:

Գաւառներէն կընդունուին ամեն տեսակ
ապագրաններ:

≡ Տ Պ Ա Ր Ա Ն ≡

„ԲԱՀՎԻՐԱՅ“

ՍԵՓԱԿԱՆԱՏԷՐ

ՊԵՏՐՈՍ ՊԱՆԸԳՅԱՆ

ՍՈՖԻԱ, Փող. „Վեպէն“ թիւ 8

— ԿԸ ՏՊԱԳՐԻ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԳՈՐԾԵՐ —

ՑԱՆԿ ՆԻԻԹԵՐՈՒ

	Էջ
Փոխան Յառաջաբանի	7
<u>Գ Ր Ա Կ Ա Ն</u>	
ԲԱՖՖԻ Հայ ժողովուրդը	9
ԹԷՈՒԻԿ Անճիալ նամակ	10
Հ. ՆՆՐՍԷՍ Վ. ԱԿԻՆՆԱՆ Հայ Մշակույթը	13
ԶԱՐԵՀ ՊԼՊՈՒԼ Պուլկար Երգ	14
Գ. ԳԵՂԱՐՔՈՒՆԻ Մեռելոց	16
ՏԻԿ Վ. ՄՈՒՄՃԵԱՆ Կինը իբր ազդակ	18
. յառաջդիմութեան	18
ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊ. ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ Պարսիգակ	21
ՄԵՍՐՈՊ Վ. ԱՄԱՏՈՒՆԻ Գրուած մը մօտաւոր	22
. անցեալէն	22
Օ. ԶԱՐՄՈՒՆԻ Երգ Աւան	26
Տ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ Դաստիարակութեան դերը	27
ՀՕՐԻՅՆ Յաղթանակին	30
Հ. ՄԿՐՏԵՉ Վ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ Մալրս	31
ՀՐԱՆԴ ՀՐԱՀԱՆ Սնտուակ Որդին	33
<u>ՊԱՏՄԱ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ</u>	
Հ. ԱՐՍԷՆ Վ. ԳԱԶԻԿԵԱՆ Ուղղագր. հարցեր	37
. (անճիալ նամակ)	37
ԱՐՇԱԿ ԱԼՊՈՅԱՃԵԱՆ Ադրիանապոլսոյ Հայ	40
. Առաջնորդարանի մէջ ազ-	40
. դեցիկ դեր կատարող Հայեր	40
ԶԱՔ. ՔՀ. ՇԻՐԻՆՆԵԱՆ Արականակէի տեղա-	48
. գրականը	48

ՆԵՐՍԷՍ ԳԱՍԱՊԵԱՆ . . . Պուլկարահայ Յիսասա-	
. կարոններ (Ա.—Յար Սամուելի Տա-	
. պանաֆար, Բ.—Պալուկի Վաճի)	50
Հ. ԵՓՐԵՄ Վ. ՊՕԼՈՍԵԱՆ . . . Բանալին դարերու	
. ընթացին	59
ԽՄԲ. Երեմեգուեան ինքնատիպ սուպանաֆար մը	61
Հ. ՄԿՐ. Վ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ . . . Արշակ Ալպոյանեան	62
ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ . . . Եր. Տեր Անդրեասեան	65
ԽՄԲ. (Զ. Գ.) Վինակագրական	69

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍԱԿԱՆ

ՊԱՍԿ Վ. ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ . . . Երաժշտութեան	
. կոմսական դերը	74
Գ. ՆԵՐՇԱՊՈՒՆԷ . . . Բեղար. կեանք և. Հա-	
. յասանի մեջ	80
ՅԱԿՈԲ ԱՂԱՍԵԱՆ . . . Տաղ Նահասակաց	85
ԽՄԲ. (Զ. Գ.) . . . Արձանագործ Գր. Ահարոնեան	88
ԽՄԲ. (Զ. Գ.) . . . Բեղարուեստական արձագանգ	90

ԳԻՏԱԿԱՆ-ՀԱՅԱՐԱԿԱԿԱՆ

ՓՐՈՅ. Վ. ՏՈՏՈՒՐԵԱՆԵՅ . . . Բօթերաբիւ զազա-	
. փարին գործնական աղիւնաւորումը	96
ՏՈՒՐ. Պ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ . . . Ամուսնութեան	
. պայմանները	103
ԳԷՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ . . . Բարեգործի բուն արժէքը	106
ԵՐ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ . . . Արեւել. վանատականութիւնը	113
ՆԵՐՍԷՍ ԳԱՍԱՊԵԱՆ . . . Հայր ինչեք բերաւ	
. Պուլկարիա (Ա.—Մեսաֆ-	
. սի նարսարուեստը)	125

ԺԱՄԲԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

Ն. Գ. Տարուան Յօդուեանները	130
Ն. Գ. Մանագրութիւն	135
Տօնացոյց 1933 տարւոյ	145

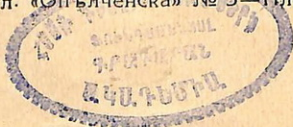

— ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱԶԴ —

Կը ցաւինք որ տեղի անձկութեան պատճառաւ չկրցանք մեր բոլոր յարգելի աշխատակիցներու գրութեանց տեղ տալ: Որով առանց մեր կամին եր ուր զանց առինք անհետացած դեմքերու կարգ մը անտիպ նշխարներ, գրական եւ պատմական շարք մը նիւթեր, կիներու եւ երգիծանքի բաժիններ, պուլկ. օրենքներու մեկ համադրոյք, եւ վերջապէս գրախօսականներու բաժինն ու հայ կեանքի տարեկան ժամանակագրութիւնը: Անոնք պիտի երևին մեր 1939ի հասոյթին տեղ: -

Արտոյ
Բանիւ
Արտոյանեանի
— Մարտի

ՀԱՍ ՅԻՃՆԱՐԱՐ ՊԻՏ. ՊՐԱՊ.

EL 0596323

47
[Sn.]

4147
4431

ԳԻՆ՝	
Պոռփարիա՝	40 լեվա
Ռոշմանիա՝	75 լեւ
Արտասահման՝	15 ֆր. ֆր.

Գրքանոց
Լեւոնի Ալպրոտեանի
Դահլիճ — Մարտի